

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Καλαπόδη Γεωργία

**“Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ & Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ
ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ Ν. ΑΧΑΪΑΣ”**

Επιβλέπων Καθηγητής:
Δέφνερ Αλέξιος – Μιχαήλ

ΒΟΛΟΣ, 2010

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία αυξανόμενη τάση μεταστροφής από το πρότυπο του μαζικού τουρισμού προς νέες μορφές τουρισμού, όπως ο ορεινός τουρισμός. Στην Ελλάδα, η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού συνδέθηκε με την αλλαγή των συνηθειών και την επιθυμία αναψυχής καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Ειδικότερα, η παρούσα εργασία εστιάζει στο Ν. Αχαΐας και τις δυνατότητες που συγκεντρώνει προκειμένου να στηριχθεί οικονομικά στο μοντέλο ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού, προσελκύοντας πληθώρα τουριστών σε ετήσια βάση. Μέσα από την ανάλυση που γίνεται, αναγνωρίζεται η πληθώρα των φυσικών, πολιτιστικών, κοινωνικών και οικονομικών πόρων που μπορούν να συμβάλλουν αποφασιστικά στην προώθηση του ορεινού τουρισμού και την τοπική ανάπτυξη του νομού. Ακολουθεί, η διατύπωση των αναπτυξιακών στόχων, των μέτρων και των προτεινόμενων δράσεων για την περιοχή και η εργασία καταλήγει με τις απαντήσεις στις υποθέσεις εργασίας, όπου αποτυπώνονται τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας.

Λέξεις Κλειδιά: Ορεινός Χώρος, Ορεινός Τουρισμός, Αειφορική Τοπική Ανάπτυξη

ABSTRACT

In recent years, we observe an increasing tendency of change from the model of mass tourism to new forms of tourism, as the mountainous tourism. In Greece, the development of mountainous tourism has been related to the change of habits and the desire for amusement on an annual basis.

More precisely, the present dissertation focuses on Achaia's prefecture and its possibilities in order to rely economically on the development model of mountainous tourism, attracting the tourist interest annually. Through the research, we recognize the abundance of cultural, natural, social and economical sources that could definitely assist the tourist and the local development of the area. The following chapters include clear formulations of the developing goals and measures. Finally, the dissertation sets out the conclusions of the research for the area in question.

Key Words: Mountainous Region, Mountainous Tourism, Sustainable Local Development

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατάλογος Πινάκων	4
Κατάλογος Γραφημάτων	4
Κατάλογος Εικόνων	5
Κατάλογος Χαρτών	5
Εισαγωγή	6
1. Τι είναι ο ορεινός τουρισμός	
1.1 Εισαγωγή	8
1.2 Εννοιολογική προσέγγιση του ορεινού τουρισμού	8
1.3 Η διαχρονική εξέλιξη του ορεινού τουρισμού	9
1.4 Το παράδειγμα της τουριστικής ανάπτυξης των Άλπεων	13
1.5 Ο ρόλος του ορεινού τουρισμού στην αειφόρο τοπική ανάπτυξη	15
1.6 Συμπεράσματα	17
2. Ο ορεινός τουρισμός στην Ελλάδα	
2.1 Εισαγωγή	18
2.2 Η εξέλιξη του ορεινού τουρισμού στην Ελλάδα	18
2.3 Επιτυχημένοι ορεινοί τουριστικοί προορισμοί: Η περίπτωση της Αράχωβας	22
2.4 Η τουριστική ανάπτυξη της Βουλγαρίας και η επιρροή της στην τουριστική κίνηση της Ελλάδας	25
2.5 Συμπεράσματα	27
3. Η περίπτωση ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στο Ν. Αχαΐας	
3.1 Εισαγωγή	29
3.2 Ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον	29
3.3 Ο ορεινός τουρισμός στο Ν. Αχαΐας	33
3.4 Ανάλυση SWOT	37
3.5 Συμπεράσματα	42

4. Η θέση των κατοίκων της Αχαΐας και των επισκεπτών της για τον ορεινό τουρισμό	
4.1 Εισαγωγή	44
4.2 Παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας	44
4.2.1 Προσωπικά στοιχεία του δείγματος της έρευνας	45
4.2.2 Συμμετοχή σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού	47
4.2.3 Ρυθμός συμμετοχής σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού	51
4.2.4 Παράγοντες που σχετίζονται με τη συμμετοχή σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού	55
4.2.5 Προοπτικές ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα	57
4.3 Συμπεράσματα	59
5. Κατευθύνσεις στρατηγικής ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα	
5.1 Εισαγωγή	61
5.2 Κατευθύνσεις για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα	61
5.3. Συμπεράσματα	71
6. Συμπεράσματα	73
Βιβλιογραφικές Αναφορές	76
Παραρτήματα	81
Παράρτημα 1- Ερωτηματολόγιο έρευνας πεδίου	82
Παράρτημα 2- Ενταγμένα έργα του Τοπικού Προγράμματος Leader + μέχρι σήμερα..	87
Παράρτημα 3- Περιοχές εφαρμογής ΟΠΑΑΧ στο Ν. Αχαΐας	93
Παράρτημα 4 - Πρότυπο Χωρικής Ανάπτυξης: Παραγωγικές Δραστηριότητες	94

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 3.1 - Πληθυσμός νομού Αχαΐας για τα έτη 1961-01	29
Πίνακας 3.2 - Έργα του Γ' ΠΕΠ για τον πολιτισμό-τουρισμό στο Ν. Αχαΐας.....	34
Πίνακας 3.3 - Σύνολο διανυκτερεύσεων τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα στο Ν. Αχαΐας.....	35
Πίνακας 3.4 - Swot - ανάλυση για την ορεινή περιοχή της Αχαΐας.....	38
Πίνακας 5.1 - Προτεινόμενοι άξονες ανάπτυξης, μέτρα και δράσεις.....	62

Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 2.1 - Έλληνες τουρίστες στη Βουλγαρία (σε χιλιάδες αφίξεων).....	25
Γράφημα 2.2 - Βούλγαροι τουρίστες στην Ελλάδα (σε χιλιάδες αφίξεων).....	26
Γράφημα 3.1 - Πληθυσμός νομού Αχαΐας για τα έτη 1961-01.....	30
Γράφημα 3.2 - Μονάδες ξενοδοχειακού δυναμικού Δυτικής Ελλάδας (2001).....	36
Γράφημα 4.1 - Φύλο συμμετεχόντων	45
Γράφημα 4.2 - Ηλικία συμμετεχόντων	46
Γράφημα 4.3 - Επάγγελμα συμμετεχόντων	46
Γράφημα 4.4 - Αποτύπωση συμμετοχής σε μία εξόρμηση στο βουνό	47
Γράφημα 4.5 - Συσχέτιση φύλου και επιθυμίας συμμετοχής σε εξόρμηση στο βουνό..	47
Γράφημα 4.6 - Συσχέτιση ηλικίας και επιθυμίας συμμετοχής σε εξόρμηση στο βουνό.	48
Γράφημα 4.7 - Συσχέτιση απασχόλησης και επιθυμίας συμμετοχής σε εξόρμηση στο βουνό	49
Γράφημα 4.8 - Πρόθεση συμμετοχής σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού	49
Γράφημα 4.9 - Δημοφιλείς δραστηριότητες ορεινού τουρισμού	50
Γράφημα 4.10 - Συσχέτιση φύλου και δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού	51
Γράφημα 4.11 - Ετήσια συχνότητα επισκέψεων σε τόπους δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού	52
Γράφημα 4.12 - Συσχέτιση φύλου και ετήσιας συχνότητας επισκέψεων σε τόπους ορεινού τουρισμού	52
Γράφημα 4.13 - Αριθμός επισκέψεων στο χιονοδρομικό κέντρο Καλαβρύτων την τελευταία τριετία (2006-09)	53
Γράφημα 4.14 - Επισκέψεις σε άλλους προορισμούς ορεινού τουρισμού	54
Γράφημα 4.15 - Λόγοι επίσκεψης ορεινών προορισμών	55

Γράφημα 4.16 - Παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού	56
Γράφημα 4.17 - Αξιολόγηση παρεχόμενων υπηρεσιών ορεινού τουρισμού στο Ν. Αχαΐας	57
Γράφημα 4.18 - Αξιολόγηση παρεχόμενων υπηρεσιών από το Χ.Κ. Καλαβρύτων	58

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1.1- Οι τουριστικές εγκαταστάσεις στην περιοχή Davos στην Ελβετία	10
Εικόνα 2.1 - Πεζοπορία στον Όλυμπο	19
Εικόνα 2.2 - Το Δασικό Χωριό Κέδρος	20
Εικόνα 2.3 - Η Αράχωβα	23

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1.1 - Οι Άλπεις	13
Χάρτης 3.2 - Γεωφυσικός χάρτης του Ν. Αχαΐας	31

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σημερινή εποχή, ο τουρισμός φαίνεται να αποκτά στη χώρα μας, αλλά και την Ευρώπη μία καινούργια διάσταση πέρα από το συμβατικό περιεχόμενό του. Η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, βασιζόταν στο πρότυπο του μαζικού τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός στην Ευρώπη ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό του τουρισμός επίσκεψης μουσείων, μνημείων, ιστορικών χώρων, φαγητού και διασκέδασης, χωρίς την επικοινωνία των επισκεπτών με τους κατοίκους της χώρας που επισκέπτονταν. Αργότερα, άρχισε να αμφισβητείται έντονα, διότι δημιούργησε αρνητικές συνέπειες στους τόπους υποδοχής (κοινωνικές, περιβαλλοντικές κ.ά.) και δεν μπορούσε πλέον να ικανοποιήσει τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του σύγχρονου ανθρώπου (Ηγουμενάκης, 2000).

Έτσι, δρομολογήθηκαν προσπάθειες για την εφαρμογή νέων προτύπων τουριστικής ανάπτυξης, τα οποία σε αντιδιαστολή με το μαζικό τουρισμό, ανταποκρίνονταν περισσότερο στις απαιτήσεις των τουριστών για υψηλή ποιότητα, καθαρό περιβάλλον, σεβασμό στις τοπικές ιδιαιτερότητες, αποκέντρωση και συμμετοχή των κατοίκων στις αναπτυξιακές διαδικασίες (Τσάρτας, 1996). Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αναπτύχθηκαν στηριζόμενες στις ειδικές συνθήκες που υπήρχαν σε τοπικό επίπεδο, όπως οι αρχαιολογικοί χώροι, τα θρησκευτικά μνημεία κ.ά. ή σε ειδικά προγράμματα ανάπτυξης, όπως ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο ορεινός τουρισμός κ.ά.

Ο ορεινός τουρισμός εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια και χαρακτηρίζεται από την τάση πολλών ανθρώπων, κυρίως από τις πόλεις, να επισκέπτονται τους ορεινούς όγκους μιας περιοχής. Αυτό έχει ως σκοπό την επιστροφή τους, έστω και λίγο στο φυσικό περιβάλλον. Η τάση αυτή προσέκρουε παλαιότερα στην έλλειψη τόσο της εύκολης πρόσβασης, όσο και των υποδομών. Βλέποντας ορισμένοι, κυρίως κάτοικοι των περιοχών αυτών, αυτή τη διάθεση για απόδραση στο φυσικό περιβάλλον, προσπάθησαν να την εκμεταλλευτούν οικονομικά αναπτύσσοντας ξενοδοχειακές υποδομές και διοργανώνοντας διάφορες δραστηριότητες όπως κανό-καγιάκ, ιππασία, σκι κ.ά.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να εξετάσει το μοντέλο του ορεινού τουρισμού, που δίνει έμφαση στις ορεινές περιοχές που παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα ερήμωσης και συρρίκνωσης του αγροτικού εισοδήματος. Ο ορεινός τουρισμός έχει σαν πεδίο άσκησής του τις ορεινές περιοχές, που βρίσκεται και το

ζητούμενο τουριστικό προϊόν από τον ορεινό τουρίστα. Τα τελευταία χρόνια αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία και προσελκύει το ενδιαφέρον των κρατικών φορέων και ιδιωτών επενδυτών.

Η Ελλάδα διαθέτει μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα όσον αφορά το φυσικό της περιβάλλον και τις δυνατότητες που αυτό προσφέρει για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού. Ειδικότερα, εξετάζεται η περίπτωση του Ν. Αχαΐας και οι δυνατότητες που συγκεντρώνει προκειμένου να στηριχθεί οικονομικά στο μοντέλο ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού, προσελκύοντας πληθώρα τουριστών σε ετήσια βάση. Τα κρίσιμα ερωτήματα στα οποία θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απαντήσεις στη συνέχεια, είναι πως και σε ποιο βαθμό έχει αναπτυχθεί στη χώρα μας ο ορεινός τουρισμός, πως μπορεί να συμβάλει στην αειφόρο τοπική ανάπτυξη και κατά πόσο ο ορεινός τουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί στο Ν. Αχαΐας.

Η προσέγγιση του θέματος διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Πιο αναλυτικά, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο ρόλο του ορεινού τουρισμού για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Αρχικά, αποσαφηνίζεται η έννοια του ορεινού τουρισμού και αναλύεται η επιτυχημένη περίπτωση τουριστικής ανάπτυξης των Άλπεων, ενώ στη συνέχεια σχολιάζεται η συμβολή του ορεινού τουρισμού στην αειφορική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, διερευνάται η εξέλιξη του ορεινού τουρισμού στην Ελλάδα. Εξετάζεται η περίπτωση της Αράχωβας που έχει καταφέρει να διαμορφώσει μία επιτυχημένη και διακριτή τουριστική ταυτότητα, και έπειτα γίνεται αναφορά στην τουριστική ανάπτυξη της Βουλγαρίας και την επιρροή της στην τουριστική κίνηση της χώρας μας. Στο τρίτο κεφάλαιο, επιχειρείται η ανάλυση του υφιστάμενου ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος του Ν. Αχαΐας και δίνεται η ανάλυση SWOT, όπου αναλύονται εκτενέστερα τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες που παρουσιάζει σήμερα η περιοχή. Στο επόμενο κεφάλαιο, παρουσιάζονται αναλυτικά οι απόψεις των κατοίκων πάνω σε ένα σύνολο ζητημάτων που τους τέθηκαν για τον ορεινό τουρισμό στα πλαίσια της έρευνας πεδίου που διεξήχθη. Η έρευνα πεδίου, αν και αποτελεί μέρος της ανάλυσης υφιστάμενης τουριστικής κατάστασης του Ν. Αχαΐας παρουσιάζεται σε ξεχωριστό κεφάλαιο, λόγω της σημασίας που δίνεται στην αίσθηση των κατοίκων. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο δίνονται οι κατευθύνσεις ανάπτυξης για την περιοχή της Αχαΐας και διατυπώνεται το αναπτυξιακό όραμα, πάνω στο οποίο θα βασιστεί η στρατηγική που θα ακολουθηθεί.

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ορεινοί όγκοι αποτελούν αξιόλογες γεωγραφικές ενότητες που συχνά διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο για τις περιφέρειες και τις χώρες που ανήκουν. Αποτελούν ανά το κόσμο, το δεύτερο δημοφιλέστερο τουριστικό προορισμό μετά τις ακτές και τα νησιά και αντιστοιχούν στο 15-20% του ετήσιου παγκόσμιου τουρισμού (www.unwto.org).

Η σχέση που παρατηρείται στις μέρες μας μεταξύ του ορεινού χώρου και του τουρισμού είναι πολύ παλιά και θεωρείται απόλυτα φυσιολογική. Ο ορεινός χώρος αποτελούσε ανέκαθεν σημείο αναφοράς στο χώρο και την ιστορία, ωθώντας έτσι τον άνθρωπο να εφαρμόσει τις πρώτες τουριστικές πρακτικές του στον ορεινό χώρο, έχοντας ως στόχο την εξερεύνησή του. Οι ορεινές περιοχές χαρακτηρίστηκαν ως πηγές ζωής και υγείας, ιδέα η οποία έχει μεγάλη απήχηση μέχρι και σήμερα, στην εικόνα που σχηματίζουν οι τουρίστες (Γουργιώτης, 2007). Στο κεφάλαιο αυτό, θα επιχειρήσουμε να ερμηνεύσουμε το φαινόμενο του ορεινού τουρισμού και την εξέλιξη της αντίληψης του τουρισμού στον ορεινό χώρο.

1.2 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Αν και στην παγκόσμια τουριστική γεωγραφία δεν υφίσταται αυτούσιος ο όρος "ορεινός τουρισμός" (mountainous tourism), σε μία πρώτη προσπάθεια απόδοσης της έννοιας του, θα λέγαμε ότι ο ορεινός τουρισμός αναφέρεται στο σύνολο των δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού, που εκδηλώνονται αποκλειστικά και μόνο σε ορεινές περιοχές των χωρών υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών που επιθυμούν να αναπτύξουν αυτής της μορφής τον τουρισμό (ΟΚΕ, 2008). Ο ορεινός τουρισμός ως έννοια, εμφανίζεται αραιά στην παγκόσμια βιβλιογραφία. Πιο συχνές, είναι οι αναφορές στον ορειβατικό τουρισμό (mountaineering tourism) -προερχόμενο από την ίδια ρίζα "mountain"- ο οποίος είναι περισσότερο διαδεδομένος στην Ευρώπη και συμπεριλαμβάνεται κυρίως στις έννοιες του "τουρισμού περιπέτειας" [adventure tourism] (Βαρβαρέσος, 2000).

Αξίζει επίσης να τονιστεί, ότι συχνά ο ορεινός τουρισμός ταυτίζεται με τον χειμερινό ορεινό τουρισμό, γεγονός που παρερμηνεύει την έννοια του ορεινού τουρισμού, που χαρακτηρίζεται από μια ευρύτερη διάσταση χωρίς περιορισμούς του τουριστικού ενδιαφέροντος σε συγκεκριμένη εποχή του χρόνου. Ο χειμερινός ορεινός τουρισμός συνιστά μορφή ορεινού τουρισμού, εμπεριέχοντας τις τουριστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται το χειμώνα στις ορεινές περιοχές (Βαρβαρέσος, 2000).

Στα πλαίσια του ορεινού τουρισμού, οι τουρίστες μπορούν να επιλέξουν μέσα από ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων αναψυχής που σχετίζονται άμεσα με τη φύση, τη δράση και την άθληση. Οι πλέον διαδεδομένες δραστηριότητες ορεινού τουρισμού είναι ο τουρισμός των ορεινών αθλημάτων (ορειβασία, αναρρίχηση, ποδηλασία, χιονοδρομία/αλλιώς σκι, ιππασία, τοξοβολία κ.ά.), η πεζοπορία, η ορεινή κατασκήνωση, ο τουρισμός περιπέτειας (διάσχιση φαραγγιών, αλεξίπτωτο πλαγιάς, jeep safari κ.ά.), η σπηλαιολογία, καθώς και η παρατήρηση της χλωρίδας, της πανίδας και της μορφολογίας των πετρωμάτων. Σ' αυτές τις δραστηριότητες, μπορούμε να συμπεριλάβουμε -υπό ευρεία έννοια- και αυτές του αγροτουρισμού και του οικοτουρισμού που αναπτύσσονται σε ορεινές περιοχές (Βαρβαρέσος, 2000).

1.3 Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες, οι ορεινοί όγκοι αντιπροσωπεύουν από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, σημαντικότατους τουριστικούς προορισμούς. Ωστόσο, η σύνδεση μεταξύ ορεινών όγκων και τουρισμού, επιτεύχθηκε σε χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από δύο αιώνες. Από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, ο ορεινός χώρος -και ιδιαίτερα ο ορεινός όγκος των Άλπεων- αποτέλεσε αντικείμενο έμπνευσης για τη λογοτεχνία και την τέχνη με τη δημιουργία έργων, όπως το "Die Alpen" το 1732 του Albrecht von Haller, το "La nouvelle Heloise" του Jean Jacques Rousseau το 1761, το "Lake District" του Wordsworth κ.ά. με αποτέλεσμα πολλές ορεινές περιοχές εκείνης της εποχής να οφείλουν την τουριστική τους ανάπτυξη στην λογοτεχνική αίγλη, η οποία εκθείαζε τη γοητεία των ορεινών περιοχών (Γουργιώτης, 2007).

Με την πάροδο του χρόνου, ο ορεινός χώρος άρχισε να αποκτά νέους ρόλους. Τα βουνά αντιμετωπίστηκαν ως πηγές ζωής, υγείας και ευεξίας, ιδιαίτερα στον δυτικό πολιτισμό και συγκεκριμένα σε χώρες που αποικίστηκαν πρόσφατα (π.χ. Βόρεια Αμερική, Αυστραλία). Έτσι, ιδρύθηκαν τα πρώτα αμερικάνικα πάρκα στο Yosemite και

το Yellowstone. Στην Ευρώπη, η ιδέα της φύσης με την μοντέρνα της μορφή υιοθετήθηκε πολύ αργότερα με την ιδέα των "εθνικών πάρκων". Στην αρχή, τα εθνικά πάρκα - εκτός από εκείνο της Λαπωνίας - χωροθετούνταν σε ορεινούς όγκους, όπως το Emagdine στην Ελβετία το 1912, το La Berade στη Γαλλία το 1913, το Covadogna στην Ισπανία το 1918 και το Grand Paradis στην Ιταλία το 1922 (Debarbieux, 1995 στο Γουργιώτης, 2007).

Στη συνέχεια, οι ορεινές περιοχές άρχισαν να αντιμετωπίζονται ως χώροι θεραπείας και αποκατάστασης της υγείας. Πολλές ιαματικές πηγές βρίσκονται σε βουνά και είχαν ήδη αξιοποιηθεί από την ρωμαϊκή εποχή. Η αύξηση των θεραπειών στις ορεινές περιοχές είχε σαν αποτέλεσμα να υπάρξει μία γρήγορη τουριστική ανάπτυξη, η οποία έγινε ιδιαίτερα αισθητή στην Γερμανία και την Ελβετία, π.χ. στο όρος Davos στην περιοχή του Grisons (*Εικόνα 1.1*) και στο Leysin Canton de Vaud το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, πολύ πριν διαδοθεί στη Γαλλία και σε άλλες χώρες της Ευρώπης (Debarbieux, 1995 στο Γουργιώτης, 2007).

(Πηγή: www.switzerland-trips.com)

Εικόνα 1.1- Οι τουριστικές εγκαταστάσεις στην περιοχή Davos στην Ελβετία

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, άρχισαν να αναδύονται νέες αντιλήψεις σχετικά με τις ορεινές αθλητικές δραστηριότητες, αλλά και μια νέα σχέση του ανθρώπου με το βουνό και τη φύση. Οι ορεινές αθλητικές δραστηριότητες

διαφοροποιήθηκαν και άρχισαν να "χρησιμοποιούν" νέα στοιχεία, όπως το χιόνι, τον πάγο, το νερό και τον αέρα. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα πέρασμα από τις παθητικές δραστηριότητες, όπως τα ιαματικά λουτρά και τις θεραπείες στον καθαρό αέρα, σε δραστηριότητες περισσότερο δυναμικές, όπως το σκι (το οποίο ξεκίνησε το 1910), το αλεξίπτωτο πλαιγιάς (ξεκίνησε το 1970), η κατάβαση ποταμού (από τις αρχές του 1980) κ.ά. (Γουργιώτης, 2007).

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, η τάση που επικρατούσε για υγιεινή διαβίωση ατόνησε και αντικαταστάθηκε γρήγορα από την τάση για καλή ζωή. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον κοινωνικό διαχωρισμό και την κοινωνική μίμηση ώθησε τους ανθρώπους να μιμηθούν πρακτικές από τη διασκέδαση και την αναψυχή των ισχυρών κοινωνικών τάξεων. Το σκι ήταν ένα από τα αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας, το οποίο ξεκίνησε από δύο μορφές τουριστών, αφενός από εκείνους που είχαν μία μεγάλη οικονομική άνεση και αγαπούσαν την χειμερινή διαμονή στο βουνό και αφετέρου από έναν αστικό κόσμο ασχολούμενο με τα σπορ, ο οποίος έβλεπε το συγκεκριμένο άθλημα σαν μια νέα και υγιή απασχόληση του σαββατοκύριακου. Την περίοδο 1945-1975 παρατηρήθηκε μία νέα διάδοση του σκι και σε νέα πιο χαμηλά κοινωνικά στρώματα (Γουργιώτης, 2007).

Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, μία σειρά κοινωνικό-οικονομικών μεταβολών, επέδρασε δυναμικά στη διαμόρφωση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες των ορεινών χωρικών ενοτήτων, που στις μέρες μας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από (Sue, 1983 στο Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2004):

- την ποιότητα των υπηρεσιών υποδοχής που διασφαλιζόταν από τους τοπικούς πληθυσμούς
- την αυθεντικότητα του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος
- την ποιότητα του φυσικού τοπίου
- τη διατήρηση/συντήρηση των πολιτιστικών μνημείων

Οι παραπάνω μεταβλητές που συμβάλλουν στην αυξανόμενη τουριστική ζήτηση φαίνεται να ερμηνεύονται από παράγοντες όπως η αποδυνάμωση του μύθου της τεχνολογικής προόδου και των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης, ο υψηλός βαθμός μη ικανοποίησης από τον αστικό τρόπο ζωής και η αναζήτηση ασφάλειας σε παραδοσιακές αξίες (Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2004).

Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη του τουρισμού στους ορεινούς όγκους, απορρέει από τη σχέση που διαμορφώνεται μεταξύ των κοινωνικό-πολιτιστικών και αναψυχικών

αναζητήσεων των δυνητικών επισκεπτών και του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που καλείται να τις ικανοποιήσει. Φυσικά, ο βαθμός ικανοποίησης των δυνητικών τουριστών ποικίλλουν πολιτιστικά και εθνικά εφόσον, η μόδα, οι εθνικές ταυτότητες και οι ανθρωπολογικού τύπου δεσμοί που συνδέουν τον άνθρωπο με τους ορεινούς όγκους δεν διέπονται από το ίδιο χώρο-χρονικό πλαίσιο. Επομένως, οι τύποι και η ένταση των τουριστικών ροών που κατευθύνονται προς τους ορεινούς όγκους, διακρίνονται για τις έντονες ενδοπεριφερειακές και διαπεριφερειακές διακυμάνσεις τους, υποκειμένες σε ισχυρές επιρροές ανθρωπολογικού - πολιτιστικού χαρακτήρα (Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2004).

Η χωρική κατανομή των ορεινών όγκων σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν συνδυάστηκε από μία ανάλογη χωρική διάταξη των τουριστικών ροών, οι οποίες διαμορφώθηκαν σύμφωνα με την απόσταση μεταξύ των ορεινών όγκων και των τόπων προέλευσης των δυνητικών τουριστών (Τσάρτας, 1996). Η αυξητική τάση των τουριστικών ροών προς τους ορεινούς όγκους, υπήρξε απόρροια του εκδημοκρατισμού του ορεινού-χιονοδρομικού τουρισμού και πιο συγκεκριμένα της εξάπλωσής του στα μεσαία εισοδηματικά στρώματα, με μικρό βαθμό κινητικότητας και εξαρτώμενα ως εκ τούτου, αφενός μεν από την ύπαρξη υποδομών και μεταφορικών μέσων αφετέρου δε από το αυξανόμενο ποσοστό των μικρής διάρκειας διακοπών στο γενικό σύνολο (Βαρβαρέσος, 1999). Η αύξηση ωστόσο της κινητικότητας των ατόμων, ως φυσική συνέπεια του πολλαπλασιασμού των ιδιωτικής χρήσης μεταφορικών μέσων και των μικρής διάρκειας διακοπών (σαββατοκύριακου), συνέβαλε στην ενεργοποίηση πρόσθετων τουριστικών ροών, μικρής διάρκειας παραμονής, προς τους ορεινούς όγκους (Carraud, 2001 στο Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2004). Η ένταση των τουριστικών ροών απεικονίζει τον βαθμό ικανοποίησης των βασικών συνθηκών/παραγόντων χωροθέτησης των σταθμών (Κομίλης, 2001 στο Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2004).

Συμπληρωματικά, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι τα ποσοστά αναχώρησης για διακοπές επηρεάζονται από έναν μεγάλο αριθμό παραγόντων, κατ' εξοχήν δημογραφικών και κοινωνικό-οικονομικών. Η πληθυσμιακή γήρανση της Ευρώπης, η οικονομική ύφεση και οι κλιματικές μεταβολές (μή επαρκής χιόνωση) επηρεάζουν σημαντικά τα ποσοστά αναχώρησης για ορεινό-χιονοδρομικό τουρισμό, δημιουργώντας ένα σημαντικό ποσοστό ευκαιριακών πελατών και ωθώντας τον συγκεκριμένο τύπο τουρισμού στο στάδιο της ωριμότητας. Φαίνεται λοιπόν ότι, ο ορεινός - χιονοδρομικός τουρισμός συγκριτικά με τον παράκτιο - παραθεριστικό, παρουσιάζει μια έντονη εσωστρέφεια, εφόσον το μεγαλύτερο τμήμα των τουριστικών ροών διαμορφώνεται και

αναπτύσσεται στο εσωτερικό των χωρών ανάπτυξης και προώθησης των σταθμών χειμερινών αθλημάτων (Lozato – Giotart, 1993 στο Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2004).

1.4 ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

Χαρακτηριστική περίπτωση ορεινής περιοχής στην οποία έχει αναπτυχθεί έντονα ο ορεινός τουρισμός -και ειδικότερα ο χειμερινός- είναι η οροσειρά των Άλπεων (Χάρτης 1.1). Ως ενιαία χωρική ενότητα, χαρακτηρίζεται για τη μοναδικότητά της στον ευρωπαϊκό χώρο, στο βαθμό που οριοθετεί περιοχές και ζώνες οικονομικής σπουδαιότητας μεταξύ της κεντρικής Ευρώπης και της Μεσογειακής λεκάνης (Γουργιώτης, 2007). Σε ετήσια βάση πραγματοποιούνται 100 εκ. διανυκτερεύσεις και το 1/4 των τουριστικών δαπανών σε παγκόσμιο επίπεδο (Διεθνής Οργανισμός για την προστασία των Άλπεων, 2009).

(Πηγή: www.worldatlas.com)

Χάρτης 1.1- Οι Άλπεις

Οι Άλπεις αντιπροσωπεύουν έναν τύπο ορεινού όγκου, που είναι κατοικημένος και παράλληλα αξιοποιημένος, σε αντίθεση με άλλους ορεινούς όγκους που είναι ακατοίκητοι (π.χ. τα Βραχώδη Όρη ή τις Ιαπωνικές Άλπεις). Ωστόσο, παρουσιάζουν

μία σειρά από ιδιαιτερότητες και χαρακτηριστικά που προέρχονται από την ύπαρξη πολλών λαών και κρατών στον ίδιο ορεινό όγκο (Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2003). Λαμβάνοντας υπόψη όρους κυρίως ορογραφίας και γεωλογίας, διακρίνουμε τις δυτικές (Γάλλο-Ιταλικές) και τις ανατολικές (Ελβετό-Αυστριακές) Άλπεις.

Στις Άλπεις συνυπάρχουν¹ δύο μορφές τουριστικής ανάπτυξης. Η πρώτη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «γερμανική μορφή ανάπτυξης» και η δεύτερη ως η «γαλλική μορφή ανάπτυξης» (Grange 2002, στο Γουργιώτης 2007). Η γερμανική μορφή ανάπτυξης χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση ενός σταθερά αυξανόμενου τουριστικού ρεύματος που πρωτοεμφανίζεται πολλά χρόνια πριν, και σε χωριά μεσαίου και μεγάλου υψομέτρου και την ενεργό συμμετοχή των κατοίκων των ορεινών περιοχών στη διαδικασία ανάπτυξης της περιοχής τους. Το κομμάτι αυτό των Άλπεων, έχοντας μια πιο δυναμική αγροτική οικονομία σε σχέση με το υπόλοιπο τμήμα, άρχισε να διαφοροποιείται τουριστικά ταχύτερα σε σχέση με το υπόλοιπο τμήμα της οροσειράς. Ο ορεινός πληθυσμός είχε στη διάθεσή του τον απαιτούμενο χρόνο για να προσαρμοστεί στη νέα δομή της οικονομίας της περιοχής, με αποτέλεσμα να συνυπάρξει μια ειρηνική "διαβίωση" μεταξύ των αγροτικών και τουριστικών δραστηριοτήτων (Grange 2002, στο Γουργιώτης 2007).

Η τουριστική ανάπτυξη στις γαλλικές Άλπεις ξεκίνησε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα με την εμφάνιση του θερινού και ιαματικού τουρισμού στις ορεινές περιοχές. Οι γαλλικές Άλπεις αποτέλεσαν έναν χώρο που εκ του μηδενός (ex nihilo) δημιουργήθηκαν περισσότερα της μιας γενεάς θέρετρα χειμερινών σπορ. Αν και οι ορεινές περιοχές ήταν το ίδιο αραιοκατοικημένες με τις πεδινές και η οικονομία τους στηριζόταν κατ' εξοχήν στις αγροτικές εργασίες, σε κάποιες περιοχές, λίγες αρχικά, όπως το Chamonix, Aix-les-Balins, Evian, Saint Gervais, Allevard, εμφανίζονται τα πρώτα δείγματα τουρισμού. Το τουριστικό αυτό δίκτυο είχε σαν κίνητρό του το ταξίδι και την εξερεύνηση, παρά τον παραθερισμό που δεν έχει κάνει ακόμη αισθητή την εμφάνισή του και εισέρχεται στην τοπική κοινωνία χωρίς αρχικά, να την οχλήσει διαταράσσοντας τις ισορροπίες της (Chabert, 1993 · Réseau Alpin des Espaces Protégés, 2000).

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, οι γαλλικές Άλπεις αλλάζουν σταδιακά την εικόνα τους και αγροτικές περιοχές, μεταλλάσσονται σε χώρο διακοπών και ανάπαυσης

---

¹ Ο προσδιορισμός αυτών των μορφών ανάπτυξης δεν έχει να κάνει μόνο με το χώρο στον οποίο αναπτύχθηκαν, αλλά και τη χρονική περίοδο κατά την οποία εμφανίστηκαν όπως και με όρους βάσει των οποίων εξελίχθηκε η κάθε μία.

σηματοδοτώντας το ξεκίνημα των αλλαγών οι οποίες καθόρισαν τη μετέπειτα πορεία τους. Αρχίζουν να αποτελούν ένα χώρο για μεγάλες επενδύσεις και έτσι ξεκινά η «βιομηχανοποίησή» τους με την ταχεία δημιουργία πολλών νέων καταλυμάτων. Σε αντίθεση με τις γερμανικές Άλπεις, η τοπική κοινωνία χρειάστηκε αρκετό χρόνο ώστε να ξεκινήσει να επενδύει σε τουριστικές δραστηριότητες, παρόλο που όταν υπήρχε ενεργός συμμετοχή, συχνά κατάφερναν να δημιουργούν επιτυχημένες οικονομικά βιοτεχνίες (Γουργιώτης, 2007).

Συμπερασματικά, με την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού - και ειδικότερα του χειμερινού - οι Άλπεις υπέστησαν τις περισσότερες κοινωνικό-οικονομικές μεταβολές κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Η επιταχυνόμενη αστικοποίηση που σημειώθηκε έφερε έντονες πιέσεις στην αγορά γης, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την καταστροφή της παραδοσιακής δομής της γης προς όφελος της παραθεριστικής κατοικίας, με συνέπεια στις περισσότερες περιοχές τα στοιχεία του αγροτικού πολιτισμού να χάνονται και να αρχίζει μία προσπάθεια επανάκτησης της αυθεντικότητας κάθε περιοχής που η αστικοποίηση κατέστρεψε.

1.5 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η τοπική ανάπτυξη αποτελεί μία διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και διαρθρωτικών αλλαγών, οι οποίες αποβλέπουν στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του τοπικού πληθυσμού και έχει τρεις σαφώς διαχωρισμένες προεκτάσεις οι οποίες συντελούν σημαντικά στον παραπάνω στόχο. Η πρώτη προέκταση είναι οικονομική και σχετίζεται με την ικανότητα ενεργοποίησης των τοπικών επιχειρήσεων, τη σωστή οργάνωση των τοπικών συντελεστών παραγωγής και τη διάθεση ανταγωνιστικών προϊόντων στην αγορά. Η δεύτερη προέκταση εισάγει στη λογική της αναπτυξιακής διαδικασίας κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Τέλος, η τρίτη προέκταση αναφέρεται στην πολιτικό-διοικητική διάσταση, η οποία προστατεύει το τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο από εξωτερικές επιδράσεις και προωθεί την ανάπτυξη της τοπικής δυναμικής (Comsall and Haughton, 2006 · Barry and Johnston, 2005).

Τα βασικά εργαλεία της ενδογενούς ανάπτυξης είναι η κινητοποίηση των τοπικών παραγόντων, η ικανοποιητική χρήση του τοπικού δυναμικού και η εισαγωγή νέων τεχνολογιών (Pearce, 1997). Η ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού και η

συμμετοχή του στη διαμόρφωση και την εφαρμογή στρατηγικών ανάπτυξης διαφοροποιεί τον τρόπο λήψης αποφάσεων, όπως είχε διαμορφωθεί μέχρι τώρα (Konsolas, 1989).

Ο σχεδιασμός για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα στήριξης της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, μέτρα συγκράτησης, επιστροφής και ενεργοποίησης του πληθυσμού, δημιουργία κινήτρων για τη δραστηριοποίηση των νέων ατόμων, αύξηση της επιχειρηματικότητας και προστασία του περιβάλλοντος (Konsolas, Papadaskalopoulos and Sidiropoulos, 1990).

Ένα εξίσου σημαντικό εργαλείο για το σχεδιασμό ανάπτυξης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών αποτελεί η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, ο ορεινός τουρισμός κ.ά. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν έναν τρόπο διαφοροποίησης των πηγών εισοδήματος του αγροτικού πληθυσμού και ενίσχυσης των τοπικών οικονομιών και κοινωνιών με ήπιους και φιλικούς προς το περιβάλλον τρόπους ανάπτυξης. Σε αυτό το κλίμα κινείται και η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER, η οποία περιλαμβάνει μέτρα που στηρίζουν τις ιδιαιτερότητες των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Ο ορεινός τουρισμός μπορεί να συμβάλλει με θετικό τρόπο, τόσο στις τοπικές κοινωνίες των ορεινών περιοχών από οικονομική και αναπτυξιακή σκοπιά, όσο και τον επισκέπτη που έρχεται σε επαφή με τη φύση και έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει έναν διαφορετικό τρόπο ζωής. Καταρχάς, φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση, με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να αθληθεί, να ψυχαγωγηθεί, να γνωρίσει τα βουνά και τις φυσικές ομορφιές στις ορεινές περιοχές, να γνωρίσει τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου.

Από αναπτυξιακή σκοπιά, ο ορεινός τουρισμός επιμηκύνει την τουριστική κίνηση καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και συμβάλει σημαντικά στην άμβλυνση του εποχικού φαινομένου. Η τουριστική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών μπορεί να λειτουργήσει δυναμικά, και να ωθήσει σε μια αναπτυξιακή τροχιά τις περιοχές αυτές, αξιοποιώντας στοιχεία και ιδιαιτερότητες του χώρου τους. Έτσι, μοιράζεται και εξισορροπείται η τουριστική κίνηση, χρονικά και γεωγραφικά και σε άλλους τουριστικούς προορισμούς πέραν του νησιωτικού και παραθαλάσσιου τμήματος της χώρας. Παράλληλα, οι υποδομές που δημιουργούνται για την τουριστική δραστηριότητα στις ορεινές περιοχές, συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη,

δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, με απώτερα οφέλη τη διατήρηση του πληθυσμιακού δυναμικού και ειδικότερα των νέων (Ανδριώτης, 2008).

Η πορεία αυτή όμως, εγκυμονεί κινδύνους αφού μπορεί να δημιουργηθούν περιοχές δύο ταχυτήτων, κάποιες που ερημώνουν πληθυσμιακά και κάποιες που αναπτύσσονται τουριστικά, οι οποίες θα λειτουργήσουν ως υπόβαθρο τουριστικών υποδομών, ως δορυφόροι αστικών κέντρων. Επιτυγχάνουν δηλαδή, η τουριστική ανάπτυξη να αποτελέσει φορέα αστικοποίησης μέσω της δημιουργίας ενός νέου εμπορικού προϊόντος του οικοδομικού τομέα, που είναι η παραθεριστική κατοικία. Παράλληλα, η αύξηση του ορεινού τουρισμού σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές, όταν απουσιάζει ο κατάλληλος σχεδιασμός και η διαχείριση, μπορεί να αποτελέσει σημαντική απειλή για τα οικοσυστήματα, και τις τοπικές κοινωνίες.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι η ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων στις ορεινές περιοχές θα πρέπει να γίνεται κατόπιν προγραμματισμού και ορθής διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Είναι αναγκαία η εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας κάθε ορεινής περιοχής, ο έλεγχος των τουριστικών ροών, καθώς και η ανάπτυξη μηχανισμών για την άμβλυνση των συγκεντρώσεων μεταξύ τουρισμού και ανταγωνιστικών χρήσεων γης, ιδιαίτερα σε περιοχές που η ανάπτυξη συνδέεται άμεσα με την αξιοποίηση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος ως τουριστικού πόρου (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001· Middleton and Hawkins, 2004).

1.6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στον ορεινό χώρο λόγω των ιδιομορφιών της φυσικής δομής του, τα μεγέθη και οι συγκεντρώσεις αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Καθοριστικής σημασίας για την εξέλιξη μιας ορεινής περιοχής αποτελεί η κατάλληλη ένταξή της σε ένα χωρικό σύστημα μέσα στο οποίο θα παρέχεται η δυνατότητα βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της περιοχής.

Από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, οι ορεινοί όγκοι αντιπροσωπεύουν σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς. Η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού μπορεί να δράσει ιδιαίτερα δυναμικά για τις ορεινές περιοχές προκαλώντας αύξηση ροών και συγκεντρώσεων. Αξιοποιώντας τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά τους και το ξεχωριστό έθιμο-πολιτιστικό τους υπόβαθρο οι ορεινές περιοχές μπορούν να προτείνουν μία εναλλακτική πρόταση αναψυχής που θα τις ωθήσει σε μια νέα αναπτυξιακή τροχιά.

2. Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ορεινοί όγκοι καταλαμβάνουν στη χώρα μας έκταση ίση με 77,6 εκ. στρ. και ο πληθυσμός που διαμένει στους ορεινούς δήμους αγγίζει το 10% του εθνικού πληθυσμού. Τα ελληνικά βουνά αποτελούν σημαντικές πηγές φυσικών πόρων, καθώς συνεισφέρουν στην οικονομία της χώρας με την παραγωγή προϊόντων και λειτουργούν ως καταφύγια της άγριας χλωρίδας και πανίδας, ως τόποι αναψυχής και γενικότερα ως τόποι με τις δικές τους κοινωνικές και ηθοπολιτιστικές δομές (Παπανάτσιου, 1999).

Στο κεφάλαιο αυτό, επιχειρείται να δοθεί συνοπτικά η διαχρονική εξέλιξη του ορεινού τουρισμού στη χώρα μας. Παρουσιάζεται το επιτυχημένο παράδειγμα της Αράχωβας και αξιολογείται η επιρροή της τουριστικής ανάπτυξης της Βουλγαρίας στην τουριστική κίνηση της Ελλάδας.

2.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού συνδέθηκε με την αλλαγή των συνηθειών, αλλά και την επιθυμία αναψυχής καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας παρουσιάζουν μεγάλο φυσικό πλούτο και μοναδικά φυσικά τοπία, γεγονός που τις καθιστά ιδιαίτερα ελκυστικές για τη μερίδα των τουριστών που σαν κίνητρο του ταξιδιού τους έχουν τη γνωριμία με την ελληνική φύση και τη συμμετοχή τους σε ένα πλέγμα τουριστικών δραστηριοτήτων περισσότερο ενεργητικό από αυτό του μαζικού τουρισμού. Επιπλέον, το ήπιο κλίμα της Ελλάδας επιτρέπει τις επισκέψεις στις ορεινές περιοχές της και την πραγματοποίηση πολλών τουριστικών δραστηριοτήτων κατά την διάρκεια όλου του έτους.

Στη χώρα μας αναπτύχθηκε από πολύ νωρίς η ορειβασία - ο πρώτος ελληνικός ορειβατικός σύλλογος ιδρύθηκε το 1930 - και στη συνέχεια, ο φυσιολατρικός τουρισμός (Εικόνα 2.1). Παράλληλα, η διαμόρφωση ευνοϊκών συνθηκών (παροχή τουριστικών κινήτρων) και παραγόντων ανάπτυξης των ορεινών όγκων, οδήγησε στην ενεργοποίηση αρχικά και την προώθηση στη συνέχεια, του ορεινού τουρισμού, κυρίως με την εξάπλωση της χιονοδρομίας και της διαχρονικής ανάπτυξης σταθμών χειμερινών αθλημάτων (Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης, 2004). Συνολικά, λειτουργούν δεκαεννέα

(19) χιονοδρομικά κέντρα, τα οποία συμβάλλουν στην ανάπτυξη των χειμερινών σπορ και απευθύνονται κυρίως στον εσωτερικό τουρισμό και εξήντα οκτώ (68) καταφύγια υπό την εποπτεία της Ομοσπονδίας Ορειβασίας και Χιονοδρομίας και των τοπικών σωματείων.

(Πηγή: www.pezoporiam.gr)

Εικόνα 2.1 - Πεζοπορία στον Όλυμπο

Στη χώρα μας, λειτουργεί επίσης ο θεσμός των δασικών χωριών που θεσμοθετήθηκαν αρχικά με το Ν.3105/03, που αντικαταστάθηκε από το Ν.3208/03. Τα δασικά χωριά, βρίσκονται σε διάφορες περιοχές της χώρας σε υψόμετρο 800-1500 m. Στόχος του προγράμματος των δασικών χωριών είναι να διευκολύνει την επαφή των κατοίκων των αστικών κέντρων και ιδιαίτερα των νέων με τα δάση της χώρας μας, αλλά και να δημιουργήσει κίνητρα και πυρήνες ανάπτυξης, που θα βοηθήσουν τις τοπικές οικονομίες. Ενδεικτικά, το δασικό χωριό «Κέδρος» (Εικόνα 2.2) είναι ιδιαίτερα γνωστό στους χειμερινούς τουρίστες. Πρόκειται για έναν οικισμό αποτελούμενο από είκοσι (20) ενοικιαζόμενα ξύλινα σπίτια, σε έκταση σαράντα πέντε (45) στρεμμάτων, στα Τζουμέρκα (Δασικό Χωριό Κέδρος, 2009 · Δολόγλου, 2007).

(Πηγή: Δασικό Χωριό Κέδρος, 2009)

Εικόνα 2.2 – Το δασικό χωριό Κέδρος

Ο όρος “δασικό χωριό” έχει χρησιμοποιηθεί και παλιότερα, αλλά με την έννοια ενός συνόλου κτιριακών εγκαταστάσεων σε απόμακρα παραγωγικά δασικά συγκροτήματα, που προορίζονται να εξυπηρετήσουν τους εργαζόμενους στο δάσος, όπως υλοτόμους, δασικούς υπαλλήλους, φύλακες κ.ά.. Τέτοιες λυόμενες ξυλοκατασκευές ή μόνιμες λιθόκτιστες δασικές εγκαταστάσεις, έγιναν σε αρκετά ελληνικά δάση, μικρότερες ή μεγαλύτερες ανάλογα με την έκταση και τον κύκλο των δασικών εργασιών σε κάθε δασικό σύμπλεγμα (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2009).

Αναφορικά με τις υποδομές για τον ορεινό τουρισμό, η χώρα μας θα λέγαμε ότι υστερεί έναντι άλλων χωρών. Κάνοντας μία σύντομη αξιολόγηση των υποδομών που υποστηρίζουν τις ορεινές τουριστικές δραστηριότητες, θα λέγαμε ότι ενώ αριθμητικά επαρκούν για τα δεδομένα της χώρας, λειτουργικά δεν επαρκούν. Οι ελλείψεις είναι σημαντικές, κυρίως όσον αφορά τα καταφύγια, καθώς οι κτιριακές υποδομές μερικών χρίζουν συχνής συντήρησης, ακόμα και αναπαλαίωσης.

Από την άλλη, το επίπεδο των προσφερόμενων υπηρεσιών των χιονοδρομικών κέντρων είναι σαφώς πιο υψηλό σε σχέση με εκείνου των καταφυγίων. Και για αυτά όμως, κρίνεται απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός, καθώς οι απαιτήσεις συνεχώς αυξάνονται και ο ανταγωνισμός μεταξύ τους γίνεται ολοένα μεγαλύτερος. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι μερικά από τα ελληνικά χιονοδρομικά κέντρα ακολουθούν τα πρότυπα των ευρωπαϊκών προδιαγραφών και προσπαθούν να εναρμονιστούν με τα

δεδομένα των αντίστοιχων ευρωπαϊκών κέντρων. Παράλληλα, αν και η μορφολογία της χώρας καθιστά ευνοϊκές τις συνθήκες για την ανάπτυξη χειμερινών δραστηριοτήτων, οι βάσεις για τη σωστή διοργάνωσή τους δεν είναι επαρκείς. Ο αριθμός κατάλληλα εξειδικευμένου προσωπικού είναι σαφώς περιορισμένος.

Η Ε.Ε. ενίσχυσε τις προσπάθειες ανάπτυξης των ελληνικών ορεινών περιοχών μέσω των προγραμμάτων LEADER. Στις περιοχές αυτές αναπτύχθηκαν ποικίλες δράσεις όπως η αναπαλαίωση-συντήρηση ιστορικών κέντρων, η κατασκευή καταφυγίων, η αναγνώριση και χάραξη μονοπατιών κ.ά. (Παυλόπουλος, 2001). Παρόλα αυτά, η έλλειψη εφαρμογής εθνικού στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού οδήγησε στη διασπάθιση του δημοσίου χρήματος μέσω των ευρωπαϊκών κονδυλίων και την ελλιπή ενημέρωση των κατοίκων των ορεινών και αγροτικών περιοχών με αποτέλεσμα να υπάρχει πληθώρα ξενώνων στη χώρα μας που είναι ακριβοί και υπολειτουργούν.

Στην Ελλάδα μέχρι σήμερα, δεν έχει εφαρμοστεί ενιαία και ολοκληρωμένη πολιτική για τον ορεινό χώρο. Αντιθέτως υφίσταται μία σειρά τομεακών πολιτικών που διαμορφώνονται σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο που αφορούν διάφορους επιμέρους τομείς όπως το περιβάλλον, την ανάπτυξη της υπαίθρου, τη γεωργία, τη δασοκομία κ.λ.π. οι οποίοι καλύπτουν μεγάλο τμήμα μέσων και χρηματοδοτικών μηχανισμών, οι οποίοι θα μπορούσαν κάλλιστα να ενταθούν σε μια ενιαία εθνική πολιτική. Μελετώντας το ισχύον θεσμικό πλαίσιο στη χώρα μας που σχετίζεται με τον τουρισμό θα λέγαμε ότι φέρει περισσότερο τα χαρακτηριστικά του μαζικού τουρισμού, χωρίς να διαχωρίζει με σαφήνεια έννοιες και όρους που αφορούν τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

Σύμφωνα με το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο του Τουρισμού (ΕΧΠΤ), η βασική κατεύθυνση για την τουριστική αξιοποίηση του ορεινού χώρου αφορά τη μέριμνα για την προστασία, αναβάθμιση και ανάδειξη των τουριστικών πόρων, τη βελτίωση της προσβασιμότητας, τη συγκρότηση τοπικών πολυθεματικών δικτύων, την αξιοποίηση του οικιστικού πλεονάσματος των φθινόντων και εγκαταλελειμμένων οικισμών και την προβολή των διάφορων τουριστικών προορισμών (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2008).

Ωστόσο, η ασάφεια και τα θεσμικά κενά συνεχίζουν να υπάρχουν, κάνοντας κάθε προσπάθεια ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού να είναι μεμονωμένη, χωρίς πλαίσιο και προδιαγραφές, δικτύωση, συμβουλευτική υποστήριξη και μακροχρόνιο σχεδιασμό. Συνεπώς η όποια προσπάθεια προώθησης του ορεινού τουρισμού έγκειται

στην ευαισθητοποίηση και την ενημέρωση, την όρεξη και στο μεράκι, του εκάστοτε εμπλεκόμενου φορέα ή επιχειρηματία με τον ορεινό τουρισμό.

2.3 ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΟΙ ΟΡΕΙΝΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΑΧΩΒΑΣ

Η Ελλάδα όπως προείπαμε διαθέτει μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα όσον αφορά το φυσικό της περιβάλλον και τις δυνατότητες που αυτό προσφέρει για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού. Στους δημοφιλέστερους προορισμούς ορεινού τουρισμού ανήκουν το Μέτσοβο, τα Ζαγοροχώρια, το Πήλιο κ.ά. Αντίστοιχη περίπτωση αποτελεί η Αράχωβα (Εικόνα 2.3) και η ευρύτερη περιοχή της.

Μέχρι τη δεκαετία του 1970, η Αράχωβα αποτελούσε μία κατ' εξοχήν αγροτική περιοχή, ενώ συμπληρωματικά λειτουργούσε σαν χώρος διέλευσης των επισκεπτών του αρχαιολογικού χώρου των Δελφών. Είναι γεγονός ότι πριν τη λειτουργία του Χ.Κ. Παρνασσού, η Αράχωβα παρόλο που είχε μία σημαντική γεωγραφική θέση (συνδέει τη Δυτική Ελλάδα με την Αθήνα, αποτελώντας έναν ιδιότυπο κόμβο) και έντονο παραδοσιακό χαρακτήρα δεν είχε τουριστική ανάπτυξη, ήταν οικονομικά ασθενής και οι κάτοικοι έβρισκαν εργασία σε γειτονικές περιοχές.

Η ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων και παραθεριστικής κατοικίας λειτούργησαν σαν καταλύτες και άλλαξαν τη φθίνουσα πορεία της ορεινής κοινωνίας και οικονομίας (Γουργιώτης, 2007). Η μικρή απόσταση από την Αθήνα και την Πάτρα την κατέστησαν ως το πιο γρήγορα και εύκολα επισκέψιμο χειμερινό θέρετρο, ικανό να παρέχει στον επισκέπτη ποικιλία τουριστικών προϊόντων, όπως χιονοδρομία, ορειβασία έντονη νυχτερινή διασκέδαση, γαστρονομία, φυσιολατρικούς περιπάτους κ.ά. (Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής & Πολιτιστικής Ανάπτυξης Αράχωβας, 2009).

(Πηγή: Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής & Πολιτιστικής Ανάπτυξης Αράχωβας, 2009)

Εικόνα 2.3 – Η Αράχωβα

Από το 1970 μέχρι τη δεκαετία του '90, η Αράχωβα δημιουργεί συνειδητοποιημένα ένα τουριστικό χαρακτήρα αποτελώντας έτσι σημείο αναφοράς για χειμερινές διακοπές. Μετά τη δεκαετία του '90 ενώ διατηρείται ο χαρακτήρας του χειμερινού θέρετρου, αναπτύσσεται παράλληλα και μια νέα διάσταση, εκείνη του ορεινού-χειμερινού τουρισμού (Γουργιώτης, 2007). Οι επισκέπτες δεν πηγαίνουν μόνο για να απολαύσουν τη φύση και τα χειμερινά αθλήματα, αλλά και γιατί η Αράχωβα αποτελεί πλέον σημείο αναφοράς για χειμερινές διακοπές.

Κάτω από αυτό το κλίμα της έντονης τουριστικής ανάπτυξης, οι δραστηριότητες του πρωτογενή και του δευτερογενή τομέα παραμένουν αδύναμες δίνοντας το προβάδισμα στον τριτογενή τομέα, κυρίως στις τουριστικές δραστηριότητες και σε πολλές περιπτώσεις μέσω αυτών αναπτύσσονται οι δύο άλλοι τομείς. Σχέση πολλές φορές αμφίδρομη, αφού ο πρωτογενής τομέας με τα τοπικά παραγόμενα προϊόντα προσδίδει στην περιοχή ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία ενισχύουν και τον τριτογενή τομέα. Ο δευτερογενής τομέας είναι επίσης άμεσα συνδεδεμένος με τον τριτογενή, κυρίως μέσω των κατασκευών και της μεταποίησης σε μορφή οικοτεχνίας, η οποία όμως σταδιακά εγκαταλείπεται λόγω του υψηλού κόστους παραγωγής (Γουργιώτης, 2007).

Η παραθεριστική κατοικία αναπτύχθηκε με γρήγορους ρυθμούς, γεγονός που δημιούργησε υψηλά εισοδήματα για τους κατοίκους και παράλληλα μεγαλύτερες πιέσεις για την εύρεση γης. Η ανάπτυξη της παραθεριστικής κατοικίας ξεκίνησε εντός

των ορίων του υφιστάμενου παραδοσιακού οικισμού της Αράχωβας και συνεχίστηκε με μια ανοργάνωτη εκτατική ανάπτυξη στο ευρύτερο περαστικό χώρο της, κυρίως στην περιοχή του Λιβαδιού και του Ζεμενού (Γουργιώτης, 2007).

Οι οικονομικές, λειτουργικές και κοινωνικές διαστάσεις του παραθεριστικού φαινομένου στην Αράχωβα διαμορφώνουν ένα πλαίσιο ανάπτυξης που χαρακτηρίζεται από δυναμισμό και συνεχή τάση εξειδίκευσης. Ο παραθερισμός έχει άμεση οικονομική και λειτουργική συνάφεια με τον τουρισμό και μπορεί να αναπτύσσεται παράλληλα με αυτόν παραμένοντας ένα ειδικό «τουριστικό προϊόν». Η ανάπτυξή της με τη μορφή οργανωμένων συγκροτημάτων επιχειρηματικού χαρακτήρα εμφανίζεται έντονα στα τέλη της δεκαετίας του '90 στις εκτός σχεδίου της Αράχωβας περιοχές (Γουργιώτης, 2007).

Η αναπτυξιακή τροχιά που διαγράφηκε μέχρι σήμερα, δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας τουριστικής πολιτικής που ακολουθήθηκε για τις ορεινές περιοχές, αλλά της λειτουργίας του Χιονοδρομικού Κέντρου Παρνασσού, η οποία αποτέλεσε την κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία τουριστικών υποδομών κυρίως σε καταλύματα για την κάλυψη των αναγκών. Εξίσου σημαντική ήταν και η προσφορά του ανθρώπινου δυναμικού που στάθηκε πρόθυμο να δραστηριοποιηθεί και να στηρίξει την τουριστική ανάπτυξη του χωριού, γεγονός που θυμίζει τη «γερμανική μορφή τουριστικής ανάπτυξης» (Γουργιώτης, 2007).

Η τουριστική έλξη της Αράχωβας, η σχετικά μικρή απόσταση από την Αθήνα, η εύκολη πρόσβαση καθώς και η εικόνα της ως κοσμικό θέρετρο, συμβάλλουν στη δυναμική ανάπτυξη της παραθεριστικής κατοικίας, με αποτέλεσμα η τροχιά ανάπτυξης της Αράχωβας να περνά από τα στάδια της "εξερεύνησης" και της "ενασχόλησης" (Butler, 1980) σε εκείνο της "ανάπτυξης".

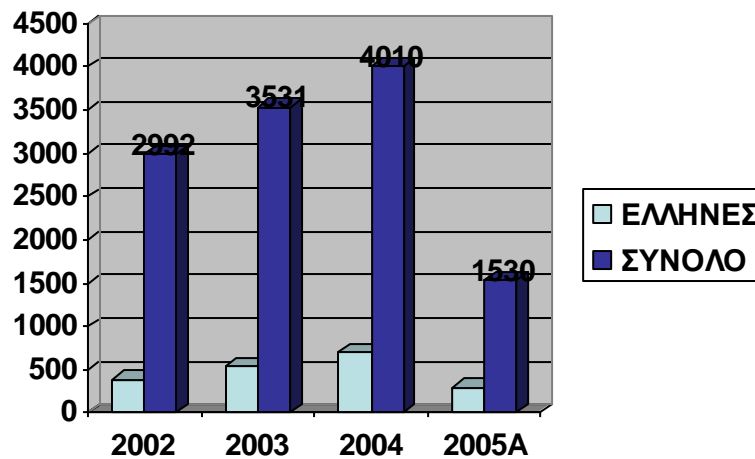
Έχοντας αναφερθεί στα κυριότερα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την τουριστική ανάπτυξη της Αράχωβας και την καθιστούν ανάμεσα στους πιο δημοφιλείς χειμερινούς προορισμούς στη χώρα μας, είναι δύσκολο να προβλεφθεί η εξέλιξη της τουριστικής πορείας της για τα επόμενα χρόνια. Αν η διαφαινόμενη αναπτυξιακή τάση των τουριστικών και παραθεριστικών δραστηριοτήτων συνεχιστεί με τέτοιο έντονο ρυθμό, τότε ελλοχεύει ο κίνδυνος του μονοπωλιακού χαρακτήρα ανάπτυξης και της εξάρτησης του συνόλου των κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων για τον παραθερισμό (Γουργιώτης, 2007).

2.4 Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού - και ιδιαίτερα του χειμερινού - που σημειώνεται στη γειτονική για τη χώρα μας Βουλγαρία. Η όμορφη φύση, η κουζίνα, οι δυνατότητες άσκησης σπορ και τα ταξίδια είναι τα στοιχεία που προκαλούν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον στους ξένους. Σύμφωνα με στοιχεία που γνωστοποίησε το Εθνικό Στατιστικό Ινστιτούτο της Βουλγαρίας, οι Έλληνες - κυρίως από τη βόρεια Ελλάδα - είναι οι πρώτοι σε αριθμό τουρίστες που επισκέπτονται τη Βουλγαρία, ενώ ακολουθούν οι επισκέπτες από τη Σερβία, το Μαυροβούνιο και την πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων της Ελληνικής Πρεσβείας στη Σόφια, 2008).

Σημαντικός είναι και ο αριθμός τουριστών από τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γερμανία, τη Ρουμανία και τη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά, οι Βούλγαροι πολίτες προτιμούν κυρίως ως προορισμούς τη Σερβία, το Μαυροβούνιο και ακολουθεί η Τουρκία και η Ελλάδα (Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων της Ελληνικής Πρεσβείας στη Σόφια, 2008).

ΓΡΑΦΗΜΑ 2.1 - ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (σε χιλιάδες αφίξεων)

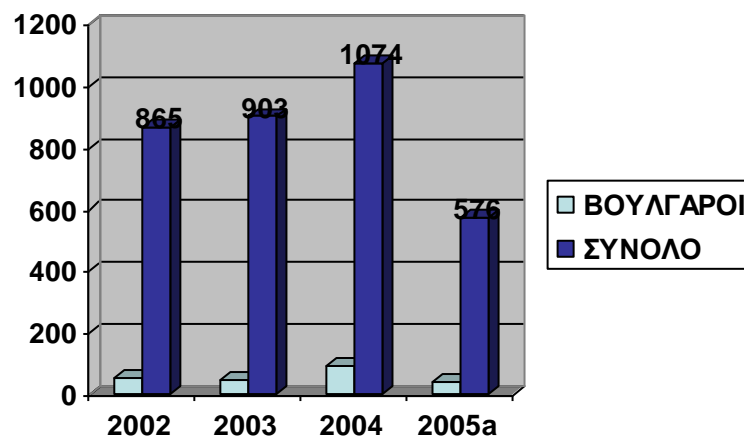

(Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικών Βουλγαρίας)

Στο *Γράφημα 2.1* δίνονται οι αριθμοί των Ελλήνων τουριστών σε χιλιάδες αφίξεων προς τη Βουλγαρία για τα έτη 2002 έως το α' εξάμηνο του 2005. Το 2004, περισσότεροι από 500.000 Έλληνες επισκέφτηκαν τα τουριστικά θέρετρα της Βουλγαρίας (Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικών Βουλγαρίας).

Σε ότι αφορά, τη ροή τουριστών από τη Βουλγαρία προς τη χώρα μας, το 2008 επισκέφθηκαν τα ελληνικά θέρετρα 132.000 τουρίστες. Συγκεκριμένα, από τους 100 Βούλγαρους, που επέλεξαν το εξωτερικό ως προορισμό τους, οι εννέα ήρθαν στη χώρα μας. Την τριετία 2003 - 2005 (Γράφημα 2.2) η τουριστική κίνηση από τη Βουλγαρία προς την Ελλάδα αυξήθηκε κατά 63.582 άτομα ή κατά 92,4% (Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικών Βουλγαρίας).

ΓΡΑΦΗΜΑ 2.2 - ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (σε χιλιάδες αφίξεων)

(Πηγή: Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικών Βουλγαρίας)

Όπως και άλλα βαλκανικά κράτη, έτσι και η Βουλγαρία κυνηγά τα μεγάλα κέρδη που φέρνει ο εκλεκτικός τουρισμός. Τα έσοδα από το διεθνή τουρισμό είναι κατά 19% περισσότερα από αυτά του εσωτερικού τουρισμού και ανέρχονται σε 97,8 εκατ. ευρώ. Τα τελευταία χρόνια, εκατοντάδες ξενοδοχεία έχουν ανεγερθεί κατά μήκος της παραλίας της Μαύρης Θάλασσας, μεταξύ των οποίων και ξενοδοχεία πέντε αστέρων στα σημαντικότερα θέρετρα όπως η Αλμπίνα, το Γκόλντεν Σαντς και το Σάνι Μπιτς (Βασσάλου, 2009).

Σε ότι αφορά το χειμερινό ορεινό τουρισμό, το Μπόροβets και το Μπάνσκο είναι τα 2 πιο γνωστά χειμερινά θέρετρα στη Βουλγαρία. Πιο αναλυτικά, το Μπόροβets είναι ένα μικρό χωριό χτισμένο ανάμεσα σε αιωνόβια έλατα στις βόρειες πλαγιές της οροσειράς Ρίλα. Το χιονοδρομικό κέντρο δημιουργήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έγινε γρήγορα το αγαπημένο των ντόπιων, καθώς απέχει μόλις 70 km από τη Σόφια. Το Μπάνσκο, χτισμένο σε υψόμετρο 925 m είναι ένας οικισμός με καλοδιατηρημένα κτίρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Το χιονοδρομικό κέντρο στις βόρειες πλαγιές του όρους Πιρίν, λειτουργεί 12 χρόνια και φημίζεται για την ποιότητα

και τη διάρκεια του χιονιού. Τα περισσότερα κτίσματα στο Μπάνσκο υπηρετούν την τοπική αρχιτεκτονική, με το ξύλο να έχει τον πρώτο λόγο, θυμίζοντας λίγο από Μακεδονία και περισσότερο την Κεντρική Ευρώπη (Βασσάλου, 2009).

Παράλληλα, η Βουλγαρία παραμένει οικονομικά προσιτή για τον μέσο τουρίστα. Τα τουριστικά της θέρετρα προσφέρουν πολλά ξενοδοχεία 3 και 4 αστέρων. Η υπερβολική δόμηση παρόλα αυτά, οδήγησε στο γεγονός η προσφορά να υπερσκελίζει τη ζήτηση σε ορισμένα μέρη, απειλώντας τους επενδυτές με οικονομικά προβλήματα. Αναφερόμενοι στις επενδύσεις που έχουν γίνει στη Βουλγαρία, θα πρέπει να τονίσουμε ότι πληθώρα ελλήνων επιχειρηματιών έχουν επενδύσει στις τουριστικές υποδομές της γειτονικής χώρας, την τελευταία πενταετία. Ενδεικτικά, στις μέρες μας στο Μπάνσκο είναι υπό ανέγερση περίπου επτά νέα πρότζεκτ (ξενοδοχεία, διαμερίσματα, εμπορικό κέντρο κ.ά.), ενώ ταυτόχρονα κατασκευάζονται συνεχώς νέοι δρόμοι για τη μετάβαση στις νεόδμητες γειτονιές (Βασσάλου, 2009).

Έχοντας τονίσει επιγραμματικά τα κυριότερα σημεία που αφορούν την τουριστική ανάπτυξη που παρουσιάζει η Βουλγαρία, είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι οι Έλληνες κυρίως από τη Βόρεια Ελλάδα επισκέπτονται πρώτοι σε αριθμό τη γειτονική χώρα, συμβάλλοντας σημαντικά στην αύξηση της τουριστικής κίνησης και την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας. Η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού - και ιδιαίτερα του χειμερινού - οφείλει να μας προβληματίσει δεδομένου ότι συνοδεύεται από αξιόλογο επενδυτικό ενδιαφέρον και χαμηλά πακέτα διαμονής για τους επισκέπτες.

2.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού στην Ελλάδα συνδέθηκε με την αλλαγή των συνηθειών, αλλά και την επιθυμία αναψυχής καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Η χώρα διαθέτει μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα όσον αφορά το φυσικό της περιβάλλον και τις δυνατότητες που αυτό προσφέρει για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού.

Έχοντας αναλύσει στο κεφάλαιο αυτό, την πορεία που ακολούθησε ο ορεινός τουρισμός καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα υστερεί στην ανάπτυξη της συγκεκριμένης μορφής τουρισμού. Η υστέρηση αυτή, παρουσιάζεται όχι μόνο μέσω των ελλείψεων των κατάλληλων υποδομών που απαιτούνται για την ενίσχυση του ορεινού τουρισμού, αλλά και τη διαφοροποίηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος

έναντι των σχετικών επιτευγμάτων των ανταγωνιστριών χωρών που προσφέρουν τουριστικές υπηρεσίες υψηλού επιπέδου.

Αξιοσημείωτη είναι η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού - και ιδιαίτερα του χειμερινού - που σημειώνεται στη Βουλγαρία, την οποία επισκέπτονται αριθμητικά πρώτοι οι έλληνες τουρίστες. Το γεγονός αυτό οφείλει να μας προβληματίσει και να αποτελέσει το έναυσμα για τη χάραξη ενιαίας πολιτικής για τον ορεινό τουρισμό και τη βελτίωση της ποιότητας των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών.

3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ Ν. ΑΧΑΪΑΣ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έχοντας κατανοήσει την έννοια και τη σημασία του ορεινού τουρισμού για την τοπική ανάπτυξη, στο κεφάλαιο αυτό θα εστιάσουμε στο Νομό Αχαΐας και τις προοπτικές που συγκεντρώνει για να στηριχθεί οικονομικά στο μοντέλο ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού προσελκύοντας πληθώρα τουριστών σε ετήσια βάση.

Ο Ν. Αχαΐας βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο της Πελοποννήσου, καταλαμβάνοντας έκταση 3.721,5 km² και πληθυσμό 326.794 κατοίκους, με βάση τα στοιχεία της ΕΣΥΕ από την απογραφή του 2001. Αποτελεί την πύλη της χώρας προς τη Δύση και το φυσικό σταυροδρόμι του άξονα Ηπείρου-Δυτικής Στερεάς Ελλάδας-Πελοποννήσου με τον άξονα Κεντρικής Ελλάδας-Ιταλίας. Η Αχαΐα λόγω της γεωγραφικής θέσης και της δράσης των ανθρώπων της, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ιστορική και πολιτιστική διαδρομή της χώρας.

3.2 ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ο Ν. Αχαΐας αποτελείται από τις επαρχίες Πατρών, Αιγιαλείας και Καλαβρύτων και διαιρείται σε 21 Δήμους και 2 Κοινότητες, με το μισό περίπου πληθυσμό του νομού να κατοικεί στο Δ. Πατρών, ξεπερνώντας τις 163.000 κατοίκους (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2009). Στον Πίνακα 3.1, δίνονται στοιχεία για την πληθυσμιακή εξέλιξη του νομού με βάση τις απογραφές του πληθυσμού από το 1961 έως το 2001.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 - ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ Ν. ΑΧΑΪΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 1961-01

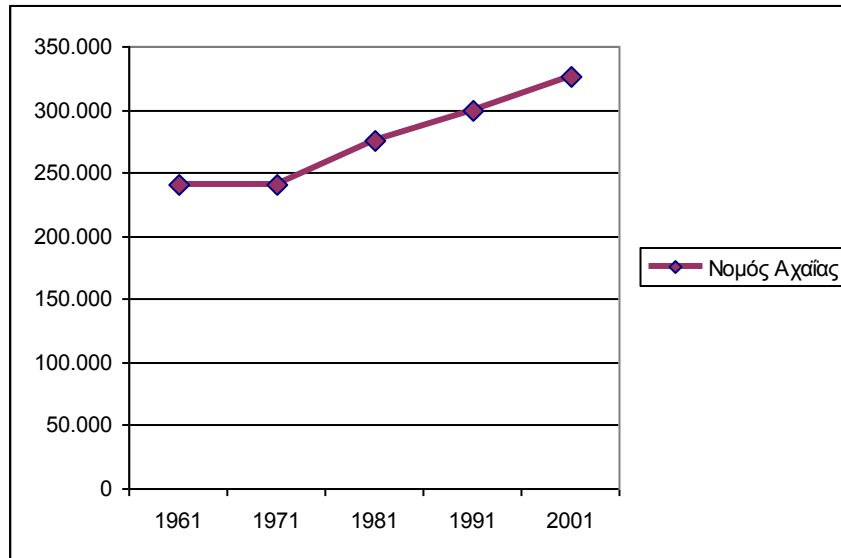
	1961	1971	1981	1991	2001
Ν. Αχαΐας	240.354	240.854	275.193	300.078	326.794

(Πηγή: ΕΣΥΕ, 2001)

Με βάση το Γράφημα 3.1, παρατηρείται στασιμότητα του πληθυσμού σε επίπεδο νομού κατά τη δεκαετία 1961-71, η οποία συνοδεύεται από εσωτερική ανακατανομή του πληθυσμού, ο οποίος φαίνεται να μετακινείται προς το αστικό κέντρο

της Πάτρας. Την επόμενη δεκαετία 1971-81, ακολουθεί μία σημαντική άνοδος του πληθυσμιακού δυναμικού του νομού, η οποία σχετίζεται με την ανάπτυξη των τοπικών βιομηχανιών και επιχειρήσεων καθώς και τη λειτουργία του πανεπιστημίου της πόλης της Πάτρας (Καραχάλιος, 2003).

ΓΡΑΦΗΜΑ 3.1 - ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ Ν. ΑΧΑΪΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 1961-01

(Πηγή: ΕΣΥΕ, 2001)

Η Πάτρα αποτελεί σήμερα το οικονομικό, διοικητικό, πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο του νομού, με τους κατοίκους της να ασχολούνται κυρίως με το εμπόριο και τις υπηρεσίες. Άλλα οικονομικά και εμπορικά κέντρα του νομού είναι το Αίγιο και η Κάτω Αχαΐα. Τα Καλάβρυτα λόγω της λειτουργίας του χιονοδρομικού τους κέντρου εμφανίζουν αξιόλογη τουριστική ανάπτυξη. Στις υπόλοιπες περιοχές της Αχαΐας, οι βασικές ασχολίες είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία, αλλά και η αλιεία. Η γεωργική γη της Αχαΐας υπολογίζεται σε 1.250.000 στρέμματα, όπου καλλιεργούνται κυρίως σταφύλια, ελιές, δημητριακά, εσπεριδοειδή και άλλα εποχικά φρούτα και λαχανικά (Ν.Α. Αχαΐας, 2009).

Σε ότι αφορά το φυσικό περιβάλλον ο Ν. Αχαΐας χαρακτηρίζεται από έντονες εδαφολογικές αντιθέσεις. Τα εδάφη του είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (60% περίπου) ορεινά και διασχίζονται από μικρούς σχετικά ποταμούς και μικρότερους χειμάρρους, που εκβάλλουν στον Πατραϊκό και Κορινθιακό κόλπο (Χάρτης 3.2). Το ψηλότερο βουνό της περιοχής είναι ο Χελμός με ύψος 2.355 m. Στο Χελμό έχει τοποθετηθεί το τηλεσκόπιο «Αρίσταρχος», το μεγαλύτερο των Βαλκανίων και στις πλαγιές του λειτουργεί το Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων. Το τοπίο του Χελμού

εντυπωσιάζει με τα δάση ελάτης, τους απόκρημνους βράχους, τη χαράδρα της Στυγός, τη Μαυρολίμνη παγετωνικής προέλευσης. Ο Χελμός έχει ενταχθεί στο δίκτυο «NATURA 2000». Το δεύτερο σε ύψος βουνό είναι ο Ερύμανθος που μοιράζεται στους Δήμους Αροανίας, Καλαβρύτων, Τριταίας και Φαρρών και ακολουθεί το Παναχαϊκό, το οποίο είναι και αυτό ενταγμένο στο δίκτυο «NATURA 2000» για τη διατήρηση των οικοτόπων του, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας του. Άλλα βουνά της Αχαΐας είναι το Σκιαδοβούνι, το Αφροδίσιο και η Μόβρη. Αναφορικά με τα δάση που συναντούμε στο Ν. Αχαΐας, το γνωστότερο είναι το δάσος της Στροφυλιάς που εκτείνεται σε 20.000 στρέμματα και αποτελείται από πεύκα, μυρτιές, βελανιδιές. Άλλα δάση είναι το ενοποιημένο δάσος Περιθωρίου-Ζαρούχλας, το μεγαλύτερο της Αχαΐας με μαύρα πεύκα, έλατα και καστανιές, το δάσος Μπαρμπούς στο Αφροδίσιο όρος με τροπική βλάστηση και το δάσος Κάνισκας που προσφέρεται για αθλητικές δραστηριότητες και αποτελεί το μεγαλύτερο δρυοδάσος του νομού (Ν.Α. Αχαΐας, 2009).

(Πηγή: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2009)

Χάρτης 3.2 – Γεωφυσικός χάρτης Ν. Αχαΐας

Ερχόμενοι στους υδατικούς πόρους του νομού, τα ύδατα της Στυγός που βρίσκονται στη Νεραϊδοράχη του όρους Χελμός σχηματίζουν εντυπωσιακό καταρράκτη 200 m και αποτελούν σημείο αναφοράς της περιοχής. Σημαντικά ποτάμια της Αχαΐας είναι ο Αροάνιος ποταμός, ο Σελινούντας, ο Βουραϊκός. Εξαιρετικής

ομορφιάς λίμνη αποτελεί η λίμνη Τσιβλού, η οποία περιβάλλεται από ελατόδασος στην περιοχή της Ζαρούχλας (Ν.Α. Αχαΐας, 2009).

Η περιοχή της Αχαΐας αποτελείται στο μεγαλύτερο μέρος της από ορεινές και ημιορεινές περιοχές, παρά το γεγονός της υπερσυγκέντρωσης του πληθυσμού της στα αστικά κέντρα. Με βάση την ΕΣΥΕ, στο σύνολο των 238 οικισμών στο Ν. Αχαΐας, οι 131 οικισμοί χαρακτηρίζονται ως ορεινοί, καταλαμβάνοντας ένα ποσοστό της τάξης του 55%. Η συνεχής ανάπτυξη των παραθαλάσσιων περιοχών της Αχαΐας έναντι των ημιορεινών και ορεινών περιοχών και η ανάγκη ανάπτυξης των περιοχών αυτών, με παράλληλη επιδίωξη την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου μέσω εναλλακτικών μορφών τουρισμού κυρίως, δημιούργησε την ανάγκη μελέτης της περιοχής προκειμένου να διαπιστωθεί ο βαθμός ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα (Ν.Α. Αχαΐας, 2009).

3.3 Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ Ν. ΑΧΑΪΑΣ

Στον τουριστικό τομέα ο Ν. Αχαΐας δεν έχει επιτύχει μέχρι σήμερα να αποτελέσει ένα μόνιμο και δυναμικό πόλο έλξης, παρά το γεγονός ότι συγκεντρώνει συγκριτικά πλεονεκτήματα, από πλευράς κλίματος και γεωγραφικής θέσης. Γενικότερα, θα λέγαμε αποτελεί ένα μή ισόρροπα αναπτυγμένο χωρικό σύμπλεγμα όσον αφορά την τουριστική αξιοποίηση, με κύριο χαρακτηριστικό το διαμετακομιστικό του ρόλο αναφορικά με τη σχέση του με τους τουρίστες.

Με βάση το *Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο του Τουρισμού* που ισχύει στη χώρα μας, ο Ν. Αχαΐας περιλαμβάνει *αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές*. Ειδικότερα, η ορεινή περιοχή του νομού περιλαμβάνεται στις περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (*Παράρτημα 4*), όπως είναι ο ορεινός τουρισμός (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2008 · ΠΠΧΣΑΑ Δυτ. Ελλάδα, 2003). Ο νομός διαθέτει ορεινές περιοχές με μεγάλες προοπτικές, για την ανάπτυξη των οποίων υπάρχουν δύο ολοκληρωμένα προγράμματα ανάπτυξης ορεινών όγκων (Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ορεινής Ζώνης Καλαβρύτων – Ανατολικής Αιγιαλείας και Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Επέκτασης στο Νομό Αχαΐας της Β.Α. Ηλείας), που βρίσκονται στο στάδιο υλοποίησης, με φορείς διαχείρισης την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, καθώς και το πρόγραμμα Leader Plus που βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη.

Στα πλαίσια συντονισμού και εφαρμογής της τουριστικής πολιτικής, σε περιφερειακό επίπεδο λειτουργεί η Εταιρία Τουριστικής Ανάπτυξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, σε επίπεδο νομού η Εταιρία Τουριστική Ανάπτυξης Αχαΐας (ΕΤΑΑ) και στο δήμο Πατρών η Αναπτυξιακή Δημοτική Επιχείρηση Πάτρας (ΑΔΕΠ) και η αναπτυξιακή εταιρία τοπικής αυτοδιοίκησης ΑΧΑΪΑ ΑΕ. Στους υπόλοιπους δήμους του νομού, δεν λειτουργούν αναπτυξιακές εταιρίες.

Μέσω του Γ΄ ΚΠΣ, εγκρίθηκαν σημαντικά κονδύλια για την ανάδειξη της ορεινής Αχαΐας και τη βελτίωση των τουριστικών υποδομών. Τα κονδύλια αυτά, προέρχονταν από:

- την Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+ (2002-2008) που διαχειρίστηκε η αναπτυξιακή εταιρία ΑΧΑΪΚΗ ΑΕ. Το Πρόγραμμα LEADER+ εστίασε σε παρεμβάσεις ανάδειξης του πολιτισμού και της παράδοσης της περιοχής, με δίκτυα μονοπατιών, ανάδειξη και σήμανση των αξιόλογων μνημείων, της αρχιτεκτονικής των οικισμών κ.ά. Έτσι, μέσω του προγράμματος LEADER+

σημειώθηκε η προσπάθεια επενδύσεων στα πλαίσια του *Μέτρου 1.2.1.4: Ανάπτυξη εναλλακτικών και ειδικών μορφών αγροτικού τουρισμού (ιαματικός, ορεινός, κατασκηνωτικός κλπ)*, προκειμένου να ολοκληρωθεί το τουριστικό «προϊόν» της περιοχής με έμφαση στην ένταξή της σε κάποια από τις τουριστικές διαδρομές με πλήθος ορεινών περιοχών που καθόρισε η ΑΧΑΪΑ ΑΕ ύστερα από σχετική έρευνα. Συνολικά, στην Αχαΐα έχουν διατεθεί περισσότερα από 7,5 εκ. ευρώ για δράσεις αγροτικής ανάπτυξης [τα ενταγμένα έργα του τοπικού προγράμματος LEADER + μέχρι σήμερα δίνονται στο *Παράρτημα 2]* (Αναπτυξιακή Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας, 2007).

- το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) Δυτικής Ελλάδας. Στον *Πίνακα 3.2* παρουσιάζονται τα ενταγμένα έργα του Γ΄ ΠΕΠ για τους τομείς του πολιτισμού και του τουρισμού στο Ν. Αχαΐας (Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2009).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2: ΕΡΓΑ ΤΟΥ Γ΄ ΠΕΠ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ-ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΣΤΟ Ν. ΑΧΑΪΑΣ

α/α	Έργα	Προϋπολογισμός
1.	Αποκατάσταση και ανάδειξη συγκροτήματος Ιεράς Μονής Μεγάλου Σπηλαίου	8,5 εκ. ευρώ
2.	Ανακατασκευή Αγοράς Αργύρη της Πάτρας	3,9 εκ. ευρώ
3.	Βελτίωση της επαρχιακής οδού «Περιστέρα-Μεσορούγι-Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων»	2,2 εκ. ευρώ
4.	Αποκατάσταση παλαιάς αποθήκης εργοστασίου χαρτοποιίας και μετατροπή της σε πνευματικό κέντρο στη Μυρτιά του Δήμου Αιγίου	1,45 εκ. ευρώ
5.	Αποπεράτωση Δημοτικού Μουσείου Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος	1,2 εκ. ευρώ
6.	Ανάπλαση-ανάδειξη-αποκατάσταση Φρουρίου Ρίου	1,2 εκ. ευρώ
7.	Ανάδειξη-ανάπλαση ρωμαϊκού αμφιθεάτρου Πατρών	460.000 ευρώ
8.	Κατασκευή Τουριστικού και Πολιτιστικού Κέντρου Ενημέρωσης Δήμου Καλαβρύτων	410.000 ευρώ
9.	Αποκατάσταση παλαιών δημοτικών λουτρών Πατρών	300.000 ευρώ
10.	Τουριστική αξιοποίηση περιοχής ποταμού Λάδωνα Δήμου Παΐων	240.000 ευρώ
11.	Ανάδειξη-ανάπλαση αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Κερύνειας (στη Μαμουσιά Αχαΐας)	170.000 ευρώ

(Πηγή: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, 2009)

- το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (ΟΠΑΑΧ) - Άξονας 7 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006» - που διαχειρίζεται ανάλογα με τον τομέα, είτε η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, είτε το Υπουργείο Γεωργικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Μέσω του ΟΠΑΑΧ, έχουν διατεθεί στην Αχαΐα περισσότερα από 23,6 εκ. ευρώ για δράσεις αγροτικής ανάπτυξης (Παράρτημα 3). Στις δράσεις αυτές περιλαμβάνονται και οι: α) ανάδειξη-ανάπλαση Πηγών Αροαρίου και Κλήματος Πausανία του Δ. Λευκασίου, συνολικού προϋπολογισμού 521.000 Ευρώ, β) αναδάσωση καμένης δασικής έκτασης στη θέση «Ευρωστίνα» του Δήμου Αιγείρας, προϋπολογισμού 195.000 ευρώ (Αναπτυξιακή Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας, 2007).

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ, το 2000 η μέση ετήσια πληρότητα στα ξενοδοχειακά καταλύματα ήταν 52,07% για το νομό Αχαΐας. Στον Πίνακα 3.3 δίνονται οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών στην Αχαΐα μεταξύ των ετών 1996-2000.

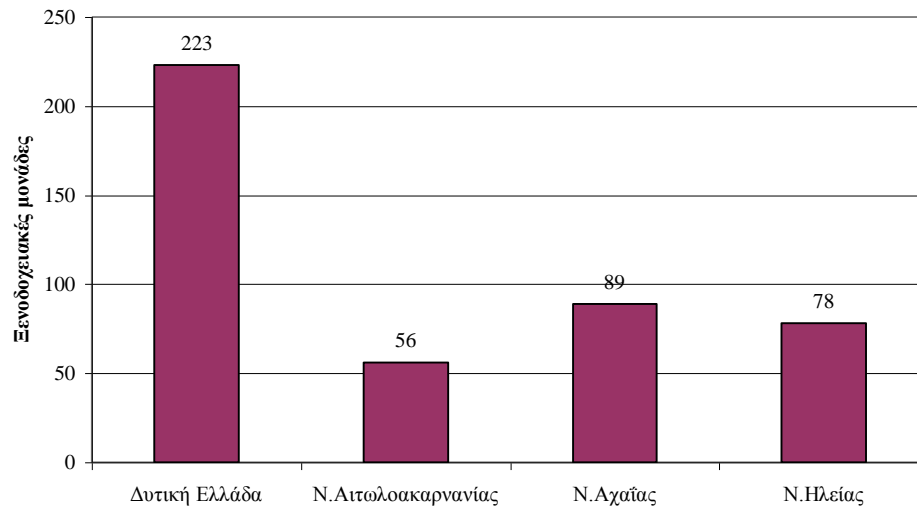
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3 - ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΣΤΟ Ν. ΑΧΑΪΑΣ

	1996	1997	1998	1999	2000
Ν. Αχαΐας	445.520	494.903	524.927	541.896	659.632

(Πηγή: ΕΣΥΕ, 2001)

Με βάση το ξενοδοχειακό δυναμικό της περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας και των νομών της στο Ν. Αχαΐας (Γράφημα 3.2) έχουμε 89 ξενοδοχειακές μονάδες και ακολουθούν οι Ν. Ηλείας και Αιτωλοακαρνανίας με 78 και 56 μονάδες αντίστοιχα (Καλοκάρδου και Κραντονέλλης, 2005).

ΓΡΑΦΗΜΑ 3.2 – ΜΟΝΑΔΕΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (2001)

(Πηγή: Καλοκάρδου και Κραντονέλλης, 2005)

Παρά το γεγονός της πλειονότητας των ορεινών περιοχών στην Αχαΐα, δεν παρατηρείται σημαντική σχέση των δήμων με τον ορεινό τουρισμό, εκτός από τέσσερις δήμους με τουριστικές υποδομές και φυσικούς πόρους που έχουν δραστηριοποιηθεί προς την κατεύθυνση του ορεινού τουρισμού. Πιο αναλυτικά, οι δήμοι αυτοί ήταν ο Δ. Καλαβρύτων λόγω του χιονοδρομικού κέντρου και των λοιπών τουριστικών υποδομών που διαθέτει, ο Δ. Φαρρών λόγω του αυτοκινητοδρομίου και της σχολής ιππασίας, ο Δ. Λευκασίου λόγω των σπηλαίων Καστριών και ο Δ. Παΐων λόγω της εκμετάλλευσης των υποδομών αθλητικών δραστηριοτήτων στον ποταμό Λάδωνα και την τεχνητή λίμνη του. Οι υπόλοιποι δήμοι αν και με πλήθος ορεινών περιοχών περιορίζονται στην αγροτική παραγωγή και στην τουριστική ανάπτυξη κατά τους θερινούς μήνες εκμεταλλευόμενοι τις παραλιακές και μόνο ζώνες τους (Αναπτυξιακή Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας, 2007).

Η μέχρι σήμερα τουριστική δραστηριότητα της ορεινής περιοχής του νομού στηρίχθηκε κατά κανόνα στη λειτουργία του χιονοδρομικού κέντρου Καλαβρύτων. Στο Δ. Καλαβρύτων λειτουργεί σημαντικός αριθμός ξενοδοχείων, ενοικιαζόμενων δωματίων και διαμερισμάτων. Στα Καλάβρυτα δραστηριοποιούνται ακόμα αρκετές ιδιωτικές επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού με δραστηριότητες αθλητικού τουρισμού, οικοτουρισμού κ.ά. Κατά καιρούς πραγματοποιούνται ημερίδες με θέμα την ανάπτυξη του τουρισμού της περιοχής και γενικότερα της Αχαΐας, αλλά και αθλητικές

διοργανώσεις δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού. Στο όρος Χελμός υπάρχει επίσης, για τους ορειβάτες-πεζοπόρους επισκέπτες το καταφύγιο «B. Λεοντόπουλος» χωρητικότητας 12-16 ατόμων που ανήκει στο Σύλλογο Ορειβασίας-Χιονοδρομίας-Αναρρίχησης Προστασίας Περιβάλλοντος Καλαβρύτων. Το Παναχαϊκό όρος, ο Ερύμανθος στα σύνορα με το νομό Ηλείας ο Χελμός προσφέρονται για δραστηριότητες, όπως η πεζοπορία και η ορειβασία.

3.4 ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Για κάθε περιοχή υπάρχει ένα σύνολο παραγόντων που ασκούν ευμενή ή δυσμενή επίδραση στο παραγωγικό σύστημα και τις αναπτυξιακές της. Οι παράγοντες αυτοί συνήθως αφορούν εξωγενείς και ενδογενείς περιορισμούς αλλά και δυνατότητες που δημιουργούνται στο τοπικό επίπεδο.

Η ανάλυση SWOT που ακολουθεί, ως μεθοδολογικό εργαλείο αποτελεί ένα μοντελοποιημένο τρόπο καταγραφής των κυριότερων συμπερασμάτων που πρόεκυψαν από τη σύντομη ανάλυση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος του Ν. Αχαΐας (Πίνακας 3.4). Απώτερος στόχος της είναι καταρχήν ο εντοπισμός των ισχυρών σημείων πάνω στα οποία μπορεί να στηριχθεί η αναπτυξιακή τουριστική της πορεία και να καθοριστούν οι στρατηγικές κατευθύνσεις μίας συνεκτικής και συνολικής στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης για την περιοχή αναφοράς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4- SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ		ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
Σημαντικό δίκτυο αρχαιολογικών χώρων, φυσικών & πολιτιστικών μνημείων (π.χ. Σπήλαιο Λιμνών, φαράγγι Βουραϊκού, Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων κ.ά.)	-	Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού	-
Έντονη ποικιλομορφία τοπίου (δάση, φαράγγια κ.ά.)	-	Η υψηλή αισθητική αξία του τοπίου μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για τους τουρίστες	-
Ύπαρξη παραδοσιακών οικισμών (π.χ. παλιά πετρόχιστα αρχοντικά, πύργοι, γεφύρια)	Ο έλεγχος της οικιστικής ανάπτυξης στους ορεινούς οικισμούς είναι ελλιπής με αποτέλεσμα να υπάρχει άναρχη δόμηση	Ενίσχυση της τοπικότητας, ως βασικής παραμέτρου της τουριστικής ανάπτυξης	Κίνδυνοι αλλοίωσης της εικόνας της περιοχής
Η λειτουργία του Χ.Κ. Καλαβρύτων	-	Δυνατότητα διοργάνωσης αγώνων τη χειμερινή περίοδο και χρήση των υποδομών του κέντρου ως προπονητικού κέντρου αθλητών και ομάδων τους θερινούς μήνες	Ανταγωνισμός από τα υπόλοιπα χιονοδρομικά κέντρα [κυρίως γειτονικά] (π.χ. Χ.Κ. Παρνασσού, Μαινάλου κ.ά.)
Πλήρες δίκτυο συνδυασμένων μεταφορών (οδικό & σιδηροδρομικό δίκτυο)	Προβλήματα στην οδική σύνδεση μεταξύ ορισμένων ορεινών οικισμών (κακή ποιότητα οδικού δικτύου)	-	-

-	Απουσία ορεινών διαδρομών και διαδρομών ερμηνείας περιβάλλοντος	-	-
-	Ανεπαρκείς επιχειρηματικές πρακτικές και απουσία στόχευσης στην ποιότητα	Χρηματοδότηση τουριστικών επενδύσεων μέσω του LEADER+ & άλλων κοινοτικών προγραμμάτων	-
-	Έντονη εποχικότητα προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος	-	-
-	Η ποιότητα του τουριστικού προϊόντος δεν είναι πάντα η απαιτούμενη (π.χ. υπηρεσίες εστίασης) και το σύστημα πιστοποίησης και ελέγχου ποιότητας είναι ανεπαρκές ή δεν υφίσταται	-	-
-	Δεν υπάρχει στρατηγικός σχεδιασμός για την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή	-	Αύξηση των ανταγωνιστικών προορισμών με παρόμοιο τουριστικό προϊόν
-	Έντονες ενδονομαρχιακές ανισότητες	-	Αναπτυξιακή υστέρηση της ορεινής περιοχής της Αχαΐας, έναντι της παραθαλάσσιας ζώνης του νομού

Έχοντας δώσει κωδικοποιημένα τα κυριότερα στοιχεία του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος της Αχαΐας, θα προσπαθήσουμε στο σημείο αυτό να αναλύσουμε τα στοιχεία που προκύπτουν από αυτή. Ξεκινώντας από τα δυνατά της σημεία, η περιοχή χαρακτηρίζεται από ένα σημαντικό δίκτυο αρχαιολογικών χώρων, φυσικών και πολιτιστικών μνημείων, όπως το Σπήλαιο των Λιμνών, το φαράγγι του Βουραϊκού, το Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων κ.ά., ενισχύοντας τη δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο ορεινός τουρισμός, ο οικοτουρισμός κ.ά.

Η έντονη ποικιλομορφία και εναλλαγή του τοπίου της Αχαΐας (δάση, φαράγγια κ.ά.) δίνουν μία πρόσθετη αισθητική αξία στο τοπίο, γεγονός που μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για τους τουρίστες να επισκεφθούν την περιοχή. Παράλληλα, η ύπαρξη παραδοσιακών οικισμών με παλιά πετρόχιστα αρχοντικά, πύργους, γεφύρια και άλλα στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, δρα συμπληρωματικά στην ενίσχυση της τοπικότητας, η οποία αποτελεί βασική παράμετρο της τουριστικής ανάπτυξης. Ωστόσο, στους ορεινούς οικισμούς της περιοχής ο έλεγχος της οικιστικής τους ανάπτυξης είναι ελλιπής, με αποτέλεσμα να υπάρχει άναρχη δόμηση και κίνδυνοι αλλοίωσης της εικόνας της περιοχής.

Η λειτουργία του χιονοδρομικού κέντρου Καλαβρύτων, κατέστησε τα Καλάβρυτα σημαντικό τουριστικό προορισμό για την περιοχή. Η διοργάνωση αγώνων τη χειμερινή περίοδο είναι μία δυνατότητα που δεν έχει αξιοποιηθεί πλήρως. Τους θερινούς μήνες οι εγκαταστάσεις του χιονοδρομικού κέντρου μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προετοιμασία αθλητών και ομάδων ως προπονητικό κέντρο.

Η απουσία ορεινών διαδρομών και διαδρομών ερμηνείας περιβάλλοντος με σωστή κατασκευή και σήμανση στερούν την ορεινή περιοχή από επισκέπτες οι οποίοι είναι εξοικειωμένοι με την ορεινή πεζοπορία. Πέραν του οδικού δικτύου που αναβαθμίζεται, η μή ύπαρξη μονοπατιών με σήμανση λειτουργεί αποτρεπτικά ακόμη και για έμπειρους ορειβάτες οι οποίοι συνηθίζουν να κινούνται αυτόνομα χρησιμοποιώντας υπερσύγχρονα μέσα προσανατολισμού.

Ζητούμενο είναι η ανάληψη πρωτοβουλιών από τους τοπικούς φορείς και η ενθάρρυνση των επιχειρήσεων για προσαρμογή και παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών για την προώθηση του ορεινού τουρισμού. Με αυτό τον τρόπο το Χ.Κ. Καλαβρύτων, σε συνδυασμό με τον οδοντωτό σιδηρόδρομο, τις ιερές μονές, το Σπήλαιο Καστριών, το φαράγγι του Βουραϊκού, το τηλεσκόπιο "Αρίσταρχος" κ.ά. θα μπορούσαν να είναι μόνιμοι πόλοι έλξης ειδικού τουρισμού (θρησκευτικός τουρισμός, αγροτουρισμός,

οικολογικός, αθλητικός τουρισμός κ.ά.) καθ' όλη τη διάρκεια του έτους στην περιοχή. Έτσι, η Αχαΐα μπορεί να αποτελέσει νέο εναλλακτικό τουριστικό πόλο αντιμετωπίζοντας βέβαια τον έντονο ανταγωνισμό από γειτονικές περιοχές, όπως είναι η Αρχαία Ολυμπία, οι Δελφοί, το Ναύπλιο κ.ά. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, η ιστορία και τα μνημεία θα πρέπει να ενταχθούν με μεθοδικό και οργανωμένο τρόπο και όχι αποσπασματικά, στη διαδικασία εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος.

Σε ότι αφορά την προσπελασιμότητα της περιοχής, η Αχαΐα διαθέτει ένα πλήρες δίκτυο συνδυασμένων μεταφορών (οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, θαλάσσιες μεταφορές). Το οδικό δίκτυο είναι σχετικά ικανοποιητικό, καθώς συνδέει όλους τους οικισμούς και είναι στο μεγαλύτερο μέρος του ασφαλτοστρωμένο, χωρίς να χρειάζεται παρεμβάσεις μεγάλης κλίμακας. Σε ορισμένους όμως, ορεινούς οικισμούς (π.χ. Κλειτορία, Δάφνη) παρατηρούνται προβλήματα στην οδική σύνδεση, λόγω έντονου ανάγλυφου και κακής ποιότητας του οδικού δικτύου.

Σχετικά με την τουριστική κίνηση της Αχαΐας, το κύριο χαρακτηριστικό της είναι η έντονη εποχικότητα του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Οι περισσότερες επισκέψεις σημειώνονται τα σαββατοκύριακα και τις γιορτές, κυρίως μεταξύ των μηνών Οκτωβρίου - Απριλίου.

Ερχόμενοι στις επιχειρηματικές πρακτικές θα τις χαρακτηρίζαμε περισσότερο ως ανεπαρκείς, με κύριο χαρακτηριστικό τους την απουσία στόχευσης στην ποιότητα. Οι υφιστάμενες επιχειρήσεις τουρισμού στην ορεινή Αχαΐα είναι κατά κανόνα μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις που συντηρούνται από τον "αρχηγό" της οικογένειας και στηρίζονται σε παλαιά συστήματα διαχείρισης, οργάνωσης και προβολής με μειωμένη αποτελεσματικότητα, αναδεικνύοντας έτσι το ιδιαίτερα έντονο πρόβλημα της επιβίωσης και της συνέχισης των επιχειρήσεων αυτών. Ακόμα, σε πολλές περιπτώσεις η ποιότητα του τουριστικού προϊόντος δεν είναι η απαιτούμενη (π.χ. υπηρεσίες εστίασης) και το σύστημα πιστοποίησης και ελέγχου ποιότητας είναι ανεπαρκές ή δεν υφίσταται.

Μία ακόμα σημαντική αδυναμία προώθησης του τουρισμού στην περιοχή μελέτης θεωρείται η απουσία ολοκληρωμένου προγράμματος τουριστικής επαγγελματικής εκπαίδευσης που θα συμβάλλει στην ελκυστικότητα των τουριστικών υπηρεσιών. Προς αυτή την κατεύθυνση, μπορεί να βοηθήσει η χρηματοδότηση των τουριστικών επενδύσεων μέσω του LEADER+ και άλλων κοινοτικών ή κρατικών προγραμμάτων.

Η διαφοροποίηση και οργάνωση του τουριστικού προϊόντος της Αχαΐας γίνεται πιο επιτακτική, εξαιτίας της αύξησης των ανταγωνιστικών προορισμών με παρόμοιο

τουριστικό προϊόν. Προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να βοηθήσει το μάρκετινγκ του τόπου. Ως σύγχρονο εργαλείο αστικής ανάπτυξης, το μάρκετινγκ του τόπου καλείται να επιστρατεύσει όλα τα συστατικά στοιχεία ενός τόπου, να τα εμπλουτίσει με ξεχωριστά γεγονότα και μοναδικές δράσεις ώστε να διαμορφώσουν συνολικά ένα ελκυστικό προφίλ τόπου που θα προωθηθεί σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες (Καλαπόδη, 2008).

Η κατανόηση των αναγκών του επισκέπτη, η προσφορά και η βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών ανάλογα με τις επιθυμίες του, με ταυτόχρονη ενθάρρυνση της αφοσίωσης των επισκεπτών αποτελούν ορισμένες από τις στρατηγικές επιλογές για την τουριστική βιομηχανία (Middleton, 1998). Ο προορισμός - που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ο Ν. Αχαΐας - αποτελεί το προϊόν το οποίο θα διατεθεί στις διαφορετικές κατηγορίες επισκεπτών, στη βάση των ιδιαίτερων αναγκών και επιθυμιών τους, τονίζοντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του μέρους (Kotler κ.ά., 1999).

Τέλος, στην Αχαΐα παρατηρούνται έντονες ενδονομαρχιακές ανισότητες με την ορεινή περιοχή του νομού να υστερεί αναπτυξιακά από την παραθαλάσσια ζώνη της. Οι τοπικές αρχές πρέπει να έχουν καταλυτικό ρόλο στη χάραξη ενιαίας πολιτικής για τον τουρισμό, δίνοντας έμφαση στην ποιοτική τουριστική ανάπτυξη με σαφή στρατηγική και συστηματικές δράσεις. Αναγκαία κρίνεται, η ύπαρξη ανεπτυγμένου δικτύου υπηρεσιών και υποδομών στην ευρύτερη Αχαΐα, επαρκής κάλυψη σε θέματα προληπτικής και θεραπευτικής ιατρικής, ένα οργανωμένο δίκτυο πληροφόρησης (τουριστικά περίπτερα, χάρτες, σηματοδότηση), καθώς και συμπληρωματικές υποδομές για παράλληλη υποστήριξη υπηρεσιών και άλλων ειδικών μορφών τουρισμού.

3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αξιολογώντας το επίπεδο ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα διαπιστώνουμε την έλλειψη σε σημαντικό βαθμό των απαιτούμενων υποδομών και ενεργειών για τη διαμόρφωση μιας αναγνωρίσιμης τουριστικής ταυτότητας της υπό μελέτη περιοχής. Εκτός από την περιοχή των Καλαβρύτων με το χιονοδρομικό κέντρο στην κορυφή του Χελμού που λειτουργεί τη χειμερινή περίοδο, ο ορεινός τουρισμός χρειάζεται να επεκταθεί και σε άλλες ορεινές περιοχές της Αχαΐας για ακόμα μεγαλύτερη και ισόρροπη ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού σε ολόκληρο το νομό.

Η ανάλυση SWOT που έγινε, ανέδειξε τα δυνατά και αδύνατα σημεία της περιοχής σε σχέση με τη δυνατότητα τουριστικής της ανάπτυξης, αλλά και των ευκαιριών και των απειλών που δέχεται ως ορεινός τουριστικός προορισμός. Οι αδυναμίες και οι απειλές που καταγράφηκαν, μπορούν να αντιμετωπιστούν με έγκαιρες και συντονισμένες δράσεις δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, καθώς και με τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.

4. Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παρατηρώντας την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού στις μέρες μας οδηγηθήκαμε στην ανάγκη υλοποίησης έρευνας πεδίου. Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των κατοίκων της Αχαΐας, σχετικά με τις δυνατότητες που συγκεντρώνει ο νομός για να αναπτυχθεί βασιζόμενος στην προώθηση του ορεινού τουρισμού. Η έρευνα έλαβε χώρα μεταξύ των μηνών Οκτωβρίου και Δεκεμβρίου του 2009. Βασίστηκε στη μέθοδο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας (simple random sampling) και η συλλογή των στοιχείων έγινε μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου.

4.2 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η συλλογή των στοιχείων επιτεύχθηκε μέσω χρήσης ερωτηματολογίου, το οποίο παρατίθεται στο *Παράρτημα 1*. Το ερωτηματολόγιο περιείχε δεκατέσσερις ερωτήσεις, οι οποίες χωρίστηκαν σε πέντε ομάδες ερωτήσεων, που αφορούσαν θεματικά: τα προσωπικά στοιχεία του δείγματος της έρευνας, τη συμμετοχή των ερωτηθέντων σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού, τη συχνότητα συμμετοχής τους σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού και τέλος τις προοπτικές ανάπτυξης ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα.

Κατά τη διαμόρφωση του ερωτηματολογίου δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στη διατύπωση των ερωτήσεων ώστε να είναι σαφείς, κατανοητές και περιεκτικές. Για το λόγο αυτό, οι περισσότερες ερωτήσεις έλαβαν τη μορφή κλειστού τύπου, ώστε να διευκολυνθούν οι κάτοικοι και να έχουν τη δυνατότητα να απαντήσουν τσεκάροντας απλώς την αντιπροσωπευτική για εκείνους απάντηση. Ο μέσος χρόνος συμπλήρωσης ενός ερωτηματολογίου κυμάνθηκε μεταξύ 15 με 20 λεπτά.

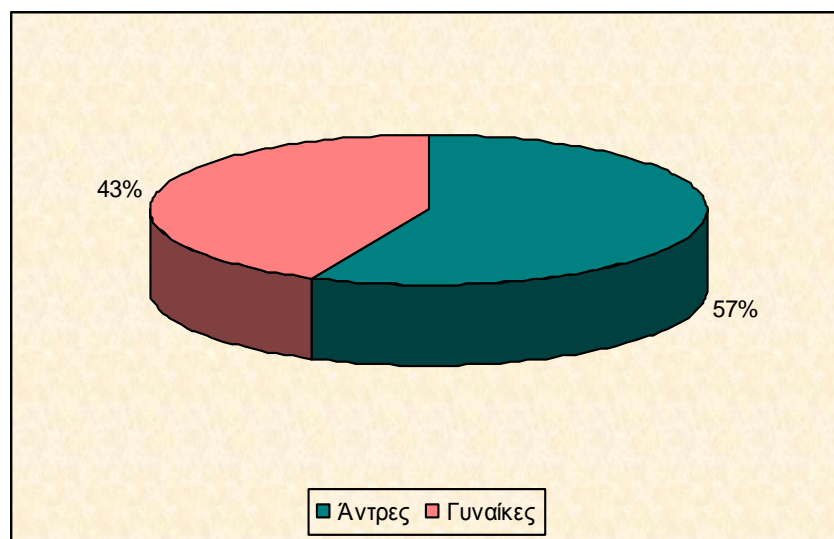
Οι συμμετέχοντες στο δείγμα προσεγγίζονταν σε χώρους συνεστιάσεων, καφετέριες και σε αρκετές περιπτώσεις στον επαγγελματικό τους χώρο. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων γινόταν κατά κανόνα επιτόπου, ενώ σε περιπτώσεις που αυτό δεν ήταν εφικτό, τα ερωτηματολόγια επιστράφηκαν μέσω συσκευής fax. Το σύνολο των ερωτηματολογίων που δόθηκαν προς συμπλήρωση και συγκεντρώθηκαν ήταν 100.

Για την επεξεργασία των ερωτηματολογίων και τη διεξαγωγή των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Ms-Office Excel 2003. Για κάθε ερώτηση δίνονται τα ποσοστά που προέκυψαν και ακολουθούν τα αντίστοιχα διαγράμματα με το σχολιασμό τους.

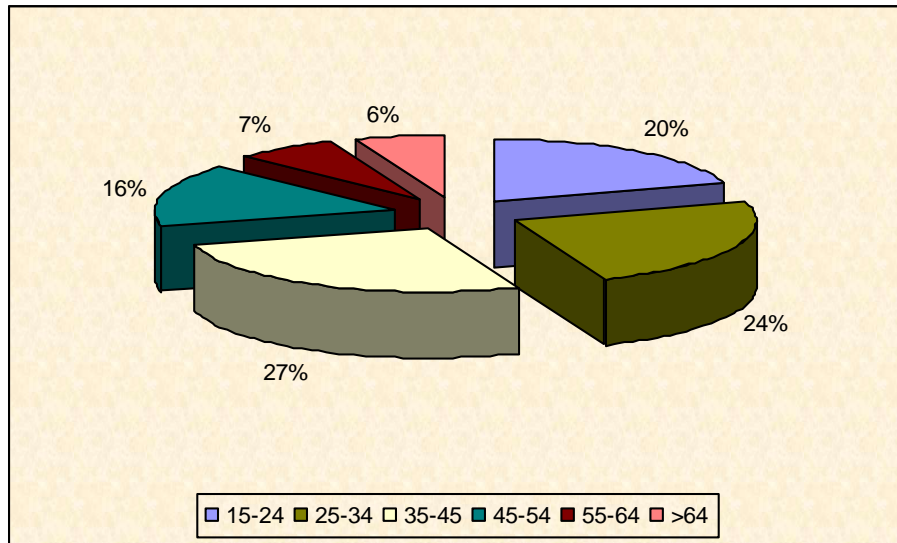
4.2.1 ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Αρχικά, συγκεντρώθηκαν πληροφορίες που αφορούσαν το φύλο, την ηλικία και το επάγγελμα των κατοίκων και επισκεπτών που πήραν μέρος στην έρευνα. Στο *Γράφημα 4.1*, αποτυπώνεται η αντιστοιχία συμμετοχής ανδρών και γυναικών στην έρευνα. Παρατηρούμε ότι η ανταπόκριση των αντρών αντιστοιχεί σε ποσοστό της τάξης 57%, ενώ το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών αγγίζει το 43%.

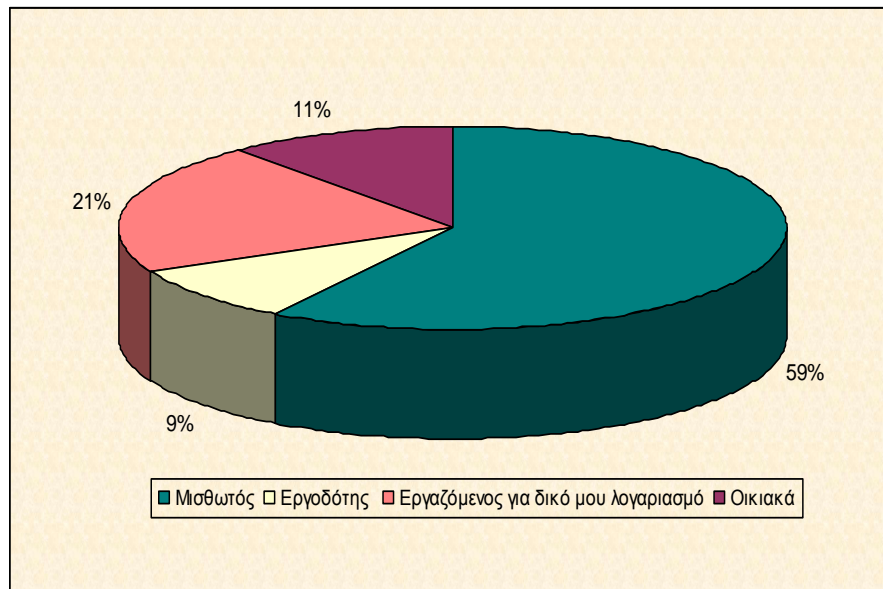
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.1 - ΦΥΛΟ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Στο *Γράφημα 4.2* προκύπτει μία υπεροχή των ατόμων ηλικίας 25-34 και 35-44 ετών με ποσοστά 24% και 27% αντίστοιχα, γεγονός το οποίο οφείλεται στη συνεργασιμότητα την οποία επέδειξαν. Τα άτομα με ηλικίες από 15-24 ετών μετείχαν σε ποσοστό 20% και τα άτομα ηλικίας 45-54 ετών σε ποσοστό 16%. Για τα άτομα με ηλικία 55-64 ετών, το ποσοστό συμμετοχής τους στην έρευνα ήταν της τάξης του 7%, ενώ λίγο μικρότερο ήταν για τα άτομα ηλικίας άνω των 64 ετών, αντιστοιχώντας στο 6%.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.2 - ΗΛΙΚΙΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

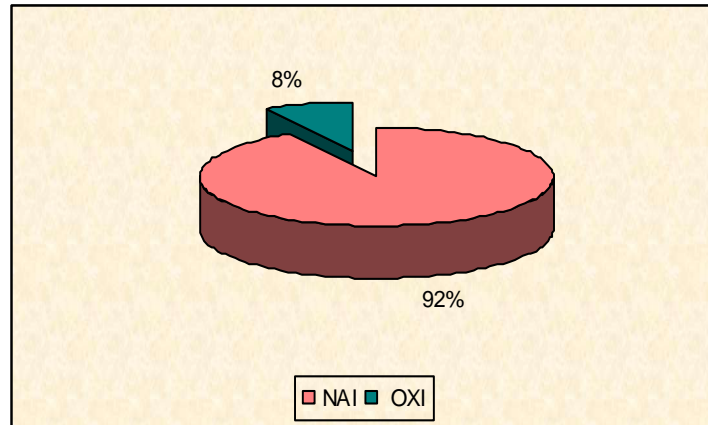
Αναφορικά με την επαγγελματική ιδιότητα των συμμετεχόντων στην έρευνα, από το *Γράφημα 4.3* παρατηρούμε ότι το 59% του δείγματος απασχολούνται ως μισθωτοί στον ευρύτερο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και το 9% ως εργοδότες. Ένα σημαντικό ποσοστό (21%) των ερωτηθέντων, απάντησαν ότι εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Τέλος, το 11% του δείγματος δήλωσε πως ασχολείται με τα οικιακά.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.3 - ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

4.2.2 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

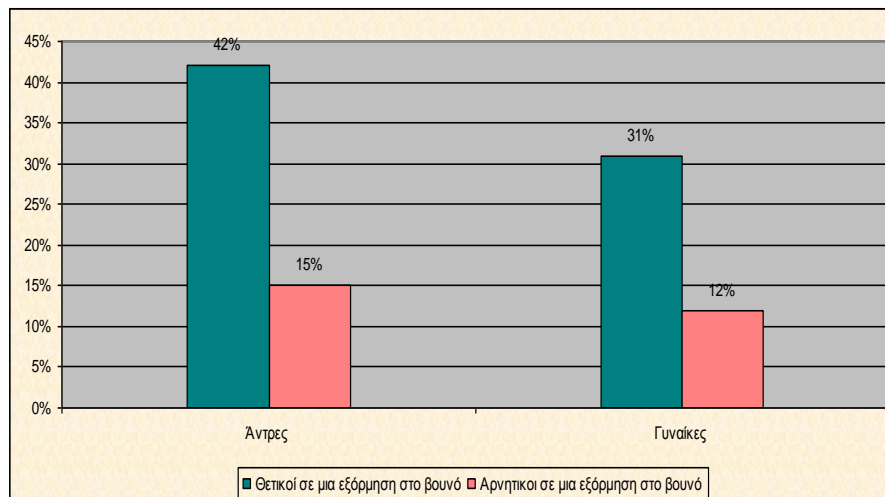
Στην ερώτηση αν θα άρεσε στους συμμετέχοντες μία εξόρμηση στο βουνό (Γράφημα 4.4), η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος (92%) απάντησε θετικά και μόλις το 8% των ερωτηθέντων αποδοκίμασε το ενδεχόμενο συμμετοχής του σε κάποια δραστηριότητα στο βουνό.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.4 - ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ

Σ' αυτή την ερώτηση, οι άντρες (42%) φάνηκαν περισσότερο πρόθυμοι από ότι τις γυναίκες (31%) στο να λάβουν μέρος σε εξορμήσεις στο βουνό (Γράφημα 4.5). Για τα άτομα που εμφανίστηκαν διστακτικά και αποδοκίμασαν μία ενδεχόμενη συμμετοχή τους σε μια εξόρμηση στο βουνό, η έρευνα δε συνεχίστηκε με τις υπόλοιπες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, καθώς κρίθηκε πως δεν μπορούσαν να συμβάλλουν περισσότερο στην εξαγωγή ωφέλιμων συμπερασμάτων στην εν λόγω έρευνα.

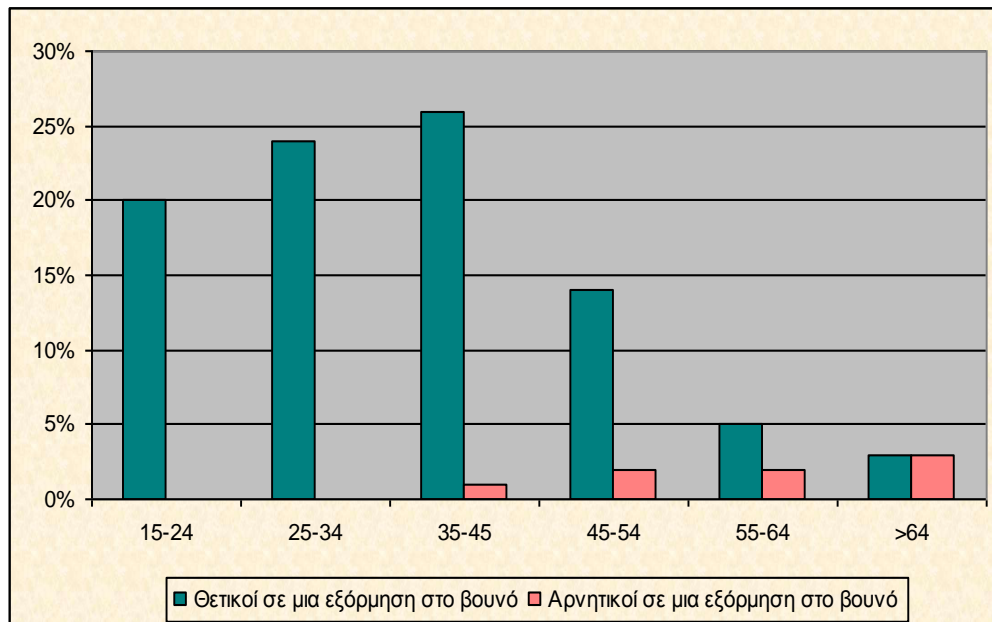
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.5 - ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ

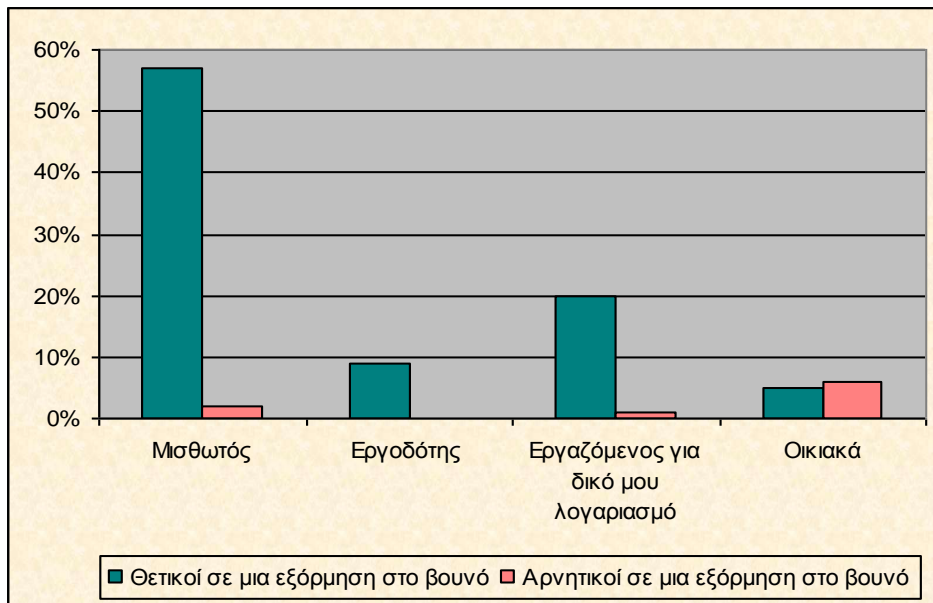
Μέσα από τη συσχέτιση της ηλικίας των συμμετεχόντων στην έρευνα και της επιθυμίας συμμετοχής τους σε μία εξόρμηση στο βουνό (Γράφημα 4.6) παρατηρούμε ότι οι μικρότερες ηλικίες που διακατέχονται από μεγαλύτερο αυθορμητισμό και εντονότερο το αίσθημα της περιπέτειας ήταν περισσότερο ενθουσιώδεις στο ενδεχόμενο συμμετοχής στις ορεινές δραστηριότητες. Από την άλλη οι ηλικιακές ομάδες άνω των 45 ετών εμφανίστηκαν με μεγαλύτερο σκεπτικισμό, δηλώνοντας την προτίμησή τους για άλλες μορφές τουρισμού και την ελλιπή ενημέρωσή τους για τον ορεινό τουρισμό και τις δραστηριότητές του.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.6 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΗΛΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ

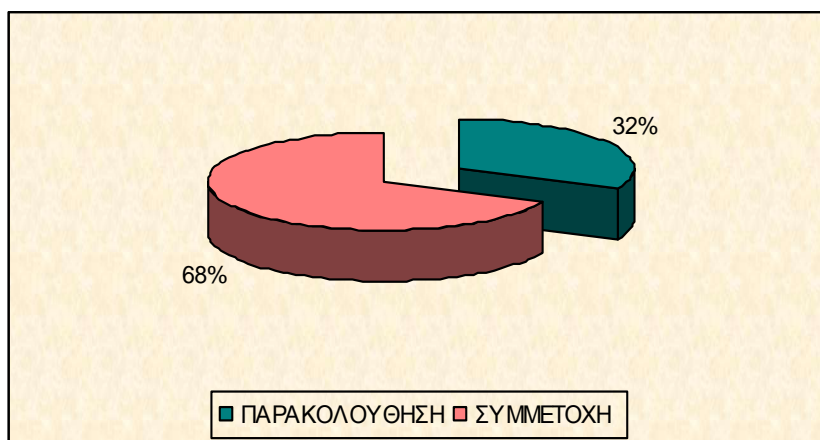
Αναφορικά με τη συσχέτιση της απασχόλησης και της επιθυμίας για συμμετοχή σε μία εξόρμηση σε ορεινό προορισμό, παρατηρούμε στο Γράφημα 4.7 ότι οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό απάντησαν σχεδόν στο σύνολό τους καταφατικά, δηλώνοντας την ένθερμη προτίμησή τους για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.7 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΣΤΟ ΒΟΥΝΟ

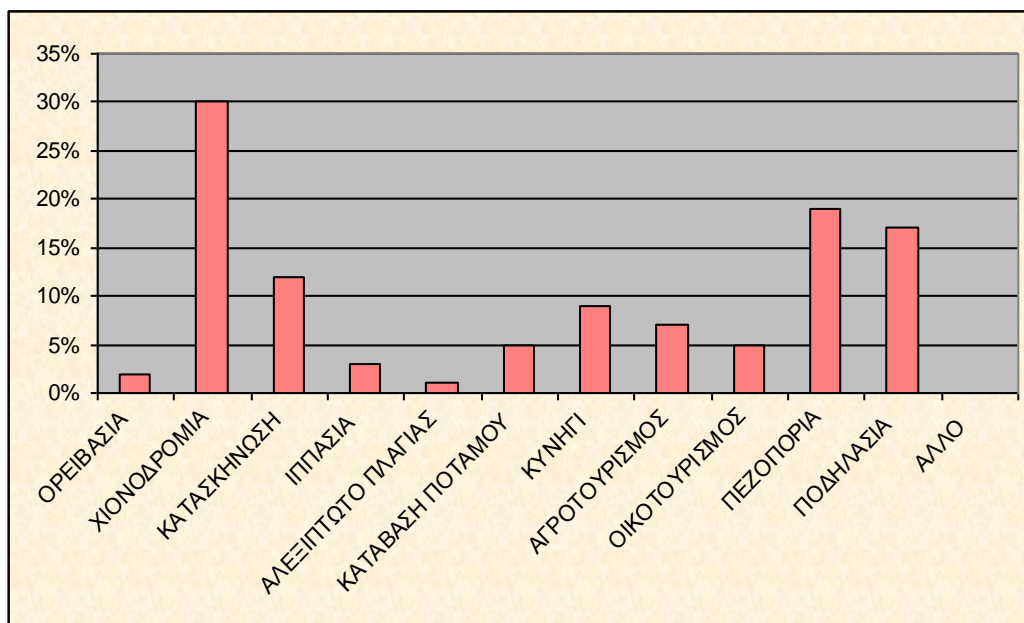
Αξιολογώντας την επιθυμία συμμετοχής του δείγματος σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού το χειμώνα (Γράφημα 4.8), το 68% των ερωτηθέντων απάντησε πως θα ήθελε να συμμετέχει ενεργά σε διάφορες δραστηριότητες στο βουνό, όπως πεζοπορία, ποδηλασία, χιονοδρομία, ενώ το υπόλοιπο 32% απάντησε πως θα προτιμούσε να παρακολουθήσει περισσότερο ως θεατής τις δραστηριότητες του βουνού.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.8 – ΠΡΟΘΕΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Θέλοντας να έχουμε μία σχετική εικόνα των προτιμήσεων του δείγματος αναφορικά με τις δραστηριότητες του ορεινού τουρισμού (Γράφημα 4.9), το 30% απάντησε-όπως αναμενόταν²- τη χιονοδρομία (σκι), το 19% την πεζοπορία, το 17% την ποδηλασία, 12% την κατασκήνωση και 9% το κυνήγι. Η κατάβαση ποταμού (ράφτινγκ) και το αλεξίπτωτο πλαγιάς έλαβαν τα μικρότερα ποσοστά, πιθανόν λόγω του ρίσκου που εμπεριέχουν.

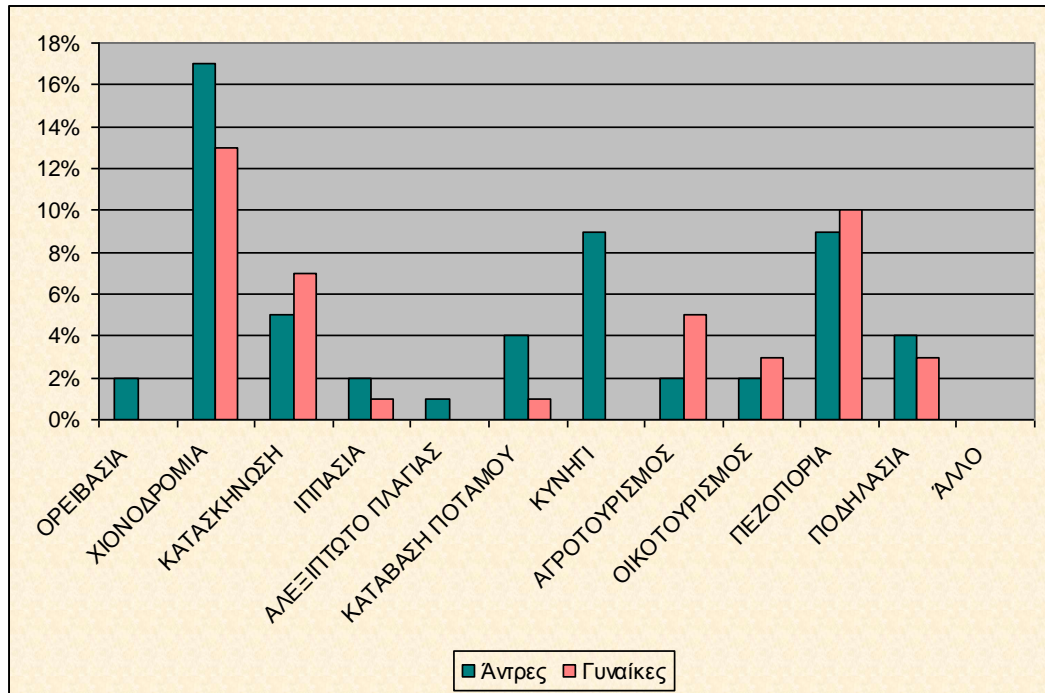
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.9 - ΔΗΜΟΦΙΛΕΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Κάνοντας το συσχετισμό του φύλου με τις δραστηριότητες του ορεινού τουρισμού (Διάγραμμα 4.10), δραστηριότητες όπως η χιονοδρομία, το κυνήγι και η πεζοπορία συγκέντρωσαν το μεγαλύτερο βαθμό προτίμησης, ενώ οι γυναίκες φάνηκε ότι προτιμούν τη χιονοδρομία, την πεζοπορία και την κατασκήνωση. Δραστηριότητες που κατά κοινή ομολογία χαρακτηρίζονται ως πιο "extreme", όπως η ορειβασία, το αλεξίπτωτο πλαγιάς και η κατάβαση ποταμού συγκέντρωσαν μικρό βαθμό προτίμησης και από τα δύο φύλα, με τις γυναίκες ειδικότερα να έχουν μηδενική προτίμηση για την ορειβασία και την πτήση με αλεξίπτωτο πλαγιάς.

² Είναι συνήθης η ταύτιση του ορεινού τουρισμού με τον χειμερινό τουρισμό. Επομένως συνειρμικά και μόνο, η πρώτη δραστηριότητα ορεινού τουρισμού που έδιναν οι περισσότεροι ερωτηθέντες ήταν η χιονοδρομία (σκι).

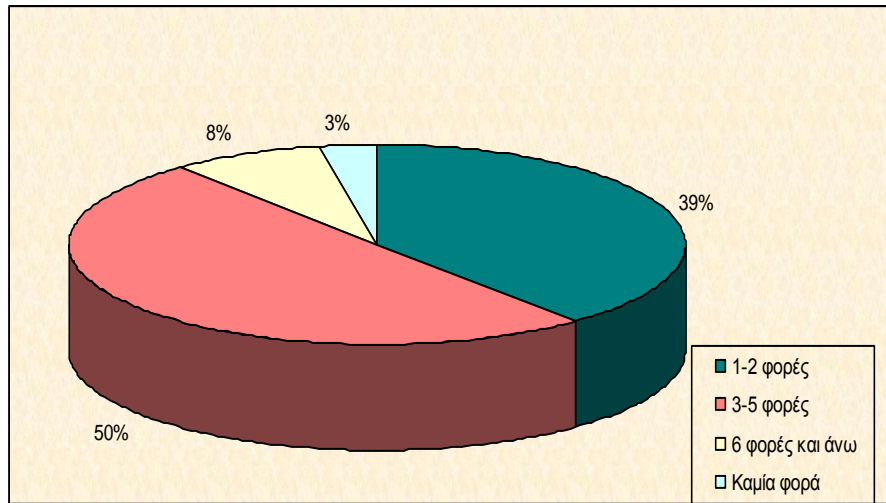
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.10 – ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.2.3 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

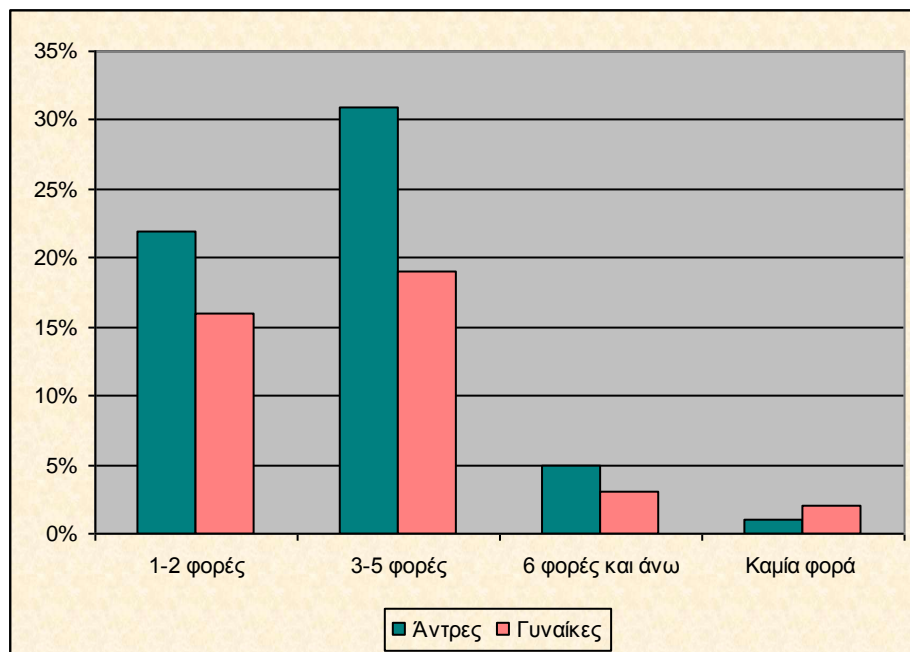
Αναφορικά με τη συχνότητα επίσκεψης προορισμών ορεινού τουρισμού (Γράφημα 4.11), οι μετέχοντες στην έρευνα σε ποσοστό 50% απάντησαν ότι πραγματοποιούν επισκέψεις σε προορισμούς ορεινών δραστηριοτήτων 3 με 5 φορές ετησίως, σε ποσοστό 8% από 6 φορές και πάνω, ενώ σε ποσοστό 39% πραγματοποιούν 1 ή 2 επισκέψεις ετησίως. Τέλος, ένα 3% δήλωσε ότι δεν επισκέπτεται ορεινούς προορισμούς κάθε χρονιά, καθώς δεν του το επιτρέπει η οικονομική του κατάσταση.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.11 - ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΕ ΤΟΠΟΥΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στο *Γράφημα 4.12*, απεικονίζεται η συσχέτιση του φύλου με την ετήσια συχνότητα επίσκεψης τόπων ορεινού τουρισμού. Κατά κανόνα και τα δύο φύλα συνηθίζουν να πραγματοποιούν συχνές επισκέψεις σε ορεινούς προορισμούς 3-5 φορές σε ετήσια βάση. Το γεγονός αυτό μπορεί να είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό και να ληφθεί υπόψη σε μια γενικότερη προσπάθεια ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στη χώρα μας και ειδικότερα στην Αχαΐα.

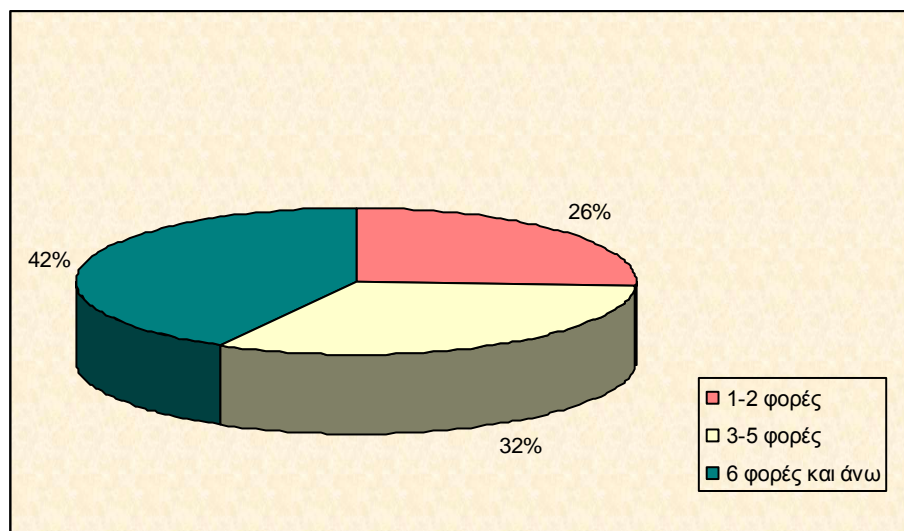
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.12 - ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΕΤΗΣΙΑΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ ΣΕ ΤΟΠΟΥΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στη συνέχεια, θέλοντας να αξιολογήσουμε την επισκεψιμότητα του Χ. Κ. Καλαβρύτων (Γράφημα 4.13) -που συνιστά όπως ειπώθηκε τη σημαντικότερη υποδομή ορεινού τουρισμού στην περιοχή της Αχαΐας- διατυπώσαμε το ερώτημα για το πόσες επισκέψεις έχουν πραγματοποιήσει στο χιονοδρομικό κέντρο την τελευταία τριετία. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, το 32% των ερωτηθέντων δήλωσε πως έχει πραγματοποιήσει 3 με 5 επισκέψεις, ενώ το 26% από 1 έως 2 επισκέψεις.

Τέλος, ένα πολύ σημαντικό ποσοστό (42%) δήλωσε πως την τελευταία τριετία έχει πραγματοποιήσει περισσότερες από 6 επισκέψεις στο Χ. Κ. Καλαβρύτων. Το ποσοστό αυτό, μπορεί να ερμηνευθεί από το γεγονός ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες κατοικούν στην Αχαΐα και έτσι η κοντινή απόσταση από το χιονοδρομικό επιδρά θετικά για την πραγματοποίηση ημερήσιων αποδράσεων προς αυτό. Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη συζήτηση που πρόεκυψε στη διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, οι περισσότεροι ερωτηθέντες φάνηκε να αξιολογούν το κόστος συμμετοχής σε δραστηριότητες στο χιονοδρομικό κέντρο κανονικό, ενώ κανένας δεν το χαρακτήρισε πολύ φτηνό ή φτηνό.

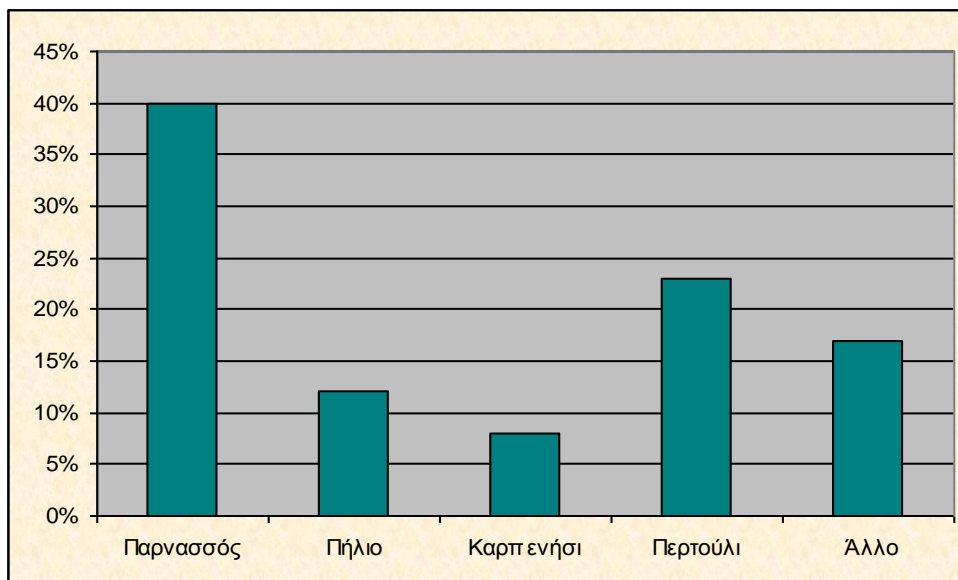
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.13 - ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΝ ΣΤΟ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΡΙΕΤΙΑ (2006-09)

Προκειμένου να έχουμε μία άποψη για την επισκεψιμότητα και άλλων χειμερινών προορισμών, τέθηκε το ερώτημα για το ποιους εναλλακτικούς προορισμούς ορεινού τουρισμού συνήθως προτιμούν. Με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν (Γράφημα 4.14), οι ερωτηθέντες σε ποσοστό 40% δήλωσαν ότι έχουν επισκεφτεί τον Παρνασσό, σε ποσοστό 23% το Περτούλι, και σε ποσοστό 12% και 8%, το Πήλιο και

το Καρπενήσι αντίστοιχα. Τέλος, ένα 17% έδειξε την προτίμησή του για άλλες περιοχές, κυρίως από τη Βόρεια Ελλάδα. Όπως φαίνεται στο ακόλουθο διάγραμμα είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή η επισκεψιμότητα του Παρνασσού, επιβεβαιώνοντας για ακόμη μία φορά το δημοφιλή τουριστικό χαρακτήρα της Αράχωβας και το σημαντικό ρόλο που φαίνεται πως έχει η γειτνίαση του Παρνασσού με την Αχαΐα. Εξίσου σημαντικό είναι και το ποσοστό που συγκέντρωσε το Περτούλι ως προορισμός ορεινού τουρισμού, που πιθανόν αποδόθηκε λόγω συνειρμικής ταύτισής του, με τα Μετέωρα που θεωρείται σημαντικός προορισμός θρησκευτικού τουρισμού και σπουδαίο μνημείο διεθνώς.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.14 - ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΣΕ ΑΛΛΟΥΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Με μία δεύτερη ανάγνωση των ποσοστών του παραπάνω γραφήματος, παρατηρούμε ότι οι κάτοικοι της Αχαΐας επισκέπτονται και άλλους ορεινούς τουριστικούς προορισμούς, γεγονός το οποίο μας κάνει να αναρωτηθούμε για τους λόγους που τους ωθούν να επισκέπτονται και άλλες περιοχές. Σαφώς, οι ορεινές περιοχές της Αχαΐας - όπως επισημάνθηκε και στη swot-ανάλυση - δεν υπολείπονται των άλλων ορεινών περιοχών σε αισθητική ομορφιά και φυσικό πλούτο. Το στοιχείο κλειδί που τους ωθεί σε άλλες περιοχές, είναι η δυνατότητα συμμετοχής των τουριστών σε διάφορες αθλητικές και φυσιολατρικές δραστηριότητες. Η λειτουργία του Χ. Κ. Καλαβρύτων όπως αποδεικνύεται, δεν έχει την απαραίτητη δυναμική προκειμένου να κρατήσει αμείωτο το τουριστικό ενδιαφέρον. Έτσι, γίνεται περισσότερο επιτακτική η ανάγκη εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος της περιοχής με νέα στοιχεία, ώστε

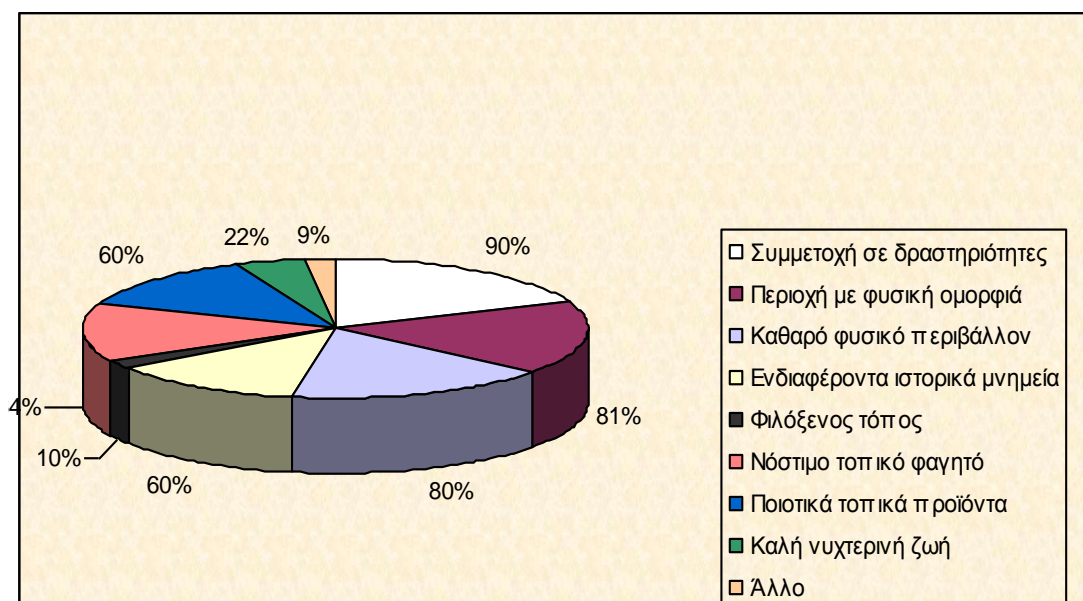
να αναπτυχθεί ένας ήπιος εναλλακτικός ορεινός τουρισμός που θα συμβάλλει θετικά στην τοπική ανάπτυξη της Αχαΐας.

4.2.4 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η επόμενη ομάδα ερωτήσεων είχε ως στόχο τη διερεύνηση περισσότερο ποιοτικών δεδομένων. Αναφορικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την επισκεψιμότητα ενός προορισμού ορεινών δραστηριοτήτων (Γράφημα 4.15), οι μετέχοντες στο δείγμα σε ποσοστό 90% δήλωσαν τη δυνατότητα που τους παρέχει κάθε τουριστικός προορισμός για συμμετοχή σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού. Σε ποσοστό 81% δήλωσαν τη φυσική ομορφιά της επιλεγόμενης κάθε φορά ορεινής περιοχής και κατά 80% το καθαρό φυσικό περιβάλλον.

Σε ποσοστό 60% φαίνεται να επηρεάζει την επιλογή ενός προορισμού ορεινού τουρισμού η ύπαρξη ιστορικών μνημείων και τα ποιοτικά τοπικά προϊόντα, κατά 10% το κατά πόσο φιλόξενος φαίνεται ένας τουριστικός προορισμός και κατά 22% η ύπαρξη καλής νυχτερινής ζωής. Τέλος, ένα μικρό ποσοστό από το δείγμα θεωρεί σημαντικό λόγο για να επισκεφθεί έναν ορεινό χώρο το τοπικό φαγητό.

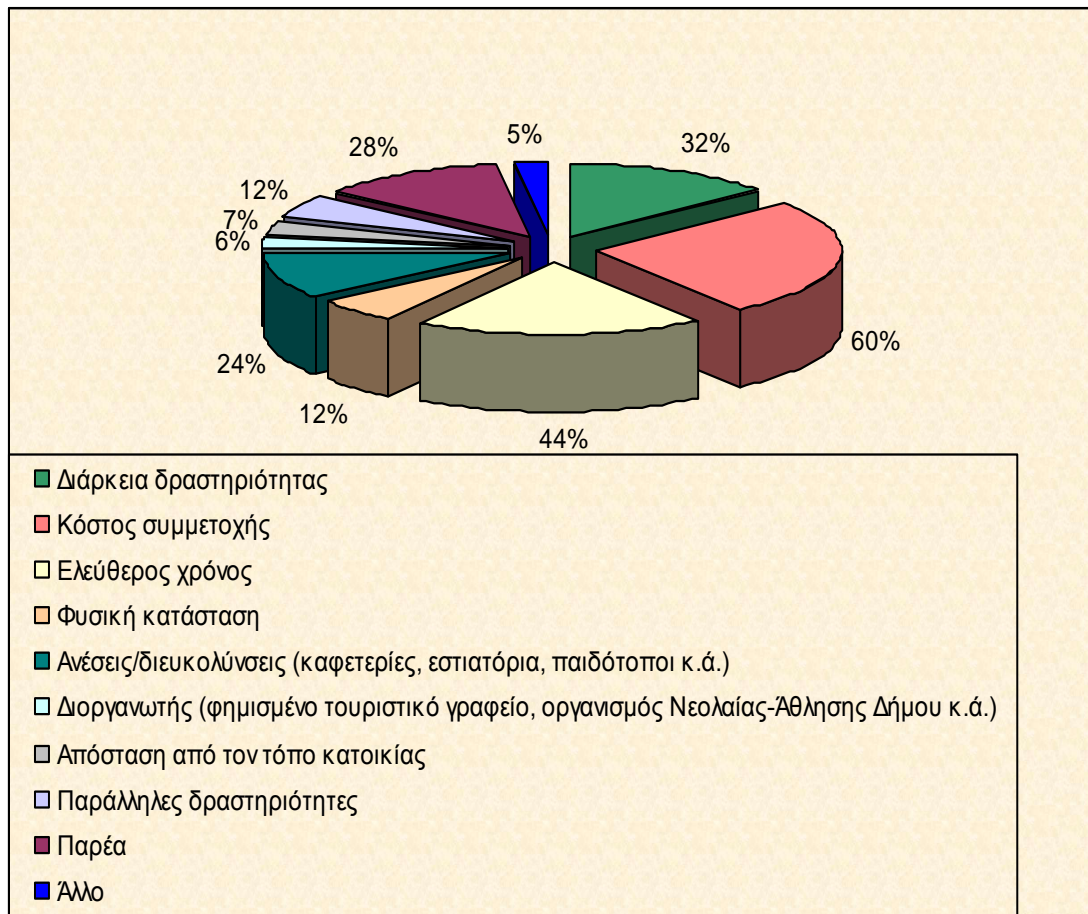
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.15 - ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ

Σχετικά με τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη συμμετοχή των ερωτηθέντων σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού (Γράφημα 4.16), το 60% θεώρησε ως βασικό παράγοντα που επηρεάζει τη συμμετοχή τους το αντίστοιχο κόστος συμμετοχής, το 44% τον ελεύθερο χρόνο, το 32% τη διάρκεια της δραστηριότητας, το 28% την παρέα, το 24% τις ανέσεις-διευκολύνσεις, το 12% τη φυσική κατάσταση και τις παράλληλες δραστηριότητες και μόλις ένα 6% το διοργανωτή και την απόσταση από τον τόπο κατοικίας, ενώ δεν θεωρούν ότι επηρεάζονται από παράγοντες όπως: η διαφήμιση, η γνώμη των φίλων-συγγενών κ.ά.

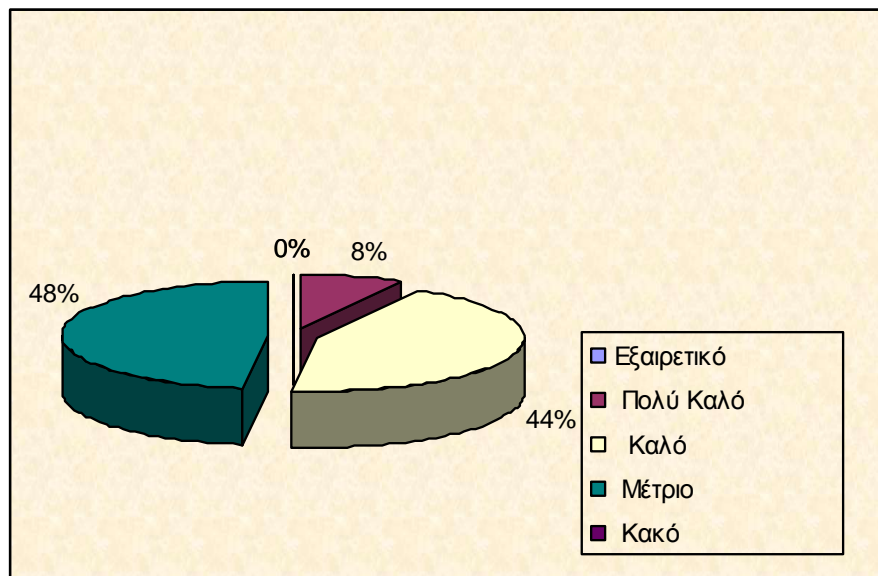
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.16 - ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.2.5 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΧΑΪΑ

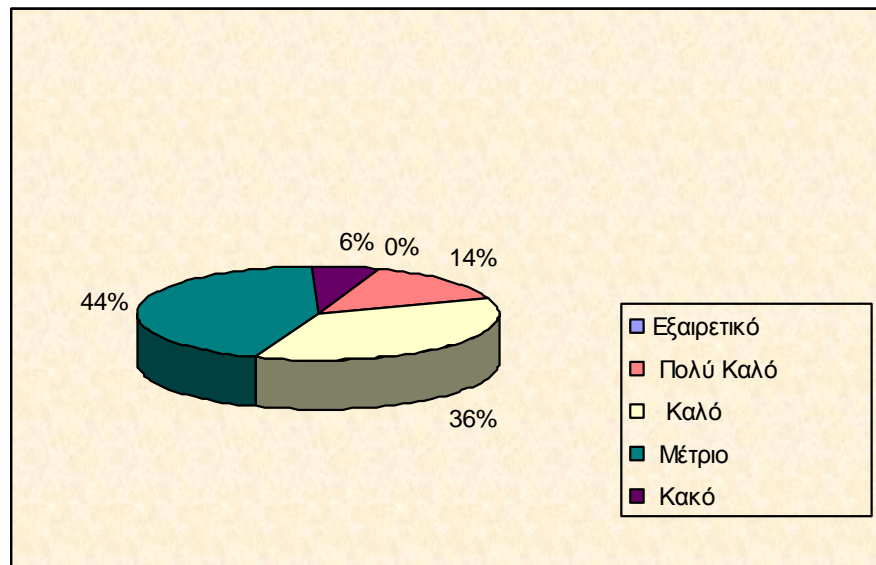
Σχετικά με το βαθμό ικανοποίησης του δείγματος από την ποιότητα υπηρεσιών των δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα (Γράφημα 4.17), το 44% των ερωτηθέντων θεώρησαν ότι το επίπεδο της ποιότητας υπηρεσιών είναι καλό, το 48% ότι είναι μέτριο, το 8% ότι είναι πολύ καλό. Να σημειωθεί ότι κανείς δεν το χαρακτήρισε ως εξαιρετικό ή κακό, ενώ δεν παρέλειψαν να αναφερθούν σε φαινόμενα αισχροκέρδειας που παρατηρούνται συχνά, εις βάρος των τουριστών ειδικά τις περιόδους τουριστικής αιχμής.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.17 – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ Ν. ΑΧΑΪΑΣ

Όσον αφορά το βαθμό ικανοποίησης από την ποιότητα υπηρεσιών του Χ.Κ. Καλαβρύτων (Γράφημα 4.18), σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το 36% των ερωτηθέντων θεωρούν ότι το επίπεδο της ποιότητας υπηρεσιών είναι καλό, το 44% ότι είναι μέτριο, το 14% ότι είναι πολύ καλό, και μόλις το 6% ότι είναι κακό. Να σημειωθεί ότι κανείς δεν το βρήκε εξαιρετικό.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.18 – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟ Χ.Κ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι με επίκεντρο το Χ.Κ. Καλαβρύτων δημιουργήθηκαν προγράμματα περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης και οι αντίστοιχες εταιρίες διαχείρισης βοήθησαν σημαντικά τα τελευταία χρόνια στην προσπάθεια μίας ολοκληρωμένης παρέμβασης στις περιοχές του Ν. Αχαΐας, προσπαθώντας να καταστεί περισσότερο ανταγωνιστικός και να καθιερωθεί ως τόπος εναλλακτικού τουρισμού.

Προς αυτή την κατεύθυνση, κινήθηκαν ενέργειες όπως η βελτίωση των εγκαταστάσεων του χιονοδρομικού κέντρου, η βελτίωση του οδικού δικτύου πρόσβασης στις ορεινές περιοχές της Αχαΐας και κυρίως αυτών που συνδέουν τις παραλιακές ζώνες με την περιοχή των Καλαβρύτων. Η ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων, αποτελεί τον βασικότερο πόλο έλξης τουριστών κατά τη χειμερινή κυρίως περίοδο με σημαντικούς φυσικούς, ιστορικούς και θρησκευτικούς πόρους.

Σε ευρύτερο πλαίσιο, οι μετέχοντες στην έρευνα απέδωσαν το σημερινό επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης του νομού, στην πολιτική που ακολουθείται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας, τη στασιμότητα των τοπικών παραγόντων και τις συγκρουόμενες ομάδες συμφερόντων δημοσίου και ιδιωτικού χαρακτήρα.

Τέλος, στην ερώτηση για το τι θα συνιστούσαν για τη βελτίωση και περαιτέρω ανάπτυξη των δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα, η μεγαλύτερη μερίδα των συμμετεχόντων στην έρευνα επικεντρώθηκε στο θέμα της διαφήμισης, τονίζοντας την ανάγκη οργάνωσης της τουριστικής καμπάνιας του Ν. Αχαΐας, τόσο μέσω των τοπικών αρχών, όσο και των υπερκείμενων επιπέδων χάραξης πολιτικής.

Αρκετοί, αναφέρθηκαν και στο ζήτημα του κόστους συμμετοχής στις τουριστικές δραστηριότητες του ορεινού τουρισμού (έξοδα διαμονής, συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες κ.ά.) επισημαίνοντας πως θα πρέπει να γίνει τιμολογιακή αναπροσαρμογή, ώστε η μείωσή του κόστους συμμετοχής να αποτελέσει ένα ισχυρό κίνητρο για την ώθηση της τουριστικής κίνησης.

Ως πρόσθετα μέτρα βελτίωσης των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών χειμερινού ορεινού τουρισμού προτάθηκαν η θεσμοθέτηση και εφαρμογή κοινών κανόνων για τη χρήση επαγγελματιών βουνού και περιπέτειας (π.χ. συνοδός βουνού), η βελτίωση του δικτύου πρόσβασης στις περιοχές δραστηριοτήτων, η θέσπιση πιστοποίησης ποιότητας προσφερόμενων υπηρεσιών εναλλακτικού τουρισμού και η δημιουργία κατάλληλων και κοντινών χώρων εστίασης και φιλοξενίας στα κέντρα δραστηριοτήτων χειμερινού ορεινού τουρισμού.

4.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επιχειρώντας να κάνουμε μία ανασκόπηση των αποτελεσμάτων της έρευνας πεδίου, η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος αρέσκεται σε μία χειμερινή εξόρμηση στο βουνό και εκδήλωσε την επιθυμία ενεργούς συμμετοχής σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού. Αναφορικά με τις δραστηριότητες του ορεινού τουρισμού που οι ερωτηθέντες προτίμησαν περισσότερο το σκι, η πεζοπορία και η ποδηλασία συγκέντρωσαν το μεγαλύτερο βαθμό προτίμησης. Αντίθετα δραστηριότητες όπως η κατάβαση ποταμού και το αλεξίπτωτο πλαγιάς συγκέντρωσαν χαμηλά ποσοστά προτίμησης, ενδεχομένως λόγω του ρίσκου που εμπεριέχουν.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων πραγματοποιούν επισκέψεις σε προορισμούς ορεινών δραστηριοτήτων 3 με 5 φορές ετησίως, ενώ σε ποσοστό 42% έχουν επισκεφθεί το Χ. Κ. Καλαβρύτων περισσότερες από 6 φορές την τελευταία τριετία. Αναφορικά με την επισκεψιμότητα και άλλων χειμερινών προορισμών, ο Παρνασσός συγκέντρωσε το μεγαλύτερο βαθμό προτίμησης, πιθανόν λόγω της κοντινής απόστασης που χαρακτηρίζει την Αχαΐα με τον Παρνασσό, γεγονός το οποίο επιτρέπει τις ολιγοήμερες κοντινές αποδράσεις.

Σε σχέση με τους παράγοντες που επηρεάζουν την επισκεψιμότητα ενός προορισμού ορεινών δραστηριοτήτων, οι μετέχοντες στο δείγμα σε ποσοστό 90% δήλωσαν ότι βασικός παράγοντας για να επιλέξουν έναν ορεινό προορισμό είναι η δυνατότητα που θα τους παρέχει για συμμετοχή σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού,

ενώ σε ποσοστό 81% δήλωσαν τη φυσική ομορφιά της επιλεγόμενης κάθε φορά περιοχής και κατά 80% το καθαρό φυσικό περιβάλλον. Σχετικά με τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη συμμετοχή των ερωτηθέντων σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού, το 60% θεώρησε ως βασικό παράγοντα το αντίστοιχο κόστος συμμετοχής. Σχετικά με το βαθμό ικανοποίησης από την ποιότητα υπηρεσιών των δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα γενικότερα, καθώς και του Χ.Κ. Καλαβρύτων, οι περισσότεροι χαρακτήρισαν το επίπεδο της ποιότητας των υπηρεσιών μέτριο.

Τέλος, όσον αφορά τη βελτίωση και περαιτέρω ανάπτυξη των δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα, η μεγαλύτερη μερίδα των συμμετεχόντων στην έρευνα επικεντρώθηκε στο θέμα της διαφήμισης, τονίζοντας την ανάγκη οργάνωσης της τουριστικής καμπάνιας του Ν. Αχαΐας τόσο μέσω των τοπικών αρχών, όσο και των υπερκείμενων επιπέδων χάραξης πολιτικής.

5. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΧΑΪΑ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως τονίσαμε στο πρώτο κεφάλαιο οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού και εν προκειμένω ο ορεινός τουρισμός, μπορεί να λειτουργήσουν ως «τονωτική ένεση» για τις τοπικές κοινωνίες όπου αναπτύσσονται, αφήνοντας κέρδη στους ντόπιους. Αν και στη χώρα μας ο ορεινός τουρισμός δεν τυγχάνει ιδιαίτερης στήριξης και προβολής, μπορούμε να παραδειγματιστούμε από το τουριστικό μοντέλο που εφαρμόζεται επιτυχώς σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και να το προσαρμόσουμε στα ελληνικά δεδομένα.

Ο Ν. Αχαΐας διαθέτει αξιόλογους φυσικούς πόρους και συγκριτικά πλεονεκτήματα που μπορούν να αξιοποιηθούν και μέσω του ορεινού τουρισμού να δώσουν ώθηση στην τουριστική ανάπτυξη, ενεργοποιώντας την τοπική επιχειρηματική δραστηριότητα και αμβλύνοντας το φαινόμενο της τουριστικής εποχικότητας. Στο κεφάλαιο αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματα που πρόεκυψαν από την έρευνα πεδίου, θα προχωρήσουμε στον προσδιορισμό της στρατηγικής που πρέπει να ακολουθηθεί για τη διαμόρφωση μιας αναγνωρίσιμης τουριστικής ταυτότητας.

5.2 ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΧΑΪΑ

Σύμφωνα με τις δυνατότητες που διαθέτει η Αχαΐα και λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη των κατοίκων, καταλήξαμε στο ότι μπορούν να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για την ανάδειξη της περιοχής ως έναν αξιόλογο προορισμό ορεινού τουρισμού. Οι πυλώνες στους οποίους θα βασιστεί το όραμα για την υλοποίησή του θα είναι η ποιότητα των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών, ο πολιτισμός και το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

Έτσι, το αναπτυξιακό όραμα διατυπώνεται ως εξής: Εδραίωση της Αχαΐας στην τουριστική αγορά της Δυτικής Ελλάδας ως ποιοτικός προορισμός ορεινού τουρισμού, στον οποίο θα συνδέονται το ιστορικό παρελθόν, η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά.

Για την επίτευξη του οράματος διατυπώνονται επιμέρους, οι άξονες ανάπτυξης, τα μέτρα και οι δράσεις που προβλέπονται, η καταγραφή των οποίων και η τεκμηρίωση της επιλογής τους παρατίθενται στη συνέχεια (Πίνακας 5.1):

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1 - ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ

ΑΞΟΝΕΣ	ΜΕΤΡΑ	ΔΡΑΣΕΙΣ	
1. Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος του Ν. Αχαΐας με ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού	1. Αξιοποίηση της υφιστάμενης φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς	1. Δημιουργία παρατηρίων της φύσης και τουριστική αξιοποίηση του Βουραϊκού ποταμού	
		2. Ενθάρρυνση προγραμμάτων επίσκεψης των ιστορικών και θρησκευτικών μνημείων της περιοχής	
		3. Αναβίωση παλιών εθίμων	
		4. Λήψη μέτρων για την προώθηση της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης των ορεινών όγκων του νομού	
		5. Στήριξη επαγγελματιών που συνδέονται με τον ορεινό τουρισμό	
	2. Δημιουργία νέων εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων	1. Δημιουργία δασικών χωριών στο Χελμό και τον Ερύμανθο	
		2. Προώθηση τουριστικών διαδρομών	
		3. Αξιοποίηση υποδομών του Χ.Κ. Καλαβρύτων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους	
		4. Δημιουργία και προώθηση τουριστικών πακέτων εκτός τουριστικής περιόδου	
	2. Βελτίωση της ποιότητας του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της Αχαΐας	1. Βελτίωση των τουριστικών και συμπληρωματικών υποδομών	1. Αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός των τουριστικών επιχειρήσεων
2. Σημειακές βελτιώσεις του επαρχιακού οδικού δικτύου			
2. Βελτίωση της αισθητικής του τοπίου		1. Παροχή κινήτρων ή εφαρμογή κανονιστικών ρυθμίσεων για τη διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών	
		2. Συμμετοχή σε ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες για την ανάδειξη των μνημείων του νομού	
		1. Ανάπτυξη και αξιοποίηση των επενδύσεων για τον ορεινό τουρισμό	1. Εφαρμογή επιχειρησιακών σχεδίων τουριστικής ανάπτυξης και σχεδίων μάρκετινγκ
			2. Εφαρμογή νέων τεχνολογιών για την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς
3. Νέες επενδύσεις στο χώρο του ορεινού τουρισμού			
3. Έμφαση στην τοπική ανάπτυξη της Αχαΐας	2. Προώθηση των τοπικών προϊόντων	1. Πιστοποίηση των τοπικών προϊόντων	
		2. Προβολή των τοπικών προϊόντων μέσω τουριστικών οδηγών	
		3. Ανάπτυξη δικτύου γυναικείων συνεταιρισμών	
	3. Συνεργασία τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδιωτικού τομέα και συλλόγου ξενοδόχων	1. Υιοθέτηση κοινής επικοινωνιακής πολιτικής	
		2. Παρουσίαση τουριστικών επιχειρήσεων στην ιστοσελίδα του νομού	

Άξονας 1 - Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος του Ν. Αχαΐας με ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού

Ο πρώτος άξονας ανάπτυξης της τουριστικής πολιτικής που προτείνεται για την Αχαΐα αφορά τη διαφοροποίηση του τουριστικού της προϊόντος με ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού. Η περιοχή του τριγώνου που σχηματίζουν νοητά οι ορεινοί όγκοι του Παναχαϊκού, του Χελμού και του Ερύμανθου μπορεί να αποτελέσει την κύρια περιοχή αναφοράς στην οποία στοχεύεται η ανάπτυξη δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού.

Μέτρο 1 - Αξιοποίηση της υφιστάμενης φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς

Η Αχαΐα διαθέτει και διατηρεί πλούσια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά. Η περαιτέρω ανάδειξή της συνιστά ένα σημαντικό στόχο της πολιτικής που προτείνεται για την προώθηση του ορεινού τουρισμού, δεδομένου ότι συμβάλλει αφενός στη διατήρηση της ταυτότητας της περιοχής και αφετέρου δρα προσθετικά στην προσέλκυση επισκεπτών.

Δράση 1 - Δημιουργία παρατηρηθίων της φύσης και τουριστική αξιοποίηση του Βουραϊκού ποταμού

Η δημιουργία παρατηρηθίων για την παρατήρηση της άγριας πανίδας και χλωρίδας και τουριστικού περιπέτρου παράλληλα με τη ροή του Βουραϊκού, θα συγκεντρώσουν το ενδιαφέρον "ειδικών" τουριστών, κυρίως οικολογικών οργανώσεων και φυσιολατρών.

Δράση 2 - Ενθάρρυνση προγραμμάτων επίσκεψης των ιστορικών και θρησκευτικών μνημείων της περιοχής

Το πολιτιστικό απόθεμα του Ν. Αχαΐας όπως αρχαιολογικοί χώροι, θρησκευτικά και άλλα μνημεία, αρχιτεκτονική κληρονομιά, παραδοσιακοί οικισμοί, παραδοσιακός τρόπος ζωής και παραγωγής κ.ά. είναι πολύ σημαντικό σε μέγεθος και ποιότητα, αλλά συγχρόνως και ποικιλόμορφο και χωρικά διασκορπισμένο. Προς αυτή την κατεύθυνση, θα πρέπει να ενθαρρυνθούν προγράμματα επίσκεψης των ιστορικών και θρησκευτικών μνημείων της περιοχής, μέσω ειδικών τουριστικών προγραμμάτων που αναφέρονται π.χ. "Στα βήματα του Αποστόλου Ανδρέα", στις εορταστικές εκδηλώσεις της Αγ. Λαύρας κ.ά.

Δράση 3 - Αναβίωση παλιών εθίμων

Η διατήρηση και αναβίωση των παραδόσεων του νομού θα αποτελέσει ένα σημαντικό ενισχυτικό παράγοντα ως προς το τουριστικό προϊόν, περιλαμβάνοντας παραδοσιακά πανηγύρια κάθε δεκαπενταύγουστο και όλους τους μήνες του καλοκαιριού και σημαντικές δραστηριότητες των πολιτιστικών συλλόγων. Ένα από τα τοπικά προϊόντα της περιοχής για του οποίου την παραγωγή ακολουθείται η πατροπαράδοτη διαδικασία, είναι η παραγωγή κρασιού. Η όλη αυτή τελετουργία θα μπορούσε να είναι ανοιχτή προς θέαση και συμμετοχή στο κοινό και τους επισκέπτες έτσι ώστε να καθιερωθεί σαν δεκαήμερη γιορτή κρασιού.

Δράση 4 - Λήψη μέτρων για την προώθηση της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης των ορεινών όγκων του νομού

Η τουριστική ανάπτυξη της ορεινής περιοχής της Αχαΐας θα πρέπει να συμβαδίζει με τις απαιτούμενες ενέργειες για τη βιώσιμη ανάπτυξη των ευαίσθητων φυσικών οικοσυστημάτων των αχαϊκών βουνών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με ενέργειες, όπως: ο υπολογισμός της τουριστικής φέρουσας ικανότητας και η οργάνωση της τουριστικής ανάπτυξης των ορεινών όγκων, η εγκατάσταση συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης σε περίπτωση πυρκαγιάς σε επιλεγμένες θέσεις στις ορεινές δασικές εκτάσεις, μελέτες διαχείρισης βοσκοτόπων και τήρηση της βοσκοϊκανότητας, ώστε να αποτραπεί η υποβάθμιση και η διάβρωση των εδαφών κ.ά.

Δράση 5 - Στήριξη επαγγελματιών που συνδέονται με τον ορεινό τουρισμό

Η διάδοση και στήριξη νέων επαγγελματιών που συνδέονται με το βιώσιμο τουρισμό, είναι μία ακόμα δράση υποστηρικτική για την ποιοτική οργάνωση του ορεινού τουριστικού χαρακτήρα της περιοχής μελέτης. Ειδικότητες όπως οι οικοξεναγοί και οι ξεναγοί περιπέτειας, οι ερμηνευτές περιβάλλοντος και οι συνοδοί βουνού, είναι μερικά από τα επαγγέλματα που μπορούν να στηριχθούν με επιδοτούμενα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, τα οποία μπορούν να συνοδευτούν από προγράμματα εκμάθησης ξένων γλωσσών.

Μέτρο 2 - Δημιουργία νέων εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων

Όπως έχουμε τονίσει χαρακτηριστική είναι η εποχικότητα του τουριστικού προϊόντος της Αχαΐας. Προκειμένου η τουριστική κίνηση της περιοχής να είναι συνεχής, είναι απαραίτητη η δημιουργία εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων. Το Χ.

Κ. Καλαβρύτων θεωρείται η πιο σημαντική υποδομή που ενισχύει το μοντέλο του ορεινού τουρισμού τους χειμερινούς μήνες. Η oligόμηνη λειτουργία του όμως, δεν είναι ικανή και επαρκής να στηρίζει το μοντέλο του ορεινού τουρισμού. Η δημιουργία δασικών χωρίων σε επιλεγμένες τοποθεσίες στο Χελμό και τον Ερύμανθο, η αξιοποίηση των υποδομών του χιονοδρομικού κέντρου καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και η προσφορά τουριστικών πακέτων εκτός τουριστικής περιόδου θεωρούνται απαραίτητες ενέργειες για την αντιμετώπιση του φαινομένου της εποχικότητας.

Δράση 1 - Δημιουργία δασικών χωρίων στο Χελμό και τον Ερύμανθο

Η δράση αφορά στην εγκατάσταση ξύλινων οικίσκων σε επιλεγμένες περιοχές του Χελμού και του Ερύμανθου, με στόχο την προσέλκυση τουριστών για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού. Μέσω αυτής της δράσης, αναμένεται ανακατανομή της ροής τουριστών στην Αχαΐα και προσέλκυση φυσιολατρών τουριστών.

Δράση 2 - Αξιοποίηση υποδομών του Χ.Κ. Καλαβρύτων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους

Η μόνιμη διοργάνωση αγώνων τη χειμερινή περίοδο είναι μια δυνατότητα που δεν έχει αξιοποιηθεί καθώς επίσης και η λειτουργία προγραμμάτων εκμάθησης σκι για ειδικές κατηγορίες πληθυσμού (εργαζόμενοι, μαθητές, ΑμΕΑ κ.ά.). Τους θερινούς μήνες οι εγκαταστάσεις του χιονοδρομικού κέντρου Καλαβρύτων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προετοιμασία Αθλητών και ομάδων ως προπονητικό κέντρο. Η απουσία ορεινών διαδρομών και διαδρομών ερμηνείας περιβάλλοντος με σωστή κατασκευή και σήμανση στερούν την ορεινή περιοχή από επισκέπτες οι οποίοι είναι εξοικειωμένοι με την ορεινή πεζοπορία.

Δράση 3 - Προώθηση τουριστικών διαδρομών

Η περιοχή διαθέτει ένα σημαντικό σύνολο αξιοθέατων επικεντρωμένων στο φυσικό περιβάλλον και ιδίως, στο τοπίο. Θα πρέπει να υπάρχει ένα δίκτυο τουριστικών διαδρομών που να συνδέει το σύνολο των αξιοθέατων και των υφιστάμενων τουριστικών υπηρεσιών με στόχο να παραταθεί η διάρκεια παραμονής των επισκεπτών.

Έτσι, προτείνεται η δημιουργία δικτύου οργανωμένων πεζοπορικών διαδρομών σε μονοπάτια με κατάλληλη σήμανση, όπως επίσης και διαδρομές με βάση την οινοπαραγωγή που να περιλαμβάνουν την οινολογία, τη γαστρονομία, την ιστορία κ.ά. με εμπλεκόμενους δημόσιους οργανισμούς ή ενώσεις παραγωγών και ιδιώτες π.χ. "Διαδρομές του κρασιού στην Αχαΐα". Έτσι, με άξονα το κρασί μπορούν να χαραχθούν

διαδρομές στην ευρύτερη περιοχή, οδηγώντας από το Διακοπτό και το Αίγιο, στην Αχαΐα Κλάους, τα οινοποιεία και εμφιαλωτήρια της Πάτρας, της Τριταίας κ.ά.

Δράση 4 - Δημιουργία και προώθηση τουριστικών πακέτων εκτός τουριστικής περιόδου

Η προσέλκυση του μεμονωμένου τουρίστα, αλλά και του τουρίστα τρίτης ηλικίας, δεδομένου ότι η τελευταία αυτή κατηγορία μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην επέκταση της τουριστικής περιόδου κατά τους πλάγιους μήνες άνοιξης και φθινοπώρου μπορεί να γίνει μέσω της διαμόρφωσης και προώθησης τουριστικών πακέτων εκτός τουριστικής περιόδου (off-season). Τα πακέτα αυτά μπορούν να απευθυνθούν σε ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες, όπως ΑΜΕΑ, μαθητές και τρίτη ηλικία, συμβάλλοντας έτσι στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και την άμβλυνση του φαινομένου της εποχικότητας που επισημάναμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι το Υπουργείο Παιδείας εφαρμόζει ένα πιλοτικό πρόγραμμα με τίτλο «Ευρωπαϊκή Χειμερινή Μαθητική Εβδομάδα» για τον μαθητικό τουρισμό. Στόχος του προγράμματος είναι η έμμεση προβολή της διαφοροποίησης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, των χιονοδρομικών κέντρων, της ορεινής ενδοχώρας για τη δημιουργία ουσιαστικών προοπτικών επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου.

Άξονας 2 – Βελτίωση της ποιότητας του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της Αχαΐας

Προκειμένου να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα και να καταστεί βιώσιμο το μοντέλο ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στο Ν. Αχαΐας είναι απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός του τουριστικού τομέα και η βελτίωση της ποιότητας παροχής υπηρεσιών. Κρίνεται λοιπόν, σκόπιμο να ενισχύσουμε τον πυρήνα της ποιότητας του προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών, εφαρμόζοντας πολιτικές που θα προστατεύουν τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και τα φυσικά πλεονεκτήματα της Αχαΐας, ώστε να διασφαλίσουμε την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος.

Μέτρο 1 – Βελτίωση των τουριστικών και συμπληρωματικών υποδομών

Έχοντας θέσει ως βασικό στόχο τη βελτίωση της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος της Αχαΐας, το πρώτο βασικό μέτρο που πρέπει να ληφθεί είναι η βελτίωση των τουριστικών και συμπληρωματικών υποδομών. Η αναβάθμιση και ο

εκσυγχρονισμός των τουριστικών επιχειρήσεων, καθώς και οι σημειακές βελτιώσεις στο επαρχιακό οδικό δίκτυο όπου χρειάζεται είναι δράσεις απαραίτητες που θα έχουν αθροιστικό αποτέλεσμα για την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.

Δράση 1 - Αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός των τουριστικών επιχειρήσεων

Η δράση αυτή αποσκοπεί στην ενίσχυση επενδύσεων και άλλων πρωτοβουλιών των υφιστάμενων επιχειρήσεων (π.χ. ξενοδοχείων και ξενώνων, μεταφοράς επισκεπτών, τουριστικών πρακτορείων, εστίασης και αναψυχής, προβολής και διαφήμισης, ενημέρωσης-ξενάγησης κ.α.) ώστε να βελτιώσουν σημαντικά τις προσφερόμενες υπηρεσίες τους. Απώτερος στόχος είναι η συνεχής αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Στην κατεύθυνση αυτή συμβάλλουν και ενέργειες όπως είναι η διαχείριση ποιότητας, η πιστοποίηση και οι έλεγχοι, η εφαρμογή από τις επιχειρήσεις συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης κ.ά.

Η ορθή λειτουργία των τουριστικών καταλυμάτων, η εγκάρδια φιλοξενία, η ποιότητα των προϊόντων, το εκπαιδευμένο προσωπικό, η βιώσιμη διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών και της πληροφορικής και η δικτύωση, αποτελούν μερικά από τα στοιχεία που βελτιώνουν την ανταγωνιστική -τουριστικά - θέση της περιοχής.

Δράση 2 - Σημειακές βελτιώσεις του επαρχιακού οδικού δικτύου

Η υλοποίηση σημειακών βελτιώσεων του επαρχιακού οδικού δικτύου, προκειμένου ορισμένοι ορεινοί οικισμοί του νομού π.χ. Κλειτορία, Δάφνη να είναι περισσότερο προσβάσιμοι θα παρέχει μεγαλύτερη ασφάλεια στις μετακινήσεις και έμμεσα θα συμβάλλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας της ορεινής Αχαΐας. Γενικότερα, η βελτίωση της ενδο-νομαρχιακών μεταφορικών υποδομών θα συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων των απομακρυσμένων περιοχών του νομού.

Μέτρο 2 - Βελτίωση της αισθητικής του τοπίου

Η έννοια του “παρθένου/άγριου” φυσικού τοπίου διαδραματίζει όλο και μεγαλύτερο ρόλο στην διαμόρφωση της εικόνας των ορεινών όγκων. Η βελτίωση της αισθητικής του ορεινού αχαϊκού τοπίου με έμφαση στη διατήρηση των παραδοσιακών

κτιρίων και την ανάδειξη των μνημείων του νομού θα συμβάλλουν στην ενίσχυση της εικόνας της Αχαΐας και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της.

Δράση 1 - Παροχή κινήτρων ή εφαρμογή κανονιστικών ρυθμίσεων για τη διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών

Προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να συμβάλει η παροχή κινήτρων ή η εφαρμογή κανονιστικών ρυθμίσεων, ώστε να αποτρέπεται ή να απαγορεύεται αντίστοιχα, η αντικατάσταση παραδοσιακών κτιρίων στους ορεινούς οικισμούς του νομού. Επίσης, η αποκατάσταση παλιών πετρόχτιστων αρχοντικών, θα αναδείξει περισσότερο την αρχιτεκτονική ομορφιά της περιοχής και θα συμβάλει στη διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα των αχαϊκών οικισμών.

Δράση 2 - Συμμετοχή σε ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες για την ανάδειξη των μνημείων του νομού

Ακόμα, σημαντικό όφελος θα υπάρξει από την αξιοποίηση διάφορων ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών, μέσω των οποίων μπορούν να γίνουν παρεμβάσεις για την ανάδειξη μνημείων σε ολόκληρο το νομό, όπως πηγές, μονοπάτια, αγάλματα κ.ά.

Άξονας 3 - Έμφαση στην τοπική ανάπτυξη του Ν. Αχαΐας

Ο τρίτος αναπτυξιακός άξονας που προτείνεται, επικεντρώνεται στην τοπική ανάπτυξη του Ν. Αχαΐας μέσα από την προώθηση του ορεινού τουρισμού. Η ανάπτυξη επενδύσεων για τη διαμόρφωση ενός ελκυστικού μοντέλου ορεινού τουρισμού και η προώθηση των τοπικών προϊόντων, μπορούν να συμβάλλουν δυναμικά στην επίτευξη του οράματος για την περιοχή.

Μέτρο 1 - Ανάπτυξη και αξιοποίηση των τουριστικών επενδύσεων για τον ορεινό τουρισμό

Ένα πρόσθετο μέτρο που δύναται να συμβάλει αποτελεσματικά στην ενίσχυση της τουριστικής ταυτότητας της περιοχής της Αχαΐας είναι η προσέλκυση επενδύσεων στο χώρο του ορεινού τουρισμού.

Δράση 1 – Εφαρμογή επιχειρησιακών σχεδίων τουριστικής ανάπτυξης και σχεδίων μάρκετινγκ

Επειδή σε πολλές περιπτώσεις, η διαχείριση των υφιστάμενων τουριστικών υποδομών, είναι οικονομικά προβληματική ή αναποτελεσματική στην ανάδειξη και αξιοποίησή τους. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι η διαχείρισή τους δε στηρίζεται σε ένα επιχειρησιακό σχέδιο το οποίο θα συνοδεύεται και από ένα σχέδιο μάρκετινγκ. Το κενό αυτό, φιλοδοξεί να καλύψει η προτεινόμενη δράση. Το επιχειρησιακό σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης του νομού θα θέσει τις στρατηγικές κατευθύνσεις για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού και το σχέδιο μάρκετινγκ θα έρθει να τονίσει τα ελκυστικά στοιχεία του νομού αυξάνοντας το τουριστικό ενδιαφέρον. Με την εφαρμογή της δράσης αναμένεται αύξηση στα έσοδα των φορέων διαχείρισης, ορθολογικοποίηση των δαπανών, αξιοποίηση ανθρώπινων πόρων, αποτελεσματικότερη αξιοποίηση υποδομής, προβολή και διάδοση κ.ά.

Δράση 2 - Εφαρμογή νέων τεχνολογιών για την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς

Σκοπός της δράσης είναι να προωθήσει εφαρμογές Η/Υ για την πληροφόρηση των κατοίκων και των επισκεπτών του νομού (π.χ. κιόσκια πληροφοριών), την καταγραφή και αναπαράσταση (2d, 3d), τη δημιουργία μέσων προβολής και διάδοσης πολιτιστικών στοιχείων (cd, dvd, έντυπη έκδοση) και τη διατήρηση και συντήρηση εκθεμάτων (π.χ. αρχείων, φωτογραφιών, λαογραφικού και αρχαιολογικού υλικού). Η εφαρμογή της δράσης αναμένεται να συμβάλλει σημαντικά στην αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων, την ανάδειξη και διάδοσή αυτών, όπως και στην ενίσχυση της τουριστικής δραστηριότητας της περιοχής.

Δράση 3 - Νέες επενδύσεις στο χώρο του ορεινού τουρισμού

Η προσέλκυση νέων επενδύσεων στον τομέα του ορεινού τουρισμού για τη δημιουργία Μουσείου Φυσικής Ιστορίας, αναπλάσεων και αναστηλώσεων παραδοσιακών και ιστορικών κτιρίων κ.ά. αποτελεί το βασικό στόχο της παρούσας δράσης προκειμένου να συνεισφέρουν αθροιστικά στο σύνολο των τουριστών της περιοχής αναφοράς. Ακόμα, στον ποταμό Ερύμανθο μπορεί να κατασκευασθεί πίστα kayak (ο Δ. Αροανίας σε συνεργασία με το Δ. Λάμπειας ήδη προχωρούν στην κατασκευή υδατοπίστας στον ποταμό). Με τη βοήθεια τοπικών και εθνικών φορέων θα μπορούσαν να δρομολογηθούν η χάραξη αναρριχητικών διαδρόμων, η ύπαρξη εκπαιδευτών και η δημιουργία «αγώνων αναρρίχησης».

Τέλος, η δράση αυτή περιλαμβάνει ειδικές ενέργειες όπως είναι η απευθείας ενημέρωση-επαφή με επώνυμους επενδυτές, η ενημέρωση για επενδυτικά κίνητρα, η διευκόλυνση στη λήψη αδειών και στην προώθηση των επενδυτικών φακέλων, η δημιουργία τοπικού επενδυτικού κλίματος μέσω εκστρατείας ενημέρωσης κ.ά.

Μέτρο 2 - Προώθηση των τοπικών προϊόντων

Η προώθηση των τοπικών προϊόντων, όπως παραδοσιακά γλυκά, χωριάτικα ζυμαρικά και γαλακτοκομικά προϊόντα, κρασιά κ.ά. αναμένεται να συμβάλλει στην αύξηση των πωλήσεων τους και ως επακόλουθο στη διαφήμιση της περιοχής. Τα ανώτερης ποιότητας κρασιά της Αχαΐας, η παραδοσιακή φέτα Καλαβρύτων και η σταφίδα είναι τα βασικότερα τοπικά προϊόντα που μπορεί να προμηθευτεί ένας επισκέπτης.

Δράση 1 – Πιστοποίηση των τοπικών προϊόντων

Η προώθηση των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων στο τουριστικό κοινό είναι μια ευκαιρία που δεν πρέπει να χαθεί. Η δράση αυτή αποσκοπεί στη διάθεση στην αγορά προϊόντων που παράγονται στο νομό, ταυτίζοντας στη καταναλωτική συνείδηση των πολιτών την ύπαρξή τους με το νομό σαν γεωγραφική περιοχή. Με την πιστοποίηση και την απονομή των αναγνωρισμένων ειδικών σημάτων θα ενισχυθούν τα ήδη υψηλής ποιοτικής αξίας προϊόντα και σε συνδυασμό με τις δράσεις του ορεινού τουρισμού που προτείνουμε, θα δώσουν ώθηση στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας.

Δράση 2 - Προβολή των τοπικών προϊόντων μέσω τουριστικών οδηγών

Η προβολή τους μέσω τουριστικών οδηγών του νομού αποτελεί μία ενδεικτική δράση προώθησης των τοπικών προϊόντων, όπου ο επισκέπτης λαμβάνοντας πληροφορίες για την περιοχή, θα ενημερωθεί για τα τοπικά προϊόντα και θα θελήσει να τα προμηθευτεί.

Δράση 3- Ανάπτυξη δικτύου γυναικείων συνεταιρισμών

Για την αποτελεσματικότερη προώθηση των παραγόμενων προϊόντων καθώς και για την ανάπτυξη συνεργιών και την αποφυγή αθέμιτου ανταγωνισμού κρίνεται σκόπιμη η δημιουργία ενός δικτύου, το οποίο θα αναπτύξει και θα υλοποιήσει ένα ενιαίο επιχειρησιακό σχέδιο για την παραγωγή και εμπορία των προϊόντων μέσα και από τη δημιουργία κοινών δομών (π.χ. μάρκετινγκ, συσκευασία, πιστοποίηση, έλεγχος).

Μέτρο 3 - Συνεργασία τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδιωτικού τομέα και συλλόγου ξενοδόχων

Προκειμένου να αποκτήσει προοπτική η Αχαΐα ως τουριστικός προορισμός, είναι απαραίτητη η εμπλοκή των τοπικών φορέων στην αναπτυξιακή διαδικασία, διαχείριση και προβολή. Η συνεργασία του ιδιωτικού τομέα με την τοπική αυτοδιοίκηση και η ενδυνάμωση και δραστηριοποίηση ενώσεων συντελεστών του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο είναι δυνατόν να εξασφαλίσει ικανοποιητικές προϋποθέσεις ανταγωνισμού. Μέσα από τη συνεργασία των τοπικών φορέων θα είναι εφικτή η "συμφωνία" των στόχων και των επιθυμιών τους και η αποφυγή του φαινομένου της ανοικτής σύγκρουσης των συμφερόντων τους.

Δράση 1 - Υιοθέτηση κοινής επικοινωνιακής πολιτικής

Οι επαφές της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης με τους τοπικούς επιχειρηματίες και το σύλλογο των τουριστικών καταλυμάτων, μπορεί να οδηγήσει στην υιοθέτηση κοινής επικοινωνιακής πολιτικής ή έστω πολιτικών που θα έχουν κοινά σημεία επαφής, συμβάλλοντας σημαντικά στην προώθηση του τουρισμού. Σημαντικό επίσης, θα είναι η τακτική αξιολόγηση και αναθεώρηση της εφαρμοζόμενης πολιτικής όταν χρειάζεται.

Δράση 2 - Παρουσίαση τουριστικών επιχειρήσεων στην ιστοσελίδα του νομού

Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση της Αχαΐας μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην κατεύθυνση αυτή, προβάλλοντας στην ιστοσελίδα της τις επιχειρήσεις του νομού (ξενοδοχεία, εστιατόρια κ.ά), τονίζοντας την πιστοποιημένη ποιότητα των υπηρεσιών τους και το χαμηλό κόστος διαμονής.

5.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάδειξη της Αχαΐας σε δημοφιλή προορισμό ορεινού τουρισμού είναι το όραμα, στο οποίο βασίζονται οι άξονες ανάπτυξης, τα μέτρα και οι δράσεις που προτάθηκαν στο κεφάλαιο αυτό. Οι πυλώνες στους οποίους θα βασιστεί το όραμα για την υλοποίησή του είναι η ποιότητα των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών, ο πολιτισμός και το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον της Αχαΐας.

Για να καταστεί πραγματοποιήσιμο το προτεινόμενο τουριστικό προϊόν, απαιτείται η σύμπνοια και ενεργοποίηση διάφορων φορέων, αρχών, ιδρυμάτων, οργανισμών κ.ά. ώστε το σχεδιαζόμενο τουριστικό προϊόν να έχει την κατάλληλη

υποστήριξη και προώθηση. Μεγαλύτερη έμφαση χρειάζεται να δοθεί στην ποιοτική ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού, με σαφή στρατηγική και συστηματικές δράσεις.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο ορεινός τουρισμός είναι μία ειδική μορφή τουρισμού, που έχει ως πεδίο άσκησης του τις ορεινές περιοχές. Αναφέρεται στο σύνολο των δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού, που εκδηλώνονται αποκλειστικά και μόνο σε ορεινές περιοχές των χωρών υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών που επιθυμούν να αναπτύξουν αυτής της μορφής τον τουρισμό. Τα τελευταία χρόνια αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία και προσελκύει το ενδιαφέρον των κρατικών φορέων και ιδιωτών επενδυτών.

Ο ορεινός τουρισμός δραστηριοποιεί τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις του ορεινού χώρου, συμβάλλοντας στη βιώσιμη περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξή του. Παράλληλα, δίνει τη δυνατότητα τόνωσης της τοπικής αγοράς με την παραγωγή τοπικών γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, δημιουργεί θέσεις εργασίας και τελικά συγκρατεί τον πληθυσμό στην ύπαιθρο ενισχύοντας το εισόδημα των αγροτικών οικογενειών.

Χαρακτηριστική περίπτωση ορεινής περιοχής στην οποία έχει αναπτυχθεί έντονα ο ορεινός τουρισμός - και ειδικότερα ο χειμερινός- είναι η οροσειρά των Άλπεων. Με την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού -και ειδικότερα του χειμερινού- οι Άλπεις υπέστησαν τις περισσότερες κοινωνικό-οικονομικές μεταβολές κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Η επιταχυνόμενη αστικοποίηση που σημειώθηκε έφερε έντονες πιέσεις στην αγορά γης, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την καταστροφή της παραδοσιακής δομής της γης προς όφελος της παραθεριστικής κατοικίας, με συνέπεια στις περισσότερες περιοχές τα στοιχεία του αγροτικού πολιτισμού να χάνονται και να αρχίζει μία προσπάθεια επανάκτησης της αυθεντικότητας κάθε περιοχής που η αστικοποίηση κατέστρεψε.

Η Ελλάδα διαθέτει μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα, όσον αφορά το φυσικό της περιβάλλον και τις δυνατότητες που αυτό προσφέρει για την ανάπτυξη των διαφόρων εκφάνσεων του τουρισμού της υπαίθρου. Επιπλέον, το ήπιο κλίμα της Ελλάδας επιτρέπει τις επισκέψεις στις ορεινές περιοχές της και την πραγματοποίηση πολλών τουριστικών δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια όλου του έτους. Οι ορεινές περιοχές, διατηρούν επίσης, σχεδόν αναλλοίωτα, πολλά στοιχεία της κοινωνικής και πολιτιστικής δομής τους, γεγονός που τις καθιστά ιδιαίτερα ελκυστικές σε μία ομάδα δυνητικών τουριστών που επιθυμούν να γνωρίσουν την ελληνική ύπαιθρο.

Ωστόσο, η ορεινή Ελλάδα παρουσιάζει μία σημαντική υστέρηση ως προς το τμήμα που αφορά το δομημένο περιβάλλον και την ποιότητα των υποδομών. Η ενημέρωση γύρω από τον ορεινό τουρισμό και τις δραστηριότητές του είναι ελλιπής, όπως επίσης και ο αριθμός κατάλληλα εξειδικευμένου προσωπικού. Η χώρα μας δεν έχει εκμεταλλευτεί επαρκώς το συγκριτικό πλεονέκτημα του ορεινού της χαρακτήρα και των πλούσιων φυσικών της πόρων. Αυτό αποδεικνύεται και από την υπερβολική χωρική και χρονική συγκέντρωση της τουριστικής ζήτησης σε λίγες μόνο περιοχές της χώρας (κυρίως παράκτιες) και για μικρό χρονικό διάστημα του έτους (Ιούνιο - Σεπτέμβριο).

Στην παρούσα εργασία έχοντας ασχοληθεί ειδικότερα με την περίπτωση του Ν. Αχαΐας διαπιστώθηκε μέσα από την ανάλυση του υφιστάμενου περιβάλλοντος ότι η μονοδιάστατη εμμονή στην ανάπτυξη ξενοδοχειακών καταλυμάτων με κρατικές επιδοτήσεις και η υποτίμηση του παράγοντα «ανθρώπινοι πόροι» ανέδειξε σοβαρές αδυναμίες στην ικανότητα διαχείρισης του αχαϊκού τουριστικού προϊόντος. Το τουριστικό προϊόν της περιοχής μέχρι τώρα, έχει αναπτυχθεί χωρίς μακροπρόθεσμο επιχειρησιακό σχεδιασμό και διασύνδεση με την τουριστική αγορά. Οι περισσότερες μικρές επιχειρήσεις είναι εκτός τουριστικού κυκλώματος, αδυνατούν να προβούν σε διαρθρωτικές κινήσεις που αποδίδουν σε βάθος χρόνου και δεν αξιοποιούν τις δυνατότητες ευρύτερων δικτύσεων.

Παρά το γεγονός της πλειονότητας των ορεινών περιοχών στην Αχαΐα, δεν παρατηρείται σημαντική σχέση των δήμων με τον ορεινό τουρισμό. Η μέχρι σήμερα τουριστική δραστηριότητα της ορεινής περιοχής του νομού στηρίχθηκε κατά κανόνα στη λειτουργία του χιονοδρομικού κέντρου Καλαβρύτων. Η απουσία ορεινών διαδρομών και διαδρομών ερμηνείας περιβάλλοντος με σωστή κατασκευή και σήμανση στερούν την ορεινή περιοχή από επισκέπτες οι οποίοι είναι εξοικειωμένοι με την ορεινή πεζοπορία.

Ζητούμενο είναι η ανάληψη πρωτοβουλιών από τους τοπικούς φορείς και η ενθάρρυνση των επιχειρήσεων για προσαρμογή και παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών για την προώθηση του ορεινού τουρισμού. Με αυτό τον τρόπο το Χ.Κ. Καλαβρύτων, σε συνδυασμό με τον οδοντωτό σιδηρόδρομο, τις ιερές μονές, το Σπήλαιο Καστριών, το φαράγγι του Βουραϊκού, το τηλεσκόπιο "Αρίσταρχος" κ.ά. θα μπορούσαν να είναι πόλοι έλξης του τουριστικού ενδιαφέροντος, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους στην περιοχή. Έτσι, η Αχαΐα μπορεί να αποτελέσει νέο εναλλακτικό τουριστικό πόλο

αντιμετωπίζοντας βέβαια τον έντονο ανταγωνισμό από γειτονικές περιοχές, όπως είναι η Αρχαία Ολυμπία, οι Δελφοί, το Ναύπλιο κ.ά.

Μέσα από την έρευνα πεδίου που έγινε για τις προοπτικές ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στην περιοχή, η πλειονότητα των συμμετεχόντων επικεντρώθηκε στο θέμα της διαφήμισης, τονίζοντας την ανάγκη οργάνωσης της τουριστικής καμπάνιας του Ν. Αχαΐας τόσο μέσω των τοπικών αρχών, όσο και των υπερκείμενων επιπέδων χάραξης πολιτικής. Αρκετοί, αναφέρθηκαν και στο ζήτημα του κόστους συμμετοχής στις τουριστικές δραστηριότητες του ορεινού τουρισμού (έξοδα διαμονής, συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες κ.ά.) επισημαίνοντας πως θα πρέπει να γίνει τιμολογιακή αναπροσαρμογή, ώστε η μείωσή του κόστους συμμετοχής να αποτελέσει ένα ισχυρό κίνητρο για την ώθηση της τουριστικής κίνησης.

Με βάση τις δυνατότητες που διαθέτει η περιοχή και λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, το αναπτυξιακό όραμα που διατυπώθηκε, στοχεύει στην εδραίωση της Αχαΐας στην τουριστική αγορά, ως ποιοτικός προορισμός ορεινού τουρισμού, στον οποίο θα συνδέονται το ιστορικό παρελθόν, η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά. Οι τρεις αναπτυξιακοί άξονες που προτάθηκαν ήταν η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος του Ν. Αχαΐας, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού, η βελτίωση της ποιότητας του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος και η έμφαση στην τοπική ανάπτυξη του Ν. Αχαΐας.

Με την προώθηση και ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού στο Ν. Αχαΐας, αναμένεται να αυξηθεί η τουριστική κίνηση και να επιμηκυνθεί η τουριστική περίοδος. Η ανάπτυξη της ορεινής ενδοχώρας μέσω των προτεινόμενων μέτρων και δράσεων θα βελτιώσει την ποιότητα ζωής των τοπικών πληθυσμών, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες απασχόλησης των κατοίκων, αύξηση του εισοδήματος και συγκράτηση του πληθυσμού των ορεινών περιοχών.

Για να καταστεί πραγματοποιήσιμο το προτεινόμενο τουριστικό προϊόν, απαιτείται η σύμπνοια και ενεργοποίηση διάφορων φορέων, οργανισμών κ.ά., ώστε το σχεδιαζόμενο τουριστικό προϊόν να έχει την κατάλληλη υποστήριξη και προώθηση. Μεγαλύτερη έμφαση χρειάζεται να δοθεί στην ποιοτική ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού, με σαφή στρατηγική και συστηματικές δράσεις. Και βέβαια, δεδομένου ότι ο σχεδιασμός είναι μία κυκλική διαδικασία, το σχεδιαζόμενο τουριστικό προϊόν θα χρήζει συνεχούς παρακολούθησης και επαναξιολόγησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αναπτυξιακή Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας (2007) «*Αχαιών Πολίσματα: Κύκλοι Εποχών 2000 – 2006*». Προσβάσιμο από: www.achaiasa.gr [τελευταία πρόσβαση 12-11-2009].
- Ανδριώτης, Κ. (2008) «*Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός*». 1η Έκδοση. Πειραιάς: Σταμούλης.
- Βασσάλου, Κ. (2009) «Μπάνσκο - Βουλγαρία: Επιβίβαση για σκι - Η οικονομική απάντηση των Βαλκανίων». *Καθημερινή της Κυριακής*, 6 Δεκεμβρίου 2009. Προσβάσιμο από: www.kathimerini.gr [τελευταία πρόσβαση 7-12-2009].
- Βαρβαρέσος, Σ. (1999) «*Τουριστική Ανάπτυξη και Διοικητική Αποκέντρωση*». Αθήνα: Προπομπός.
- Βαρβαρέσος, Σ. (2000) «*Τουρισμός: Έννοιες, Μεγέθη, Δομές*». 2^η Έκδοση. Αθήνα: Προπομπός.
- Βαρβαρέσος, Σ. και Σωτηριάδης, Μ. (2003) «Συγκριτική ανάλυση της ανάπτυξης περιοχών με ορεινό - χιονοδρομικό τουρισμό στις Άλπεις». *Γεωγραφίες*, (6).
- Βαρβαρέσος, Σ. και Σωτηριάδης, Μ. (2004) «*Ορεινοί όγκοι και τουρισμός: Μία χώρο-χρονική προσέγγιση*». Προσβάσιμο από: www.traveldailynews.gr [τελευταία πρόσβαση 09-11-2009].
- Γουργιώτης, Α. (2007) «*Η ανάπτυξη του ορεινού χώρου: Το παράδειγμα της Αράχωβας*». Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων της Ελληνικής Πρεσβείας στη Σόφια, (2008). «*Έκθεση για τις οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδας-Βουλγαρίας κατά το 2008*». Προσβάσιμο από www.agora.mfa.gr/bulgaria [τελευταία πρόσβαση 03-12-2009].
- Carrund, M. et Francois, S. (2001) «*Le tourisme de montagne à l'heure Européenne*». Grenoble: Presses Univeritaires de Grenoble. Στο Βαρβαρέσος, Σ. και Σωτηριάδης, Μ. (2004) «*Ορεινοί όγκοι και τουρισμός: Μία χώρο-χρονική προσέγγιση*». Προσβάσιμο από: www.traveldailynews.gr [τελευταία πρόσβαση 09-11-2009].

- Δολόγλου, Ν. επιμ. (2007) «*Τουρισμός σε Ορεινές Περιοχές: Προβλήματα-Ανάγκες-Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Οικοτουρισμός*». Προσβάσιμο από: www.ntua.gr [τελευταία πρόσβαση 08-11-2009].
- Debarbieux, B. (1995) «*Tourisme et Montagne*». Paris: Economica. Στο Γουργιώτης, Α. (2007) «*Η ανάπτυξη του ορεινού χώρου: Το παράδειγμα της Αράχωβας*». Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικών Βουλγαρίας, (2005;) «*Η Βουλγαρική Οικονομία και οι ελληνο-βουλγαρικές οικονομικές & εμπορικές σχέσεις*». Προσβάσιμο από: www.ebeth.gr [τελευταία πρόσβαση 03-12-2009].
- Grange, D. (2002) «*L' espace Alpin et la moderate bilans et perspectives au tournant du siècle*». PUG. Στο Γουργιώτης, Α. (2007) «*Η ανάπτυξη του ορεινού χώρου: Το παράδειγμα της Αράχωβας*». Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Ηγουμενάκης, Ν. (2000) «*Τουρισμός και Ανάπτυξη*». Αθήνα: Interbooks.
- Καλαπόδη, Γ. (2008) «*Η Συμβολή του Μάρκετινγκ του Τόπου στην Πολιτιστική Ανάπτυξη των Πόλεων: Η περίπτωση της Πάτρας μετά την εμπειρία της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Πρωτεύουσας το 2006*». Διπλωματική Εργασία. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Καλοκάρδου, Ρ. και Κραντονέλλης, Κ. (2005) «*Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και κρίσιμες χωρητικότητες σε τουριστικές περιοχές της Δυτικής Ελλάδας*». Heleco. Αθήνα, 3-6 Φεβρουαρίου 2005. Προσβάσιμο από www.library.tee.gr [τελευταία πρόσβαση 27-10-2009].
- Καραχάλιος, Β. (2003) «*Ο Αστικός και Πολιτιστικός τουρισμός ως συμπληρωματική μορφή τοπικής ανάπτυξης: Η περίπτωση της Πάτρας*». Διπλωματική Εργασία. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας, Π. (2001) «*Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*». Αθήνα: Κριτική.
- Κομίλης, Π. (2001) «*Οικοτουρισμός: Η Εναλλακτική Πρόταση Αειφόρου Τουριστικής Ανάπτυξης*». Αθήνα: Προπομπός. Στο Βαρβαρέσος, Σ. και Σωτηριάδης, Μ. (2004) «*Ορεινοί όγκοι και τουρισμός: Μια χώρο-χρονική προσέγγιση*».

- Προσβάσιμο από: www.traveldailynews.gr [τελευταία πρόσβαση 09-11-2009].
- Lozato - Giotart, J. - L. (1993) «*Géographie du Tourisme*». Ed. 4ème. Paris: Masson.
- Στο Βαρβαρέσος, Σ. και Σωτηριάδης, Μ. (2004) «*Ορεινοί όγκοι και τουρισμός: Μία χώρο-χρονική προσέγγιση*». Προσβάσιμο από: www.traveldailynews.gr [τελευταία πρόσβαση 09-11-2009].
- Middleton, V. and Hawkins, R. (2004) «*Τουριστικό μάρκετινγκ για βιώσιμη ανάπτυξη*». Αθήνα: Κριτική.
- ΟΚΕ, (2008) «*Τουρισμός και Περιβάλλον*». Προσβάσιμο από: www.larissa-chamber.gr [τελευταία πρόσβαση 26-10-2009].
- Παπανάτσιου, Α. (1999) «*Σχεδιασμός και εφαρμογή πολιτικών ολοκληρωμένης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών: Προβλήματα και δυναμικές*». Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Πάσχου, Χ. (2006) «*Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα - Επιδοτούμενα αγροτουριστικά καταλύματα στη λίμνη Πλαστήρα*». Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Παυλόπουλος, Π. (2001) «*Ο Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα. Ανάλυση-Συμπεράσματα-Προτάσεις*» Αθήνα: Επτάλοφος
- Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (2003). Προσβάσιμο από: www.ditikiellada.gov.gr [τελευταία πρόσβαση 26-10-2009].
- Sue, R. (1983) «*Le Loisir*». Paris: P.U.F. Coll. "Que sais-je?". Στο Βαρβαρέσος, Σ. και Σωτηριάδης, Μ. (2004) «*Ορεινοί όγκοι και τουρισμός: Μία χώρο-χρονική προσέγγιση*». Προσβάσιμο από: www.traveldailynews.gr [τελευταία πρόσβαση 09-11-2009].
- Τσάρτας, Γ. (1996) «*Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό*». Αθήνα: Εξάντας.
- ΥΠΕΧΩΔΕ, (2008) «*Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό*». Προσβάσιμο από: www.minenv.gr [τελευταία πρόσβαση 26-10-2009].
- Barry, H. and Johnston, P. (2005) «Sustainable future policies for global development». *Futures* 37 (8).

- CIPRA, «*1er Rapport sur l' état des Alpes*». Aix-en- Provence. Προσβάσιμο από: www.cipra.org [τελευταία πρόσβαση 09-11-2009].
- Comsell P. and Haughton G. (2006) «Sustainable development in regional planning. The search for new tools and renewed legitimacy», *Geoforum* 37 (6).
- Konsolas, N. (1989) «*Local Development*». Regional Development Institute.
- Konsolas, N., Papadaskalopoulos A. and Sidiropoulos A. (1990) «*Regional Analysis and Local Planning in Local Development*». Athens RDI
- Kotler, P., Asplund, C., Rein, I. and Haider, H.D. (1999) «*Marketing Places Europe*». Prentice Hall.
- Midleton, V. (1998) «*Sustainable Tourism A. Marketing Perspective*», Butterworth and Heinemann.
- Pearce, D. (1997) «*Tourist Development*». London: Longman.
- Résau Alpin des Espaces Protégés, (2000) «*Le tourisme dans les espaces protégés alpins*». www.alparc.org [τελευταία πρόσβαση 09-11-2009].

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- Αναπτυξιακή Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας (2008). Προσβάσιμη από: www.achaiasa.gr [τελευταία πρόσβαση 29-11-2009].
- Δασικό Χωριό Κέδρος (2005). Προσβάσιμο από: www.guesthousekedros.gr [τελευταία πρόσβαση 28-11-2009].
- Διεθνής Οργανισμός για την προστασία των Άλπεων. Προσβάσιμος από: www.cipra.org [τελευταία πρόσβαση 26-10-2009].
- Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής & Πολιτιστικής Ανάπτυξης Αράχωβας (2006). Προσβάσιμη από: www.arachova.gr [τελευταία πρόσβαση 26-10-2009].
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας (2008). Προσβάσιμη από: www.statistics.gr [τελευταία πρόσβαση 29-11-2009].
- Ιστοσελίδα για τους φαν της πεζοπορίας (2004). Προσβάσιμη από: www.pezopororia.gr [τελευταία πρόσβαση 12-11-2009].
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αχαΐας (2008). Προσβάσιμη από: www.axaia.gr [τελευταία πρόσβαση 29-11-2009].

Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού. Προσβάσιμος από: www.unwto.org [τελευταία πρόσβαση 26-10-2009].

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Προσβάσιμη από: www.ditikiellada.gov.gr [τελευταία πρόσβαση 29-11-2009].

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Προσβάσιμο από: www.minagric.gr [τελευταία πρόσβαση 09-12-2009].

Switzerland Online Hotel Accommodation Tourist Information Holidays Reservations. Προσβάσιμο από: www.switzerland-trips.com [τελευταία πρόσβαση 17-10-2009].

World-Atlas (1995). Προσβάσιμο από: www.worldatlas.com [τελευταία πρόσβαση 26-10-2009].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:

ΚΑΛΑΠΟΔΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:

ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

***ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ
ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ Ν. ΑΧΑΪΑΣ***

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ

2009-10

Το παρόν ερωτηματολόγιο, επιδιώκει να καταγράψει τις τάσεις, αντιλήψεις και προτάσεις αναφορικά με την προώθηση του ορεινού τουρισμού και τις δυνατότητες που συγκεντρώνει ο Νομός Αχαΐας προκειμένου να αναπτυχθεί, βασιζόμενος στην προώθηση του ορεινού τουρισμού.

Το ερωτηματολόγιο θα χρησιμοποιηθεί για την εξαγωγή ωφέλιμων συμπερασμάτων στη διπλωματική μου εργασία, με θέμα **“Ο Ορεινός Τουρισμός και η συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη του Νομού Αχαΐας”**. Το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται ανώνυμα και απευθύνεται σε πολίτες με ενεργό συμμετοχή στο διάλογο για την ανάπτυξη του νομού.

ΟΜΑΔΑ 1: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 Θα σας άρεσε μία εξόρμηση σε βουνό; (σημειώστε με X, όπου χρειάζεται)

Ναι	
Όχι	

Αν απαντήσατε όχι, αγνοήστε τις υπόλοιπες ερωτήσεις!!!!

1.2 Θα θέλατε να συμμετέχετε σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού το χειμώνα ή να παρακολουθείτε ως θεατής; (σημειώστε με X, όπου χρειάζεται)

Συμμετοχή	
Παρακολούθηση	

1.3 Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες ορεινού τουρισμού σας αρέσουν περισσότερο; (ιεραρχήστε τις απαντήσεις σας από το 1 έως 3)

Ορειβασία		Ιππασία	
Πεζοπορία		Κυνήγι	
Κατασκήνωση (Camping)		Ποδηλασία	
Κατάβαση ποταμού		Αγροτουρισμός	
Αλεξίπτωτο πλαγιάς (Parapente)		Οικοτουρισμός	
Χιονοδρομία (Skiing)		Άλλο..... (παρακαλώ προσδιορίστε)	

ΟΜΑΔΑ 2: ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 Πόσο συχνά επισκέπτεστε προορισμούς ορεινού τουρισμού ετησίως; (σημειώστε με X, όπου χρειάζεται)

1-2 φορές..... 3-5 φορές..... >6 φορές.....

2.2 Πόσες φορές έχετε επισκεφθεί το X. Κ. Καλαβρύτων την τελευταία τριετία; (σημειώστε με X, όπου χρειάζεται)

1-2 φορές..... 3-5 φορές..... >6 φορές.....

2.3 Υπάρχουν άλλοι προορισμοί ορεινού τουρισμού που επισκέπτεστε; Αν ναι, αναφέρατε συγκεκριμένα. (σημειώστε με X, όπου χρειάζεται)

Παρνασσός	
Πήλιο	
Καρπενήσι	
Περτούλι	
Άλλο	(παρακαλώ προσδιορίστε)

ΟΜΑΔΑ 3: ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 Για ποιο λόγο επισκέπτεστε έναν προορισμό χειμερινών ορεινών δραστηριοτήτων; (ιεραρχήστε τις απαντήσεις σας από το 1 έως 3)

Συμμετοχή σε δραστηριότητες	
Περιοχή με φυσική ομορφιά	
Καθαρό φυσικό περιβάλλον	
Ενδιαφέροντα ιστορικά μνημεία	
Φιλόξενος τόπος	
Νόστιμο τοπικό φαγητό	
Ποιοτικά τοπικά προϊόντα	
Καλή νυχτερινή ζωή	
Άλλο.....	(παρακαλώ προσδιορίστε)

3.2 Ποιους θεωρείτε βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή σας σε δραστηριότητες ορεινού τουρισμού; (ιεραρχήστε τις απαντήσεις σας από το 1 έως 3)

Διάρκεια δραστηριότητας	
Κόστος συμμετοχής	
Ελεύθερος χρόνος	
Φυσική κατάσταση	
Ανέσεις/διευκολύνσεις (καφετερίες, εστιατόρια, παιδότοποι κ.ά.)	
Διοργανωτής (φημισμένο τουριστικό γραφείο, οργανισμός Νεολαίας-	

Άθλησης Δήμου κ.ά.)	
Απόσταση από τον τόπο κατοικίας	
Παράλληλες δραστηριότητες	
Παρέα	
Άλλο.....(παρακαλώ προσδιορίστε)	

ΟΜΑΔΑ 4: ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΟΡΕΙΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΧΑΪΑ

4.1 Πως αξιολογείτε το παρερχόμενο επίπεδο υπηρεσιών σχετικά με τις δραστηριότητες ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα; (κυκλώστε τον κατάλληλο αριθμό)

Εξαιρετικό	Πολύ Καλό	Καλό	Μέτριο	Κακό
1	2	3	4	5

4.2 Πως αξιολογείτε το παρερχόμενο επίπεδο υπηρεσιών που παρέχει το Χ.Κ. Καλαβρύτων; (κυκλώστε τον κατάλληλο αριθμό)

Εξαιρετικό	Πολύ Καλό	Καλό	Μέτριο	Κακό
1	2	3	4	5

4.3 Τι θα συνιστούσατε για τη βελτίωση-ανάπτυξη δραστηριοτήτων ορεινού τουρισμού στην Αχαΐα;

.....

.....

.....

ΟΜΑΔΑ 5: ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Παρακαλώ να απαντήσετε τις παρακάτω ερωτήσεις (σημειώστε με X, όπου χρειάζεται)

5.1 Ποιο είναι το φύλο σας; Άντρας..... Γυναίκα.....

5.2 Ποιο είναι το έτος γέννησής σας;.....

5.3 Ποιο είναι το επάγγελμά σας;

Μισθωτός	
Εργοδότης	
Εργαζόμενοι για δικό σας λογαριασμό	
Οικιακά	
Άλλο .....(παρακαλώ προσδιορίστε)	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 - ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ LEADER + ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

	ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΟΥ	ΕΠΕΝΔΥΤΗΣ	ΘΕΣΗ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΗΣ 1.2.1.					
ΔΡΑΣΗ 1.2.1.1.	Δημιουργία και βελτίωση των υποδομών διανυκτέρευσης για τη συμπλήρωση της δυναμικότητας της περιοχής				
1	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΑΤΑΛΥΜΑ ΠΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΔΥΟ (2) ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ - 10 ΚΛΙΝΕΣ	ΚΟΚΚΙΝΗ ΠΑΤΡΟΥΛΑ	ΔΗΜΟΣ ΜΟΒΡΗΣ Δ.Δ. ΚΡΙΝΟΣ	285.318,18	156.925,00
2	ΙΣΟΓΕΙΟ ΚΤΙΡΙΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΜΕ ΥΠΟΓΕΙΟ	ΛΙΒΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΔΙΑΚΟΠΤΟΥ Δ.Δ. ΑΝΩ ΔΙΑΚΟΠΤΟ	209.269,09	115.098,00
3	ΑΝΕΓΕΡΣΗ 3 ΚΤΙΡΙΩΝ , 7 ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ (24 ΚΛΙΝΩΝ) ΚΑΙ LOBBY (ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ), ΓΙΑ ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ 4 ΚΛΕΙΔΙΩΝ	ΝΟΜΙΚΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΔΗΜΟΣ ΔΙΑΚΟΠΤΟΥ Δ.Δ. ΑΝΩ ΔΙΑΚΟΠΤΟ	358.383,64	197.111,00
4	ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΥ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΩΝ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ	ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΔΗΜΟΣ ΔΙΑΚΟΠΤΟΥ Δ.Δ. ΤΡΑΠΕΖΑ	399.887,27	219.938,00
5	ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΕΝΤΕ (5) ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΑΥΤΟΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ , ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΔΕΚΑ (10) ΚΛΙΝΩΝ	Ι. ΚΕΤΙΚΟΓΛΟΥ - Μ. Χ. ΦΛΟΥΔΑ	ΔΗΜΟΣ ΔΙΑΚΟΠΤΟΥ Δ.Δ. ΑΝΩ ΔΙΑΚΟΠΤΟ	357.433,60	196.588,48
6	ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΕ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ - ΜΠΑΡΛΟΓΙΑΝΝΗ ΕΠΕ	ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΣΙΟΥ Δ.Δ. ΚΛΕΙΤΟΡΙΑΣ	283.468,25	155.907,54
ΔΡΑΣΗ 1.2.1.2.	Δημιουργία και βελτίωση των υποδομών εστίασης για τη συμπλήρωση της δυναμικότητας της περιοχής				
1	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΧΩΡΟΥ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΤΑΒΕΡΝΑ) ΣΤΑ ΑΡΓΥΡΑ ΔΗΜΟΥ ΡΙΟΥ	ΚΑΤΣΙΑΦΛΙΑΚΑ ΕΙΡΗΝΗ	ΔΗΜΟΣ ΡΙΟΥ Δ.Δ. ΑΡΓΥΡΑ	201.267,57	110.697,16
2	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΣΤΙΑΣΗΣ ΣΤΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΠΑΛΛΙΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ	ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑ ΕΥΓΕΝΙΑ	ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ Δ.Δ. ΣΟΥΛΙ	90.980,00	50.039,00
3	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ Δ.Δ. ΓΡΗΓΟΡΙ	135.834,55	74.709,00
4	ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ - ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	ΡΑΠΑΝΟΥ - ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ	ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΣΙΟΥ Δ.Δ. ΠΛΑΝΗΤΕΡΟ	46.434,55	25.539,00
5	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ	ΔΗΜΟΣ ΜΕΣΣΑΤΙΔΟΣ Δ.Δ. ΘΕΑ	63.879,37	35.133,66
ΔΡΑΣΗ	Ανάπτυξη αγροτουρισμού (επισκέψιμα αγροκτήματα με πρόβλεψη υποδομής διανυκτέρευσης)				

1.2.1.3.					
1	ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑ - ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ	ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Ο.Ε.	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ Δ.Δ ΠΤΕΡΗΣ	348.298,16	191.563,99
2	ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑ ΜΕ ΥΠΟΔΟΜΗ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΗΣ	ΗΛΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΜΠΙΝΙΕΡΗΣ & ΣΙΑ Ε.Ε.	ΔΗΜΟΣ ΩΛΕΝΙΑΣ Δ.Δ ΧΑΡΑΥΓΗΣ	336.845,05	185.264,78
ΔΡΑΣΗ 1.2.1.4.	Ανάπτυξη εναλλακτικών και ειδικών μορφών αγροτικού τουρισμού (ιαματικός, ορεινός, κατασκηνωτικός κλπ)				
1	ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ-ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ	Ν. ΑΝΑΣΤΑΣΙΝΗΣ - Β. ΣΚΕΝΤΖΟΣ - Π. ΣΚΟΥΡΑΣ Ο.Ε.	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΜΑΝΕΣΙ	289.674,47	159.320,96
ΔΡΑΣΗ 1.2.1.5.	Τοπικά κέντρα οργάνωσης, πληροφόρησης και προώθησης αγροτικού τουρισμού				
1	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΠΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΕΙΔΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΟΡΕΙΝΗΣ ΑΧΑΪΑΣ	ΛΑΓΚΑΔΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ	48.500,00	26.675,00
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΗΣ 1.2.2.					
ΔΡΑΣΗ 1.2.2.1.	Βιοτεχνικές μονάδες (οικοτεχνία, χειροτεχνία, παραγωγή ειδών παραδοσιακής τέχνης κλπ)				
1	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗΣ	ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟ Σ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΚΡΑΤΑΣ Δ.Δ. ΑΚΡΑΤΑ	39.641,82	21.803,00
2	ΜΕΤΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΑΡΜΑΡΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΟΥΡΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΣΙΟΥ Δ.Δ. ΛΥΚΟΥΡΙΑ	242.773,60	133.525,48
ΔΡΑΣΗ 1.2.2.3.	Επιχειρήσεις μεταποίησης – τυποποίησης προϊόντων φυτικής παραγωγής				
1	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΟΝΑΔΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΛΥΚΩΝ ΚΟΥΤΑΛΙΟΥ ΚΑΙ ΑΦΕΨΗΜΑΤΩΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΕΙΡΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΡΑΣ Δ.Δ. ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ	11.152,00	5.576,00
2	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΓΛΥΚΟΥ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ	ΜΠΑΛΑΛΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΣΚΕΠΑΣΤΟ	49.472,00	24.736,00
ΔΡΑΣΗ 1.2.2.4.	Επιχειρήσεις μεταποίησης - τυποποίησης προϊόντων ζωικής παραγωγής				
1	ΜΕΤΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΜΟΝΑΔΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ -ΓΙΑΟΥΡΤΙ	ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΡΩΝ Δ.Δ. ΝΕΟ ΚΟΜΠΗΓΑΔΙ	99.214,00	49.607,00
2	ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΦΕΤΑΣ ΤΗΣ Ε.Α.Σ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	Ε.Α.Σ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΣΚΕΠΑΣΤΟ	185.600,00	92.800,00
3	ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΤΥΡΟΚΟΜΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ	ΤΟΜΑΡΑΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΤΑΙΑΣ Δ.Δ.	63.720,00	31.860,00

ΔΡΟΣΙΑ					
ΔΡΑΣΗ 1.2.2.6.	Επιχειρήσεις παραγωγής ειδών διατροφής μετά την πρώτη μεταποίηση				
1	ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ-ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΖΥΜΑΡΙΚΩΝ	ΑΛΞΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ	126.740,00	69.707,00
2	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΡΤΟΣΚΕΥΑΣΜΑΤΩΝ	ΒΛΑΧΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΩΛΕΝΙΑΣ Δ.Δ. ΑΡΛΑ	214.603,05	118.031,67
ΔΡΑΣΗ 1.2.2.7.	Αξιοποίηση παραδοσιακών τεχνικών και χώρων (πατητήρια, κελάρια, επισκέψιμα οινοποιεία κλπ)				
1	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΧΩΡΟΥ ΓΕΥΣΙΓΝΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΒΑΣ, ΚΕΛΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟ ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΟ ΤΕΤΡΑΜΥΘΟΣ	ΤΕΤΡΑΜΥΘΟΣ Ε.Π.Ε.	ΔΗΜΟΣ ΔΙΑΚΟΠΤΟΥ Δ.Δ. ΑΝΩ ΔΙΑΚΟΠΤΟ	116.816,42	87.612,32
ΔΡΑΣΗ 1.2.2.8.	Εκτροφεία θηραμάτων και γουνοφόρων ζώων				
1	ΙΔΡΥΣΗ ΕΚΤΡΟΦΕΙΟΥ ΘΗΡΑΜΑΤΩΝ	Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ & Μ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Ο.Ε.	ΔΗΜΟΣ ΜΟΒΡΗΣ Δ.Δ. ΚΡΙΝΟΣ	145.286,00	72.643,00
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΗΣ 1.2.3.					
ΔΡΑΣΗ 1.2.3.1.	Εγκατάσταση συστημάτων διασφάλισης ποιότητας (ISO και HACCP)				
1	ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΤΑ HACCP	ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ Δ.Δ. ΓΡΗΓΟΡΙ	2.000,00	1.500,00
2	ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΤΑ HACCP	ΡΑΠΑΝΟΥ - ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ	ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΣΙΟΥ Δ.Δ. ΠΛΑΝΗΤΕΡΟ	3.000,00	2.250,00
3	ΕΦΑΡΜΟΓΗ HACCP ΣΕ ΚΕΝΤΡΟ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	ΚΑΤΣΙΑΦΛΙΑΚΑ ΕΙΡΗΝΗ	ΔΗΜΟΣ ΡΙΟΥ Δ.Δ. ΑΡΓΥΡΑ	4.000,00	3.000,00
4	ΕΦΑΡΜΟΓΗ HACCP ΣΕ ΚΕΝΤΡΟ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑ ΕΥΓΕΝΙΑ	ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ Δ.Δ. ΣΟΥΛΙ	2.000,00	1.500,00
5	ΕΦΑΡΜΟΓΗ HACCP ΣΕ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΖΥΜΑΡΙΚΩΝ	ΑΛΞΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ	3.700,00	2.775,00
6	ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ	ΜΠΑΛΑΛΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	3.249,33	2.437,00
7	ΕΦΑΡΜΟΓΗ HACCP ΣΕ ΜΟΝΑΔΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΓΙΑΟΥΡΤΙΟΥ	ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΡΩΝ Δ.Δ. ΝΕΟ ΚΟΜΠΗΓΑΔΙ	5.000,00	3.750,00
8	ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ "ΤΣΙΝΙΑ ΚΩΝ. ΜΑΡΙΑ ΕΠ.Ε.ΒΑ. - ΣΟΤΟΝΙ" ΚΑΤΑ ΤΟ	ΤΣΙΝΙΑ ΚΩΝ. ΜΑΡΙΑ ΕΠ.Ε.ΒΑ.	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΡΩΝ Δ.Δ. ΒΑΣΙΛΙΚΟ	9.810,00	7.357,50

	ΠΡΟΤΥΠΟ ΕΛΟΤ EN ISO 9001:2000				
9	ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ISO 9001:2000 ΣΕ ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑ ΜΕ ΥΠΟΔΟΜΗ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΗΣ	ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Ο.Ε.	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΟΥ Δ.Δ ΠΤΕΡΗΣ	10.000,00	7.500,00
10	ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ HACCP ΠΟΥ ΘΑ ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ ΟΛΓΑ ΚΑΙ ΘΑ ΕΝΑΡΜΟΝΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ISO 22000	ΦΡΑΝΤΖΗ ΟΛΓΑ	ΔΗΜΟΣ ΩΛΕΝΙΑΣ Δ.Δ. ΧΑΪΚΑΛΙΟΥ	5.000,00	3.750,00
11	ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ ΕΛΟΤ EN ISO 9001:2000 ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΤΑ ISO 22000 ΣΤΗ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΖΥΜΑΡΙΚΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΑΓΑΡΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΑΓΑΡΗΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	19.700,00	14.775,00
ΔΡΑΣΗ 1.2.3.2.	Δικτύωση ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων (Clusters)				
1	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΔΙΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΑΧΑΪΑΣ	ΔΙΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΧΑΪΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	56.065,00	42.048,75
ΔΡΑΣΗ 1.2.3.3.	Ανάπτυξη ηλεκτρονικών υπηρεσιών πληροφόρησης για τις ΜΜΕ (π.χ. web site)				
1	ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΥΠΟΔΟΜΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ "ΣΠΗΛΛΑΙΟ ΤΩΝ ΛΙΜΝΩΝ"	ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΣΙΟΥ Δ.Δ. ΚΑΣΤΡΙΑ	11.000,00	8.250,00
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΗΣ 1.4.1.					
ΔΡΑΣΗ 1.4.1.1.	Αξιοποίηση, ανάδειξη και προστασία περιοχών φυσικού κάλλους, τοπίων και περιοχών Natura 2000				
1	ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΟΥΣ, ΤΟΠΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΩΝ NATURA 2000 ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΑΡΟΑΝΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΡΟΑΝΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΡΟΑΝΙΑΣ Δ.Δ. ΑΓΡΑΜΠΕΛΑ, ΛΕΙΒΑΡΤΖΙ, ΛΕΧΟΥΡΙ, ΚΑΜΕΝΙΑΝΟΙ	60.062,00	60.062,00
2	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ ΣΠΗΛΛΑΙΟΥ ΛΙΜΝΩΝ	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ "ΣΠΗΛΛΑΙΟ ΤΩΝ ΛΙΜΝΩΝ"	ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΣΙΟΥ Δ.Δ. ΚΑΣΤΡΙΑ	29.641,00	29.641,00
ΔΡΑΣΗ 1.4.1.4.	Διαδρομές πρόσβασης, μονοπάτια, γεφύρια				
1	ΣΗΜΑΝΣΗ - ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΕΙΡΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΡΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΡΑΣ Δ.Δ. ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ, ΑΙΓΩΝ, ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ	17.582,00	17.582,00
2	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΑΠΟ	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΣΙΟΥ Δ.Δ.	30.000,00	30.000,00

	ΟΔΟ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ - ΚΛΕΙΤΟΡΙΑΣ ΠΡΟΣ ΜΑΥΡΗ ΛΙΜΝΑ - Ι.Ν. ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ ΚΑΙ Ε4	"ΣΠΗΛΛΑΙΟ ΤΩΝ ΛΙΜΝΩΝ"	ΚΑΣΤΡΙΑ		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΗΣ 1.4.2.					
ΔΡΑΣΗ 1.4.2.1.	Οικιστική αναβάθμιση περιοχών (οικισμών, γειτονιών κλπ) με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, σε εφαρμογή ολοκληρωμένου σχεδίου οικιστικής ανάπτυξης				
1	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΙΓΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΡΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΡΑΣ Δ.Δ. ΑΙΓΩΝ	40.000,00	40.000,00
2	ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΠΛΑΤΑΝΟΥ, ΤΜΗΜΑ ΙΙΙ: ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΠΛΑΤΩΜΑΤΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΒΡΥΣΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΟΥ ΠΕΖΟΔΡΟΜΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΑΚΡΑΤΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΚΡΑΤΑΣ Δ.Δ. ΠΛΑΤΑΝΟΥ	90.000,00	90.000,00
ΔΡΑΣΗ 1.4.2.2.	Ανάδειξη μνημείων και κτιρίων αγροτικής κληρονομιάς				
1	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΤΑΜΟ ΕΡΥΜΑΝΘΟ	ΔΗΜΟΣ ΑΡΟΑΝΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΡΟΑΝΙΑΣ Δ.Δ. ΨΩΦΙΔΑ	54.280,00	54.280,00
2	ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΚΤΙΡΙΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΑ ΤΡΙΚΑΜΑΡΟ ΓΕΦΥΡΙ (ΤΡΕΙΣ ΚΑΜΑΡΕΣ) ΣΤΟ Δ.Δ. ΔΑΦΝΗΣ	ΔΗΜΟΣ ΠΑΪΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΠΑΪΩΝ Δ.Δ. ΔΑΦΝΗΣ	45.000,00	45.000,00
3	ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΒΡΥΣΩΝ ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΗΣ Ε.Ο. ΠΑΤΡΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΣΤΑ Δ.Δ. ΠΛΑΤΑΝΟΒΡΥΣΗΣ, ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΗ, ΚΑΛΑΝΙΣΤΡΑΣ ΚΑΙ ΚΑΛΑΝΟΥ	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΡΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΡΩΝ Δ.Δ. ΠΛΑΤΑΝΟΒΡΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΗΣ, ΚΑΛΑΝΙΣΤΡΑ, ΚΑΛΑΝΟΣ	30.460,00	30.460,00
4	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ - ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΩΝ ΧΩΡΩΝ Ι.Ν. ΠΑΝΑΓΙΤΣΑΣ ΒΕΛΗΜΑΧΙΟΥ	ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΤΑΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΤΑΙΑΣ Δ.Δ. ΒΕΛΗΜΑΧΙΟΥ	91.768,74	91.768,74
ΔΡΑΣΗ 1.4.2.3.	Μουσεία αγροτικής, λαογραφικής και πολιτιστικής κληρονομιάς				
1	ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΓΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΡΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΡΑΣ Δ.Δ. ΑΙΓΩΝ	88.577,38	88.577,38
2	ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΔΗΜΟΥ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ Δ.Δ. ΓΡΗΓΟΡΙ	20.985,31	20.985,31
3	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΟ Δ.Δ. ΣΤΑΡΟΧΩΡΙΟΥ	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΡΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΡΩΝ Δ.Δ. ΣΤΑΡΟΧΩΡΙ	60.770,00	60.770,00
4	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΠΑΪΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΠΑΪΩΝ Δ.Δ. ΔΑΦΝΗΣ	24.621,17	24.621,17
5	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ Δ. ΩΛΕΝΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΩΛΕΝΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΩΛΕΝΙΑΣ Δ.Δ. ΣΟΥΔΕΝΑΪΙΚΩΝ	42.846,93	32.135,20
6	ΙΔΡΥΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ. ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	71.390,66	71.390,66

ΔΡΑΣΗ 1.4.2.4.	Κέντρα πολιτιστικών και λοιπών δραστηριοτήτων				
1	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΣΤΗΝ ΘΕΣΗ ΖΩΙΤΑΔΑ Δ.Δ. ΚΡΗΝΗΣ	ΔΗΜΟΣ ΜΕΣΣΑΤΙΔΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΜΕΣΣΑΤΙΔΑΣ Δ.Δ. ΚΡΗΝΗ	82.553,04	82.553,04
2	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΡΑΠΕΖΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΔΙΑΚΟΠΤΟΥ	ΔΗΜΟΣ ΔΙΑΚΟΠΤΟΥ Δ.Δ. ΤΡΑΠΕΖΑ	62.638,85	62.638,85
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΗΣ 1.4.3.					
ΔΡΑΣΗ 1.4.3.	Ενίσχυση πολιτιστικών εκδηλώσεων – Διαγωνισμοί για βράβευση τοπικών προϊόντων				
1	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ.ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ	36.560,76	27.420,57
2	ΕΝΙΣΧΥΣΗ «ΓΙΟΡΤΗΣ ΚΡΑΣΙΟΥ» ΣΤΟ Δ.Δ. ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΕΙΡΑΣ	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΕΙΡΑΣ Δ.Δ. ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ	5.505,00	4.128,75
3	ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΩΛΕΝΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΩΛΕΝΙΑΣ	ΔΗΜΟΣ ΩΛΕΝΙΑΣ Δ.Δ. ΣΟΥΔΕΝΕΙΚΩΝ	8.552,00	6.414,00
4	ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ - ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΛΕΙΤΟΡΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ "ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΩΝ ΛΙΜΝΩΝ"	ΔΗΜΟΣ ΛΕΥΚΑΣΙΟΥ Δ.Δ. ΚΑΣΤΡΙΑ	27.000,00	20.250,00
5	ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ & ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΝΕΩΝ ΣΚΕΠΑΣΤΟΥ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ Δ.Δ.ΣΚΕΠΑΣΤΟ	19.680,00	14.760,00
6	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΑ ΔΡΩΜΕΝΑ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΠΑΤΑ	ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΠΑΤΑ	ΔΗΜΟΣ ΛΑΡΙΣΣΟΥ Δ.Δ. ΑΓ. ΝΙΚ. ΣΠΑΤΩΝ	7.836,04	5.877,03
7	ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ	ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΙΝΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	7.000,00	5.250,00

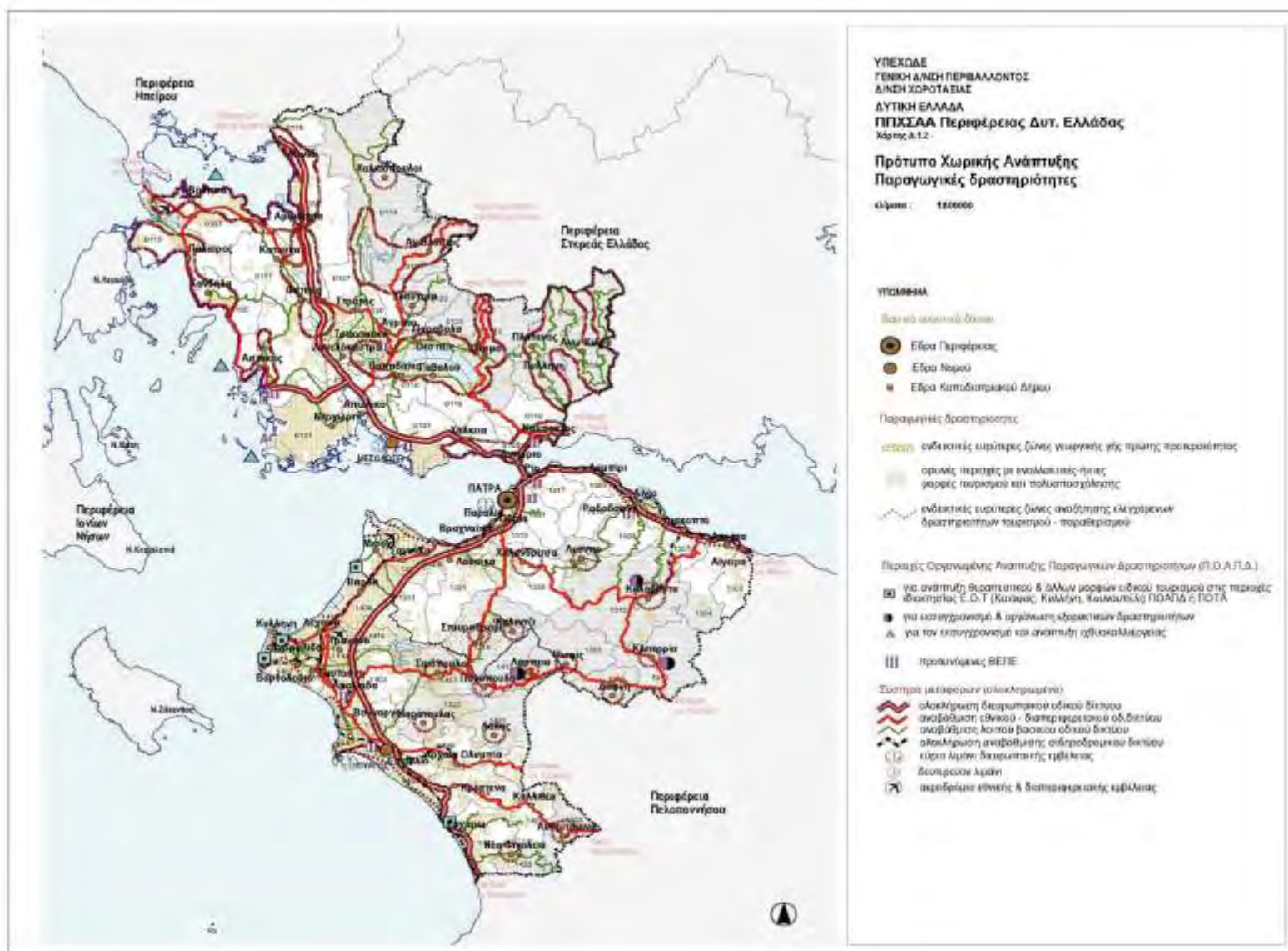
(Πηγή: Αναπτυξιακή Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΟΠΑΑΧ ΣΤΟ Ν. ΑΧΑΪΑΣ

(Πηγή: Αναπτυξιακή Εταιρεία
 Τοπικής Αυτοδιοίκησης Αχαΐας)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: ΠΡΟΤΥΠΟ ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ-ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

(Πηγή: Περιφέρεια Δυτ. Ελλάδας)